JOHAN PETER BAGERS RESEMINNEN

En ung mans dagboksanteckningar från en resa till Hamburg och England 1840

Rese-minnen

"Kraften mår icke dåna."
Fredr. Bauer

Vandra på resor har stadse med en lockande behag
skapat sig min håg. I dem har jag alltid sett det
skönaste förverkligas, det en klar och varm uppfattning
och åskådning af evärd natur och konst ega stort,
skönt och njutningsrikt, samt olika nationer i afseende
på utbildningar, seder och företag hafva nyttigt, intressant och afundsvärdt att erfara, emedan jag
funnit någonting för själen mäktigt upplyftande
uti att trada ut i den stora vida verlden och där,
farande fram uti främmande land, ömsom överraskas
af menniske-Skaptens och -Snillets mångfaldiga och
olikartade storverk, ömsom tjusas af naturens i
oändlighet varierande skönhet och rikedom samt i
sitt slag göra bekantskap med nya, icke anade och
bisarra förhållanden. Denna förställning har alltid
underhållit hos mig en lifvig lust och längtan, att se,
söka något af större uppmärksamhet och kunskap förgätet
land, och var det derför med verklig tvångmod öfver att
se Kära föräldrars godhet
det hänförda öppnade för mig att kunna tillfredsställa den
gna böjelse, som jag i början af Augusti månad 1840
anträdde diverse nödvändiga arrangementer i ändamål

JOHAN PETER BAGERS RESEMINNEN

JOHAN PETER BAGERS RESEMINNEN

En ung mans dagboksanteckningar från en resa till Hamburg och England 1840

Elbogen Malmö Fornminnesförening, Gryps nr 6

Redaktion:
Elsebeth Bager
Hans Ersgård

Ansvarig utgivare:
Elsebeth Bager

Bidrag till tryckningen av Gryps nr 6 har lämnats av Malmö Förskönings- och Planteringsförening.

Främre omslag:
Wellington Arch framför huvudingången till Hyde Park.
Efter litografi från 1828.

Försättsblad:
Kopia av dagbokens första sida.

© Elbogen Malmö Fornminnesförening.

BTJ Tryck AB, Lund 1999
ISSN 1101-4628
ISBN 91-85156-43-4

Innehåll

Förord	7
Avfärd med ångbåten Malmö till Lübeck via Köpenhamn	11
Efter kort uppehåll i Lübeck fortsätter resan med diligens till Hamburg	15
Två veckor i Hamburg	19
Överfarten till England	31
Ankomsten till London. De första intrycken	36
Vandringar och utflykter i London och dess omgivningar	39
Besök i Windsor	53
Åter i London till nya upptäcktsfärder	59
Med järnväg till Hampton Court	64
Ytterligare tio dagar i London för att njuta "storheten och glansen af förhållanderne"	67
Rundresa till de stora industristäderna Birmingham, Manchester, Liverpool, Leeds och Hull	128
Hemresan går från Hull över Hamburg, Kiel och Vordingborg	144
Noter	148
Register	153

Förord

På morgonen onsdagen den 12 augusti 1840 låg ångfartyget Malmö färdigt att avgå från Skeppsbron i Malmö hamn. Sedan två år tillbaka gick den av ett Malmökonsortium ägda hjulångaren i regelbunden trafik till Köpenhamn varje måndag och onsdag. Färden över Sundet tog drygt två timmar. På onsdagarna fortsatte fartyget från Köpenhamn till Lübeck, och därför befann sig flera tysklandsresenärer bland passagerarna denna augustimorgon. En skara malmöbor hade samlats på Skeppsbron för att beskåda ångbåtens avgång. Där sågs bl.a. handelsmannen Emanuel Bager med familj, som promenerat ned till hamnen för att vinka farväl till den 22-årige sonen Johan Peter, som nu skulle ge sig ut på en längre utlandsresa.

Det var inte första gången Johan Peter lämnade den trygga hemmiljön vid Östergatan i Malmö för en längre tids bortovaro. Hans fader, som var påverkad av den pietistiska väckelserörelsen, hade låtit sonen nöta skolbänken hos herrnhutarna i Christiansfeld i Sönderjylland, under ett tiotal år. Han hade där förvärvat goda kunskaper i språk, särskilt i tyska språket, som han kom att betrakta som sitt andra modersmål. Efter skolan gjorde Johan Peter sina lärospån inom köpmannayrket i faderns firma, där han började arbeta 1836. När han uppnått 22 års ålder, var tiden inne för den unge köpmannakandidaten att avsluta sin lärotid med en resa till London, "världens huvudstad". Det var inte ovanligt att köpmanssöner skickades utomlands för att skaffa sig en mera ingående kännedom om familjeföretagets affärsförbindelser och rent allmänt vidga sin livserfarenhet. Det förekom också att en ung köpmansaspirant under en längre tid praktiserade i ett utländskt handelshus som ett led i sin utbildning. Johan Peters farfars far, den riksbekante Malmö-profilen Haqwin Bager, hade samlat erfarenheter under vistelse i Tyskland, Holland och England, innan han etablerade sig som grosshandlare i hemstaden. En annan nära anhörig till Johan Peter, farbrodern Lorens Isak Bager, hade också inhämtat kunskaper om handelns villkor under praktiktjänstgöring i handelshus i Hamburg och Bordeaux.

Att den unge Bagers resa skulle gå till England var helt naturligt. England

var ett viktigt avsättningsområde för skånsk spannmål. För den blivande arvtagaren till en av Malmös ledande spannmålsfirmor bör det ha varit av särskilt intresse att lära känna den engelska marknaden. Det som emellertid framför allt gjort England till ett lockande resmål, var de omvälvande materiella förändringar som lett fram till ett nytt samhälle. Den industriella revolutionen hade medfört utveckling av det engelska näringslivet. Industrins omvandlingsprocess hade nu gått in i sitt andra skede, som präglades av kommunikationernas snabba utveckling. Järnvägsbyggandet hade just satt fart på 1830-talet. Det nya kommunikationsmedlet blev en av de stora upplevelserna för Johan Peter, som menar, att det kan räknas till världens underverk. Den unge vetgirige malmöbon talar i sin berättelse om sin längtan "att träda ut i den stora vida världen" för att där lära känna "nya, icke anade och lärorika förhållanden" och att resans mål var "det sköna, på märkvärdiga och intressanta och märkvärdiga föremål så rika England". Hans längtan skulle verkligen bli uppfylld i rikt mått.

I Bagers resplan ingick också ett besök i Hamburg, som var ett av Europas mest betydande kreditcentra. Flera handelsmän i Malmö, bl.a. Emanuel Bager, anlitade bankirer i Hamburg vid affärstransaktioner. Tack vare faderns förbindelser med bankirhuset Schenck & Co kunde Johan Peter förstärka sin reskassa under vistelsen i Hamburg. Inte minst tack vare sina goda språkkunskaper fann han sig snabbt till rätta i den gamla hansestaden. Det drygt en vecka långa uppehållet utnyttjade han väl. Han besåg stadens och omgivningarnas sevärdheter, gick på konserter, teaterföreställningar och andra förlustelseevenemang. På sitt hotell träffade han en jämnårig malmöbo, husarlöjtnanten Wong, som också var på väg till London. De båda unga herrarna, som – enligt vad Johan Peter uppger i ett brev till hemmet – trivdes väl tillsammans, kom överens om att göra sällskap under den fortsatta resan.

Den 28 augusti kom så äntligen det ögonblick då Johan Peter Bager fick skåda Albions pittoreska stränder, och – för att citera honom själv – "veta mig framsegla på den stolta Themsens böljor". Mötet med den bullrande miljonstaden London, "denna alla länders huvudstad", måste ha gjort ett överväldigande intryck på den unge blivande köpmannen från det lilla stillsamma Malmö. Efter det att de båda malmöherrarna inrättat sitt högkvarter i ett centralt beläget pensionat vid Norfolk street kunde Johan Peter börja planera det omfattande program han tänkt sig kunna genomföra för att lära känna så mycket som möjligt av London. Det blev i första hand de centrala delarna av staden med dess mängder av intressanta byggnader och

minnesmärken – kyrkor, palats och officiella institutioner – som blev föremål för Bagers intresse. Strövtågen utsträcktes också till lite mer avlägsna platser, som Greenwich, Windsor castle och Hampton court. Men tiden ägnades även åt umgänge med gamla och nya vänner, besök på teaterföreställningar och konserter samt inte att förglömma en visit hos Madame Tussaud i hennes berömda vaxkabinett, som – meddelar Bager – för närvarande utgör en av Londons "faschionablaste attractionspunkter". Englandsresan avrundades med att Bager besökte några av de nya industristäderna, bl.a. Birmingham, Manchester och Hull, där han fick tillfälle att bekanta sig med de nya produktionsmetoderna. Däremot berör han inte de stora sociala problem som präglade samhällsdebatten i England vid denna tid, t.ex. frågan om barnarbete och fattigvård.

Under hela resans gång gjorde Bager dagliga anteckningar om sina upplevelser och iakttagelser. Efter hemkomsten bearbetade han dessa anteckningar och kompletterade dem med uppgifter i tryckt material, t.ex. museikataloger, kartor och broschyrer. Han kunde också utnyttja de rapporter om sina upplevelser som han lämnat i brev till hemmet. Hela materialet utformade han till en läsvärd, sammanhängande skildring om sin minnesrika utlandsresa.

Originalhandskriften togs så småningom om hand av Johan Peter Bagers son Ernst Bager och bevarades pietetsfullt på dennes gods Torsberga i Sörmland. Numera förvaras handskriften i Malmö stadsarkiv. Där förvaras även konstnären Einar Bagers kopia av farfaderns reseberättelse. Originalets text har återgetts med bevarande av den ursprungliga stavningen och interpunktionen.

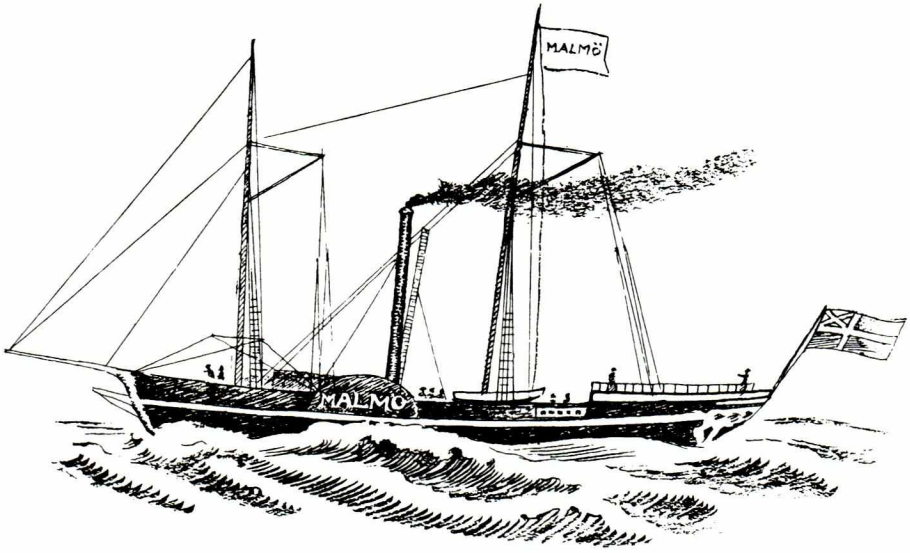
Till fil. kand. Elsebeth Bager vill jag framföra ett tack för värdefulla upplysningar och synpunkter rörande utgivningsarbetet. Jag tackar också ingenjör Sven Holmström för många goda förslag till illustrationer. Bibliotekarie Anna Loman, f. Bager, har välvilligt låtit mig ta del av brev som Johan Bager skrivit till hemmet under sin resa.

Hans Ersgård

Johan Peter Bagers Rese-minnen

"Reisen nur ist Leben" (Jean Paul)[1]

Tanken på resor har städse med ett lockande behag swäfvat för min håg. I dem har jag altid velat se det skönaste tillfälle för en klar och sann uppfattning och åskådning af hvad natur och konst ega stort, skönt och njutningsrikt, samt olika nationer i afseende på inrättningar, seder och företag hafva nyttigt, intressant och efterdömligt att erbjuda, hwarjemte jag funnit någonting för själen mäktig upplyftande uti att träda ut i den stora wida werlden och där farande fram uti främmande land, ömsom öfverraskas af mennisko-kraftens och -snillets mångfaldige och olikartade storwerk, ömsom hänföras af naturens i oändlighet varierande skönhet och rikedom samt i öfrigt göra bekantskap med nya, icke anade och lärorika förhållanden. Denna föreställning har alltid underhållit hos mig en liflig lust och längtan, att besöka något af större uppmärksamhet och beundran förtjent land, och

Malmös första ångbåt. Efter litografi på ångfartygsbolagets äldsta protokollsboks pärm. Malmö fornminnesförenings årsbok 1936.

"Nya hamnbyggnaden" omkring 1840 (nuv. Suellshamnen). Litografi av C. C. Dahlberg 1843. Original i Malmö stadsarkiv. Nederst till vänster syns en del av Hjälmarebron. Till höger ligger högvaktsbyggnaden, som revs 1898.

var det derföre med werklig fägnad öfwer att genom kära föräldrars godhet se tillfälle öpnat för mig att kunna tillfredsställa denna böjelse, som jag i början af Augusti månad 1840 vidtog diwerse nödwändiga arrangementer i ändamål att företaga en resa till det sköna, på märkwärdiga och intressanta föremål så rika England. Onsdagsmorgon d 12te i nyssnämnde månad D. 12 aug.
begaf jag mig ombord på ångfartyget Malmö för att först och främst dermed afgå till Lübeck.[2] – Afskedet från ömma föräldrar och syskon, ehuru i förening med hoppet om ett snart återseende, framkallade några vemodets moln på den för min resa annars så glada horizont. Ett hjertligt lef wäl! war utbytt och raskt grepo fartygets hjul uti böljorna, skyndsamt aflägsnande detsamma från den efterskådande folksamlingen å Skeppsbron.[3] Öfverfarten till Köpenhamn gynnades af ett angenämt väder. De par timmar, som ångfartyget efter vanligheten här uppehöll sig använde jag till en påhelsning hos den aktningsvärda Agenten J. F. Mathiesen. Kl 2 war jag åter ombord. Så småningom gjorde jag mina medpassagerares bekanskap. Ibland desse wäckte en isynnerhet lifligt mitt interesse. Denne war Rector Almquist fr Stockholm, den geniale författaren till Törnrosens bok, Det går an etc.[4] Han är af medelmåttig storlek, har ett behagligt men mannligt utseende, hög

panna, lifliga ögon och en något krökt näsa. Ur hans väsende framlyser fasthet och lugn i förening med anspråkslöshet och glädtighet. På passagerlistan hade man behagat tilldela honom titeln af Doctor, hwilken, huru wäl förtjent, han likwäl undanbad sig, då jag inledde samtal med honom genom ett yttrande att jag af Aftonbladet funnit det han hade för afsigt besöka Paris. Han bejakade detta och lät mig veta, att han ämnade uppehålla sig där under ungefär twenne månaders tid, hufwudsakligast i ändamål att göra sig närmare bekant med därwarande seder och lefnadsvanor äfvensom öfriga franska nationen karaktiserande förhållanden. Under fortgången af wårt samtal widrörde jag det alt för rara och subtila souveniret (minnesgåva), som Upsala Consistorium kort före hans afresa fr Stockholm hade med så nedlåtande välvilja behagat tillställa honom och gjorde honom derwid en liten compliment för den eleganta och utan tvifvel för consistorium något surprenanta (överraskande) present han lemnat i utbyte, utan att derföre kunna hylla hans uttalade äktenskaps-principer. Hwad omnämnda souveniret beträffande, sade han sig derföre hufvudsakligen stanna i förbindelse hos Erkebiskop Wingård, som dermed egentligen velat betyga honom sin erkänsla för den af honom författade afhandlingen om Undervisnings werket, som för någon tid sedan stod att läsa uti en lång nummerföljd av Aftonbladet.[5] Den honom tilldelade skrapan hade i hans öfvertygelse förnämligast sin källa i consistorii afsigt, att tillintetgöra inflytandet av de genom honom framlaggde bewisen om de höga prelaternes öfverflödighet, wid hwilket försök att nedsätta hans persons anseende i allmänhetens ögon, anmärkningarne emot de i "Det går an" och andra af hans skrifter öfwer äktenskapet framlagde åsigter blott blifvit begagnade såsom swepskäl. Det interesserade honom, att erfara det hans swar i hufwudsaken, nemligen i afseende på otillbörligheten af den consistoriela tillrättawisningen wäckt bifall äwen i Malmö, hwilket han sade sig likaledes hafva rönt i Göteborg, där han helt nyligen något uppehållit sig, och skulle consistorium ånyo finna för godt att ihågkomma honom med några lika "faderliga förmaningar" kommer "swar på fråga" icke att saknas fr hans sida. De öfrige medpassagerarne på första platsen voro en handelsagent Melchior[6] fr Köpenhamn, en ung, hygglig karl, som i flera års tid rest omkring i Frankrike och England m fl andra länder, hwarom han hade åtskilliga rätt interessanta saker att berätta; en hofsnickare Dumrath[7] fr Stockholm, en liflig och språksam man, som arbetar åt Kronprinsen, hwilken äfvensom dennes familj, han omtalade med werklig entusiasm, samt en instrumentmakare likaledes fr sistnämnde ställe,

Carl Jonas Love Almquist. Litografi 1843. Efter H. Villius. Glimtar från det gamla Malmö

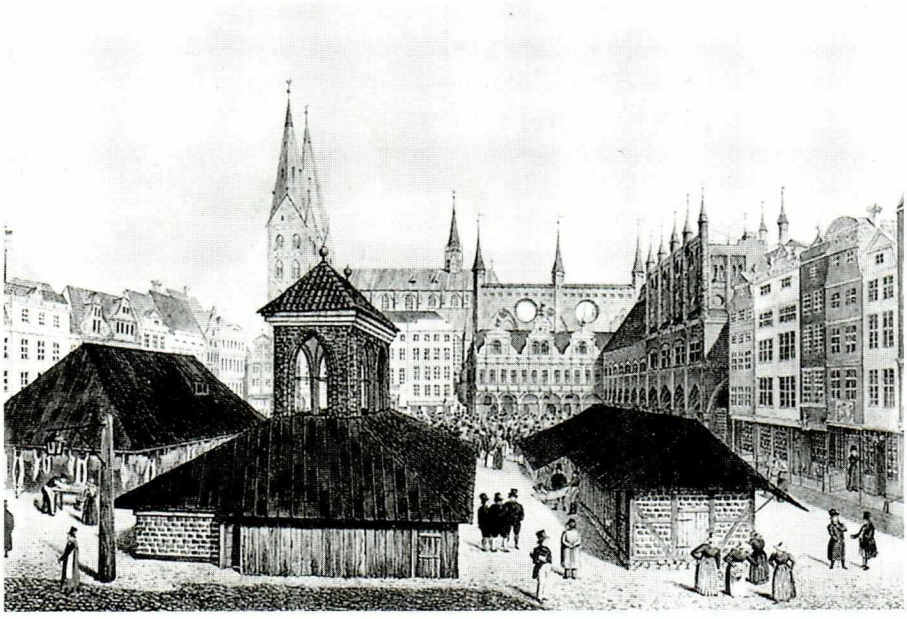
hwars namn undfallit mitt minne och hwilken äfvensom nyssnämnde Hr Dumrath hade Paris till bestämmelseort för sin resa. Då dessa båda herrarna lika med Rector A och mig först och främst ämnade sig till Hamburg, öfverenskommo wi att i sällskap resa dit. Sedan wi spisat middag, blefvo vi en god stund sittande qwar i sallongen och samtalade med hwarandra i allehanda ämnen; men då under tiden blåsten, som redan wid afseglingen fr Köpenhamn börjat så smått, tilltagit alt mer och mer och nu i förening med en upprörd hög sjö och contrair wind (motvind) bragte fartyget i en häftig skakning, funno wi det snart något qvalmigt under däck och ansågo det dertillfölje för bäst uppehålla oss ofvanpå – under öppen himmel. Det dröjde likfullt icke länge, innan jag fann det för godt att åter begifva mig ner i salongen för att genom en liggande ställning söka förebygga den fatala sjösjukan, hwartil jag redan försporde omisskännliga symptomer. Likwäl lyckades det mig icke att undslippa den mindre behagliga tributen till

Neptun eller wad man will kalla explosionen, men sedan denna behörigen blifvit erlagd, insomnade jag och sof aldeles förträffligt till påföljande morgon, då jag åter fullkoml kry och rask begaf mig upp på däck.

D. 13 Aug. Himmlen hade klarnat, solen sken och stormen hade lagt sig. Snart blefvo äfven de öfrige passagerarne synlige och med dubbel wälsmak emottogo wåra redan gårdagens middag så obarmhertigt uttömde magar först en kopp caffe med skorpor till och sedermera en god frukost. Mecklenburgska landet, som presenterar sig temligen högt och öfrigt rätt wackert, syntes redan tydligt och snart woro wi wid Travemünde, en, att dömma efter utseendet wid förbiseglingen, liten nätt och snygg stad med husen så wänligt framblickande emellan de utanför planterade träden. Här togo wi lots ombord och under uppseglingen på den i många krökningar utflytande Traven njöto wi en angenäm och omvexlande utsigt på båda stränderne, hvilka, då man kommer staden Lübeck närmare, äro öfversådde af vackra och trefliga landtställen.

Wid landstigningsstället möttes mina ögon af tvenne välbekanta och vänligt helsande ansigten; – dessa tillhörde vännerne Hedman och Fougstedt, hvilka nyligen anländt fr Hamburg och nu ämnade följa med ångfartyget på återresan till Malmö.[8] Länge hade jag emellertid icke tillfälle samtala med dem, då jag öfverenskommit med förut omnämnde Stockholmsboarne, att ännu samma dag om aftonen fortsätta resan till Hamburg och under vistandet i Lübeck logera tillsammans i ett rum som wi läto anwisa oss i Stadt Stockholm.

Då wi likväl under vårt korta uppehåll icke helt och hållet wille försumma att bese någon del af stadens märkwärdigheter, qvarblefvo wi icke längre i logiet än som behöfdes för att afsluta accord om en hyrvagn för resan till Hamburg, och begåfvo oss derefter genast ut i staden, som tycktes wara byggd temligen reguliert och hvars boningshus äro uppförde i en gammal stil med gaflarna ut åt gatan till; Många af dessa, hwars antal belöper sig till omkr 3 600 – ehuru inwånareantalet icke är större än 25 000, lära stå aldeles obebodde och begagnas till packhus. Såsom känd för stadens skönaste prydnad uppsökte wi den stora och wackra St Marie-kyrkan, hwars både yttre och inre erbjuder en imponerande anblick. Ibland föremål i denna byggnad som företrädeswis ådraga sig uppmärksamhet, är för det första altartaflan, som är huggen af marmor och föreställer en nisch, i hwilken Wår Frälsare ses hänga på korset, men ofvanför hwilken man deremot ser Honom såsom den segerrikt fr döden uppståndne. Skada är att denna altartafla bort-

Torget i Lübeck med rådhuset och Marienkirche. Litografi av F. W. Ottes 1830. Foto i Malmö stadsarkiv.

skymms af en frammanföre på stenhwalf uppförd läcktare, hwars nedrifvande utan twifvel skulle gifva kyrkans inre ett friare och mera upphöjdt utseende. Bakom altartaflan är det berömda astronomiska uret, ett werkligt underwerk i mekaniken. Det innehåller en kalender fr 1753 till 1875 med namnförteckning å alla dagar, djurkretsens tecken, uppgift på sol- och månförmörkelser, en wisare för solens dagliga ståndpunkt och dessutom några wisare för planeter och månen etc. På muren inunder werket läser man:

Hier zeigt des Künstlers Fleisz u Müh'
Dir der Gestirne ferne Bahnen,
Mit frommen Ernst bewundre sie
Um Gottes Meisterwerk zu ahnen;
Doch wenn das Auge sich dabei ergötzt
Lasz auch die Hand das Kunstwerk unverletzt.

Ofvanför uret utkomma om middagstimmen wid slaget 12 ur en liten dörr 8 små menniskofigurer föreställande Kejsaren och de 7 Kurfurstarne[9], pas-

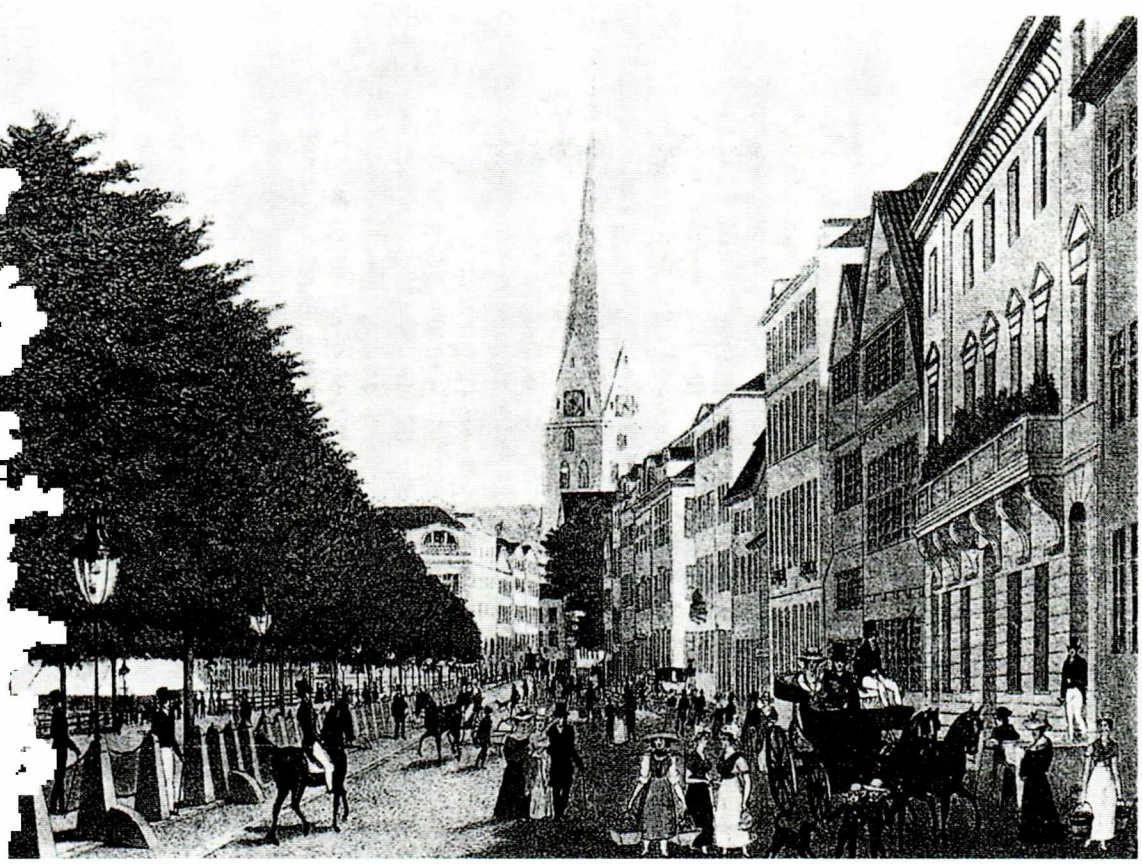
sera med en bugning förbi Frälsaren, af hwilken de wälsignas och försvinna genom en motsatt dörr. Wi kommo blott några minuter för sent för att hafwa sett denna curiositet. – Ibland ett icke obetydligt antal af kapeller med grafmonumenter och målningar är det bekantaste det, som innehåller den såkallade dödsdansen (Todtentanz), hwilken i 25 målningar längs wäggarne föreställes på så sätt att döden i olika ställningar dansande förer med sig en menniska af hwarje stånd, ålder och kön. Figurerne äro i kroppsstorlek. Främst i ordningen dansar ett benrangel, som blåser på flöjt; derefter följer ett annat skelett, fasthållande påfven – så åter ett med Kejsaren, sedan Kejsarinnan o s w ända till barnet i waggan. – År 1164 säges byggnaden af Kyrkan ha blifvit påbegynt. Längden är 354 fot och bredden 176 fot. Kort efter sedan wi kommit i kyrkan, inläto wi oss i samtal med en ung hygglig herre, som tycktes mycket uppmärksamt taga alla föremål af interesse i betraktande och som på ett särdeles förekommande sätt hade godheten lemna oss hwarje upplysning, som wi önskade, samt sedan wi tillräckligt sett oss om i kyrkan, erbjöd sig att wisa oss i hospitalet "Zum heiligen Geist"[10], i hwilken inrättning omkring 150 fattiga njuta understöd. Rummen, hwaraf hwarje person har ett särskildt, äro i 4 långa rader inredde uti en stor hög sal i en byggnad, som i äldre tider warit kyrka. Denna inrättning stiftades redan i 13de århundrandet af en privatperson, hwars namn var Bertram Mornevech och belöpa sig inkomsterne till 40 000 m Ct (mark courant) som förwaltas af 2ne borgmästare och 2ne borgare.

Sedan wi spisat middag, i hwilken nyssnämnde herre, som war handelsbokhållare och hwars namn var I. Karstens, deltog, gjorde jag min påhelsning hos handlanden Willrath, en gammal beskedlig man samt Gebrüder Müller, för att på båda ställen verkställa små inbetalningar, och medhann knappt att uträtta några andra mig lemnade små commissioner, förr än kl war 6 till hwilken tid afresan war öfverenskommen, och kort efter rullade en gul berlinarewagn[11], med mig och mitt ressällskap uti, genom Lübecks gator ut på wägen till Hamburg. På flera stationer stadnades för att lemna hästarna tillfälle att pusta ut och ur fodersäcken hemta nya krafter; ibland dessa war äfven Oldeslohe, som tycktes wara, en någorlunda wälbyggd och regulier stad och genom hwilket ställe wi för att skaffa oss någon benräta wandrade till fots, anmärkande trefligheten uti invånarnes vana, såsom det syntes wara, att om aftonen sitta på utanför husen anbragte bänkar och språka tillsammans. Ungefärligen halfvägs emellan Lübeck och Hamburg pläga kuskarne uppehålla sig en timmes tid wid ett litet wärdshus för att med

besked kunna fodra hästarne och äfwen lemna de resande tillfälle att tillfredsställa sin appetit, hwilken icke heller saknades oss då wi icke förtärt något sedan middagen och kl nu war 12 på natten. Wi begärde dertillfölje in thé med smör och bröd till och stillade wår matlust under en munter och angenämn conversation. Wid kuskens förfrågan om wi woro redo till resans fortsättning, intogo wi åter wåra platser i wagnen och färdades sålunda fram uti lugn och stjernklar natt, belyste af ett mildt månsken.

Kl 6 om morgonen anlände wi till Hamburg, där en wakthafvande wid stadsporten lemnade en tafla in till oss i wagnen med begäran att deråfå wåra namn, vårt stånd och tillämnade logis antecknade. Nu körde oss kusken först till ett logis, hwarest mitt ressällskap hade bestämt sig för att taga in och där jag efter en ömsesidig tacksägelse för godt sällskap under tillönskan af en angenäm resefortsättning skiljdes från mina resevänner, hwarefter jag låt köra mig til Hotel St Petersburg, beläget wid Jungfernstieg. Här lemnades mig ett litet trångt och otrefligt rum med fönstret ut åt gården till, såsom det enda för ögonblicket lediga. Ruskig efter att om natten icke hafva sofvit en blund, var det första jag företog mig efter att hafva fått upp till mig mina saker, att jag i godt mak utsträckte mig på sängen och med ett par timmars sömn till någon del tog min skada igen. Emedlertid började det att rägna och blåsa ganska häftigt, så att jag efter att något hafva höfsat mig (snyggat till mig), icke fann det wara mycket bewändt med att begifva mig ut i staden, utan i stället tog till en bok och läste. Kl 4 tillsades mig middagsmåltiden wara i ordning. Jag inträdde dertillfölje uti en stor wacker sal, i hwilken dagsljuset infaller genom å taket anbragte fönster och där redan ett sällskap af omkring 60 personer, både herrar & damer hade tagit plats wid bordet. Äfven jag tog min stol och qvarblef på den till dess jag öfverlastat min mage med minst 6 särskildta ganska delicata rätter och 1/2 bout win. Flera olika språk hördes talas och en allmän liflighet i conversationen war rådande. Om aftonen hade rägnet något afstadnat, hwartillfölje jag genomwandrade några af stadens gator för att något litet orientera mig samt gjorde en promenade längs åt Jungfernstieg[12], som är en lång wacker allé af lindträd i tvenne rader på båda sidorne. Den begränsar Alsterbasinen på tvenne sidor, längs hwilka är en rad tillhuggna granitstenar, förenade genom jernstänger.[13] Från gatan skiljes den likaledes, genom en rad dylika stenar, emellan hwilka dubbla jernkedjor äro fästade. Ett stort antal gaslampor sprida från båda sidorne sednare på aftonen ett skönt och klart sken. – De spatserandes antal war denna afton icke synnerligen stort,

D. 14 Aug.

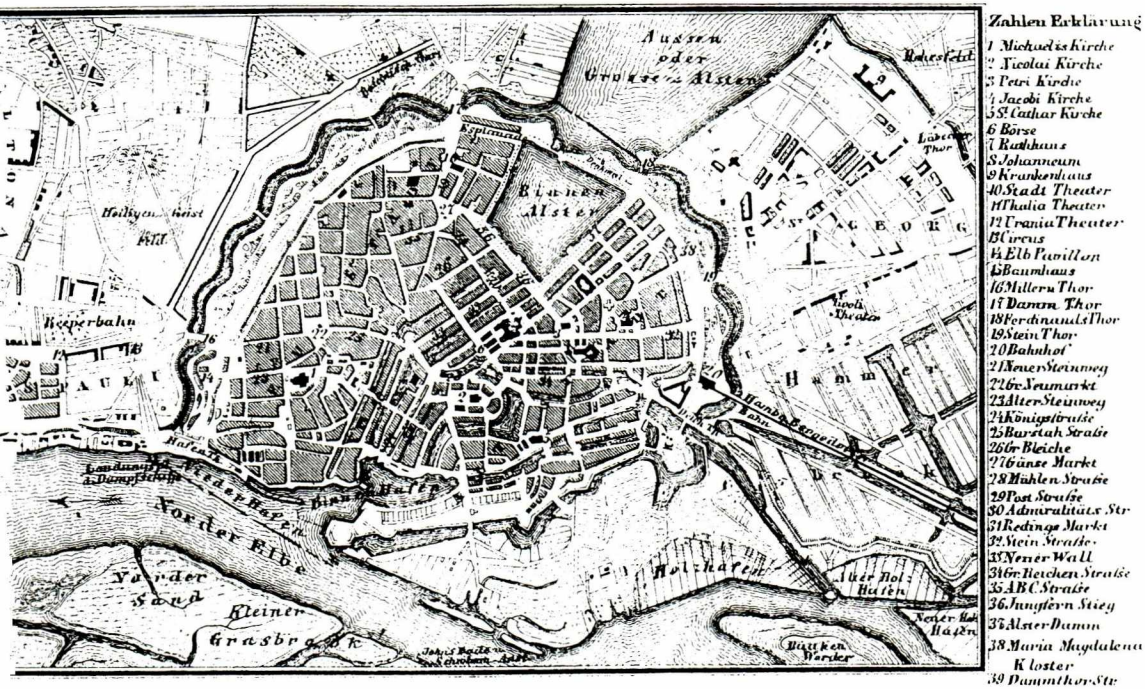

Jungfernstieg omkring 1825. Gatan var ett av de förnämare promenadstråken i Hamburg. Radering av C. Suhr. Efter "Schönes altes Hamburg" av Carl Schellenberg, 1976. (Hans Christians Verlag.)

tillfölje af den något ruskiga väderleken, som äfvenledes föranledde mig att i god tid åter infinna mig i mitt logis.

D. 15 Aug. Påföljande förmiddag aflade jag mitt besök hos handl Schenck[14], af hwilken jag rönte ett förekommande och wänskapligt emottagande och som beklagade att för morgondagen se sig ur tillfälle bereda mig något nöje. Här gjorde jag äfven contoristen Cramérs bekantskap, en både till utseende och wäsende hygglig och wänlig ungkarl. Hans fader, som numera är död, war borgmästare i Wisby på Gotland, hwarest modern, som är poetissa, ännu lefver. Återkommen till mitt logis fägnades jag där med utbytet af det mig först lemnade rummet emot ett annat något större och trefligare med en

charmant utsigt på den pittoreska Jungfernstieg Alsterbassinen. Jag satte mig nu till skrifbordet och tecknade några rader till mina kära föräldrar, hwarefter jag åter begaf mig ut i staden, aflemnade brefvet på svenska postcontoret och gjorde en promenade å Esplanaden och Dammthorwall, hwarifrån man njuter högst intagande utsigter på den af natur och konst i förening romantiserande omgifningen. På ena sidan af den med skuggrika allén, buskgångar och blomsterparterrer förskönade esplanaden eller vallen ser man Binnen och på den andra alsterbassinen, uti hwilkas klara wattenyta trädplanteringerne jemte de höga, wackra husraderne, som sträcka sig längs stränderne, återspegla sig. Sedan det mörknat inträdde jag uti Alster-Hallen.[15] Här i en praktfull och af ljuskronor i det höga taket brillant eklärerad sal förefann jag ett stort elegant sällskap af herrar och damer, sittande till större delen kring en mängd mindre och större bord med allehanda förfriskningar framför sig. När man kommer in är till wenster den särdeles gentila disken med spegelwägg innanför pelare. På denna framsättes ouphörligt på de uppassande gossarnas tillsägelse bakelser, confecturer, glacer, limonade, café, thé eller hwad annars för läckerheter, som efter den ganska dryga matboken, som här förefinnes, behagas och bortbäres derifrån genast till de främmande. Den motstående wäggen till höger är likaledes helt och hållet täckt af spegelglas så att man, då alla föremål uti salen deri mångdubbla sig, tror sig wara uti ett ännu större sällskap än man werkligen är. Hela wäggen utåt gatan till består alldeles af glas i olika conturer, så att man utifrån är i tillfälle taga hela sällskapet i betraktande. Å wäggen midtemot äro ingångsdörrar till tvenne särskilda rumm, af hwilka uti det ena läses tidningar på flerahanda språk och i det andra spelas billard. Å pilastrarne[16] som pryda wäggarne, intages ögat af sköna målningar, föreställande scener ur dramatiska arbeten; i öfrigt är salen på det smakfullaste decorerad. Af en wäl exequerad instrumentalmusik lifvas derjemte sinnet på det angenämaste. Oaktadt det war så trångt om plats, att jag icke utan möda wann mig en stol, för att läska mig med ett glas limonade under det jag, rökande min cigarr, betraktade den mig omgifvande lefvande och interessanta tableau'n (tavlan) af de mest olikartade physiognomier (utseenden), war likfullt den fullkomligaste ordning och anständighet rådande. Under ett utanför pavillonen anbragt tälttak, som ligger upptill muren, sutto likaledes så många personer församlade, som kunde rymmas. Emellan kl 10 och 11 aflägsnade sig de främmande eller besökande sig så småningom och kl 11, då musiken upphörde, woro endast några få qvar, då äfven jag lemnade detta trefliga ställe och skyndade mig hem. –

Karta över Hamburg. Ur Handbuch für Reisende in Deutschland. Coblenz bei Carl Bædeker 1846.

D. 16 Aug. Efter att påföljande morgon ha druckit min kopp caffe, gjorde jag en liten påhälsning hos Lieutn. Wong[17] fr Malmö, hwilken äfven tagit sitt logis i St Petersburg. Han låg ännu till sängs och befann sig något illamående. Då jag meddelade honom min afsigt att besöka England, yttrade han sin önskan att wi måtte göra hwarandra sällskap dit, då äfven hans reseplan wore att ifrån Hamburg afgå till London.

För att bewista gudstjensten, begaf jag mig omkring kl 10 till den s k stora St Michaelis kyrkan. Detta är en colossal och tillika elegant byggnad, hvars sköna höga hwalf, prydda med gipsdecorationer erbjuda en sublim anblick. Åhörarnes antal war ganska stort. Någon uppbyggelse af predikan war det emedlertid för mig icke möjligt att hämta, då jag först och främst stod på ett teml långt afstånd fr predikstolen, som är i form af ett snäckskal, och prästen i öfrigt talade med så låg och swag röst, att det knappt war mig möjligt att förstå någon enda mening; då talet war slut gick jag härifrån till Lilla St Michaelis kyrkan, som är invigd åt catholsk gudstjänst och såwäl till

sitt yttre som inre är af ett ganska obetydligt utseende. Här såg jag på predikstolen en man klädd i hwit messkjorta och med hög svart sammetsmössa utan skärm på, hwilken med ett uttryck af lifligt intresse för sin sak, talade med hög och klangfull röst till en så stor åhörarepersonal, som den lilla kyrkan kunde rymma, men kort efter mitt inträde slutade sin predikan.

Härifrån spatserade jag, oaktadt det rägnade temligen starkt, ut genom Millernthor öfver Hamburgerberget och till en allé på den höga stranden längs Elben för att afgå med något af ångfartygen, som om Söndagarne segla till Blankenäs.[18] Jag war emedlertid kommen alt för tidigt; ty förr än kl 2 kom något ångfartyg ej att afgå och nu war kl ej mer än 12. Jag fortsatte således min wäg och kom in i Altonas gator utan att jag egentligen rätt wiste, hwar gränsskillnaden hade warit. Här såg jag mig något omkring, men wände snart åter om och gick kl 2 ombord på ångfartyget Patrioten, där jag i anseende till den missgynsamma väderleken endast förefann ett mindre antal passagerare, som församlat sig i den särdeles smakfullt utsmyckade och rymliga salongen, ifrån hwilken man genom rundt omkring inredda fönster eger en ganska fri utsigt på båda stränderne, som förbiseglas. Det dröjde icke länge innan väderleken blef blidare och vänligare, då jag genast åter begaf mig upp på däck, å hwars framdel några musikanter trakterade med musik. Till en början passerar man förbi en lång rad af intill hwarandra byggda magaziner, från hwilka warorne lossas directe ned i fartygen, då dessa kunna lägga tät upptill, hwilket är en fördel som Altonas köpmän ega framför Hamburgs. Sedan seglar man ända fram till Blankenäs, förbi en trakt af sannt poetisk natur; på den höga stranden, som då man närmar sig Blankenäs, höjer sig till en liten bergsträcka, framställa sig för ögat i ständigt nya och intagande variationer en mängd med landthus, byggda i en olikartad och till större delen behaglig och elegant styl och omgifna af skogsparker uti angenäm afwexling med wackra trädgårdsanläggningar och grupper af täcka bondhus.

Framkomne till Blankenäs, roddes passagerarne uti båtar till stranden, där wi omringades af en mängd små pojkar, som oupphörligt tillropade oss "manten min Herr ene schilling in die grab!"[19] och, då deras bön af någon efterkommits, samt och synnerligen störtade sig öfver den i sanden hänkastade skillingen hwarefter anmaningsropen till de besökandes gifmildhet åter förnyades. Blankenäs är en by med c:a 3 000 inwånare, hwilka hufvudsakligast lefva på fiskfångst och som utkasta sina nät ända nere wid holländska kusten. Wi stego på en lång teml förfallen och bräcklig stentrappgång

uppför en höjd, på hwilken en restauration jemte ett conditori lemna de besökande tillfälle för förfriskning, som wid wackert wäder begäres ut under de utanför planterade träden, där man under afhörande af musik som exequeras af samma personal, som förut på ångfartyget låtit höra sig, med werklig njutning öfverskådar den omkring liggande trakten.

I sällskap med några herrar begaf jag mig uppför det tätt wid byen belägna "Süllenberget", från hwars spets man ser sig omgifven af ett panorama, omfattande flera mil i omkrets, hwars like i hänförande sublimitet och storhet man torde få leta efter. På ena sidan framflyter den majestätiska Elben, betäckt med grönskande öar och ett stort antal större och mindre fartyg, på en annan erbjuder den pittoreska grupperingen af Blankenäsby, hwars hus ligga strödda på höjder emellan träd och buskar, en den behagligaste anblick och återigen på andra håll fängslas ögat af präktiga landslott, belägna uti en romantisk skogstrakt. En stund stod jag försjunken i åskådandet af denna härrliga tafla, men snart måste jag lösslita mig derifrån för att kunna medhinna att något närmare taga den omkringliggande nejden i betraktande.

Jag spisade emedlertid först middag och walde derefter, saknande tywärr någon vägvisare, den wäg, som tycktes mig wara den mest inbjudande. Sålunda kom jag fram till ett högt wackert jernstaket, som kringsluter en stor skön anläggning, kallad Bauer's garten, i hwilken natur och konst hafva förenat sig för frambringandet af ett fullkomligt helt. Efterhand som man genomwandrar de skuggrika löfgångarne, träffar man här på lusthus, det ena wackrare än det andra; där på en rotunda, smakfullt decorerad; här på ett chinesiskt torn, där på en eremitage (ensligt liggande hus), här åter en ruin och så widare, hwarwid alt emellanåt öppna sig werkl. pittoreska prospekter (utsikter) för ögat; kort sagt – alt förenar sig här att smeka sinnet med de vänligaste bilder af en njutningsrik närwaro. I öfrigt utmärker sig trädgården genom en mängd sällsynta wäxter. Kl 6 steg jag åter i en båt och roddes till ångfartyget, som nu med stor snabbhet skyndade fram emot Hamburg. En Hamburgare, som under wägen lemnade mig flerahanda upplysningar beträffande de ställen på stranden, som wi seglade förbi, berättade med afseende på Bauerska garten; i hwilken det palaislika boningshuset presenterar sig i synnerhet wäl, att den egentlige grundläggaren, senator Bauer, numera wore död och att han kort före sin död deponerat hela sin förmögenhet, som förmodades wara c:a 2 millioner HBco[20] uti den danska Konungatronen succesive innehafvande monarkens händer, på så

wis, att barnen och deras arfvingar endast tillgodonjuta räntan å capitalet. Han efterlemnade 2 söner och 2 döttrar, af hwilka sednare den ena under faderns lifstid enleverades, men innan hon hunnit längre än till en närbelägen stad, af fadern, som genast satt efter henne, upphanns och åter hemfördes; kort tid derefter ingick hon i ägtenskapförbund med en läkare i Altona, men dog snart och är samma läkare nu gift med hennes syster.

Sedan jag lemnat ångfartyget, wandrade jag en stund omkring ibland den talrika och brokiga folkmassan, som ständigt rörer sig längs den s k Reeperbanan[21], som gränsar upp till Hamburgerberget eller måhända räknas dertill. Här äro en mängd smärre och större träbodar och marknadsstånd uppförde, i hwilka man emot en obetydlig afgift är i tillfälle få se alla sorter konster, såsom lindansning, taskspelerier, äfvensom utländska djur, marionettetheatrar, carroussel m m hwarförutan waror, mat och dryck utbjudes, under ett oupphörligt ropande, dels på bord, dels i korgar och på skottkärror. På hemvägen gjorde jag ännu ett besök i Alsterhalle, som efter wanligheten war uppfylld af främmande och hälsade sedermera på mitt rumm, trött efter dagens långa wandring, sömnen af hjertat välkommen.

Af L Wong erfor jag påföljande dagen att handl Grytzell föregående förmiddag haft ett litet fruckostkalas, på hwilket han äfven hade haft godheten wilja se mig; men både han och Cramér hade förgäfves sökt mig i logiet. Då jag förmiddagen efter att hafva tagit åtskilliga förut icke besökta delar af staden i betraktande, – gick förbi Schweitzerpavillonen, träffade jag både nyssnämnde vänner i sällskap med en contorist Kingelin, hwars fader är förmögen handlande i Åbo och med hwilken jag under mitt wistande i Hamburg nästan dagligen umgicks och tillbringade mången treflig stund. Sedan wi tillsammans spisat middag i restaurationen "zum Kronprinzen" och derefter drickande en kopp kaffe under tälttaket utanför Alsterpavillonen utbytt wåra anmärkningar öfver de brokiga, sig hwarje ögonblick förändrade bilder som den sig fram och åter rörande mängden af promenerande å Jungfernstieg framställer, skiljdes L Wong & jag fr de öfrige, för hwilka tiden war inne att inställa sig på contoret och stego kort efter i en hyrwagn med tillsägelse åt kusken, att köra oss till Tivolitheatern i förstaden i St Georg. D. 17 Aug.

Sedan wi här försett oss med billet, gingo wi först genom en sal uti en större byggnad och trädde derefter ut på en hög och bred stentrappa, derifrån wi öfverraskades genom anblicken af en stor folksamling, sittande, under öppen himmel, på ett stort antal bänkar, i amphitheatralisk ordning,

nedanför. Fruntimmerne, som tycktes ega privilegium på bänkarne, då alla herrarne stodo wid sidorne och hwaremot ju rimligtvis någon anmärkning icke gärna kan göras; woro till större delen sysselsatta med strumpstickning och smuttade derwid alt emellanåt ur thé- eller kaffekoppen på de framför hwarje bänk ställda borden. Sjelva scenen i fonden är under tak, likaså en på båda sidorne af parterren å trädpelare hwilande logerad.Spectaklet hade redan tagit sin början då wi kommo, och, sedan wi en stund åskådat detsamma samt under tvenne mellanacter dels promenerat uti den strax bredwid warande lilla parken, dels gjort en blixtfärd på en här anlagd "rutchbana", begåfvo wi oss enl förut gjort aftal åter till Jungfernstieg, derifrån wi i sällskap med Cramér & Kingelin åkte ut till Altona. Wid förbigåendet af Ottenser kyrkogård stannade wi några ögonblick wid den odödlige Klopp-stocks[22] och hans Metas grafmonument, som beskuggas af ett högt och löfrikt lindträd, hwarefter wi köpte oss entrérättighet till en i närheten warande ganska smakfullt iluminerad park, som war uppfylld af menniskor och där isynnerhet en imiterad väderqvarn, hwars wingar woro behängda med lampor i olika couleurer, hwilka oaktadt wingarnes genom mekanism förorsakade cirkulation, altjemt bibehöllo en perpendiculair (lodrät) ställning, wäckte min uppmärksamhet. Wi lustwandrade här en timmes tid och åkte derefter i en "omnibus" åter in till Hamburg. Detta slags wagnar är en förträfflig transportinrättning. På de större gatorne ser man altsomoftast något af dessa åkdon rulla förbi. På långsidan står i stora förgyllda bokstäfver att läsa: ifrån och till hwad ställe eller gata de afgå, äfvensom deras namn och entréafgiften, som är 4/ courant för personen.[23] Wanligen rymma de 12 personer. På fotsteget baktill, där ingångsdörren är, står altid en betjent, som wid afgåendet emottager betalningen. Önskar man stiga in, vinkar man blott på kusken, som då genast stadnar.

D. 18 Aug. D 18 Aug. Ibland anmärkningswärda föremål, som jag på min wandring genom stadens gator beskådade denna dag, woro gammla och nya Börsen, tvenne byggnader af särskildt intresse för mig såsom köpmanskandidat. Den gamla börsen är af så ofullständig och obeqväm beskaffenhet, att jag icke rätt begriper, huru de handlande så länge ha kunnat behjelpa sig med densamma och en ny således är af högsta nöden påkallad; dess ena sida hwilar på trädpelare emellan hwilka man, utan att någon wägg eller dörr finnes mer än på de tre sidorne, träder ut under fria himmlen, där ett i sammanhang med byggnaden stående jernstaket inneslutet ett stycke af gatan, som rymmer ett större antal personer än sjelfva salen; men likfullt

måste wid skeende samlingar eller börsmöten en betydlig mängd stadna utanför staketet. Den enda prydnaden, som börsen i öfrigt har, äro tvenne små af ålder gråa torn.

Högst prakt- och smakfull blir deremot den nya börsen, som nu är sin fulländning mycket nära. Den massiva byggnaden har ett ansenligt omfång och innehåller en wacker hög sal, kringsluten af en på pelare hwilande hwalfgång och derofvanpå ett galleri. Ljuset inträngер i den colossala salen genom å taket anbragte stora glasrutor. Skada är, att denna wackra byggnad icke fått en aldeles fri plats, då den skulle gjort stor effect. Nu är den deremot endast af en gata skiljd från en nyligen uppförd elegant privatbyggnad, hwilken genom sin större höjd betydligen förminskar intrycket. Snedt emot gamla börsen ligger Rådhuset, som är af ett oansenligt utseende och där jag endast som hastigast besåg den gammalmodiga sessionssalen.

Aftonen tillbringade jag i sällskap med W uti Stads Theatern, där jag med sann njutning hörde och åskådade den härrliga, ehuru något fantastiska operan Robert le Diable[24], som såwäl i hänseende till sång och musik, som spel och sceneri exequerades med en fulländning, som icke kunde lemna något öfrigt att önska – åtminstone hos mig, som förut i detta hänseende icke sett och hört något jemförligt. Roberts parti utfördes af en Herr Wurda, som är i besittning af en särdeles skön och klangfull röst i förening med ett mästerligt föredrag såsom acteur. Uti Bertram uppträdde en Hr Reichel, hwars fylliga, klara och genomgripande basröst är beundranswärd och hwars höga wackra figur har någonting särdeles imponerande. Uti Isabella sjöng en Dem Halbreider med stort behag och täflade med Madame Walker, som utförde Alices roll, om åskådarnes bifall, hwilket äfven för båda yttrades i täta och starka handklappningar.[25] En Dem Virgine dansade såsom abedissa uti baletten med en sylphides intagande grace och tillwann sig uppmärksamheten att blifva framropad.

Några ord om sjelva theaterbyggnaden torde här wara på rätta stället. Den är stor och massiv samt i form af ett qvadrat. Genom ingångsdörren, utanför hwilken är ett tältak af bleck, hwilande på 4 höga jernstänger, inkommer man först i en vestibul, på hwars ena sida är ett rymmligt caffe-rum och på den andra en restauration. Härifrån träder man in uti en annan vestibul, uppburen af 4 pelare, hwarifrån är uppgången till logerne, och derefter i en tredje, hwarest ingångerne äro till parterre.[26] Parterre är delad uti tvenne afdelningar, hwaraf den, som är närmast scenen utgör parket, som är försedd med beqväma och uppstoppade säten. Parterren rymmer

emellan 900 och 1 000 personer och hela huset beqvämt 2 300 personer. Logeradernas antal, galleriet inberäknadt, är 4; desse äro decorerade med förgyllda arabesker på ljusblå botten. En stor wacker ljuskrona, innehållande omkring 60 lampor, sprider en tillräcklig upplysning öfver hela salen. I hänseende till sitt inres ändamålsenliga och smakfulla inrättning samt sin storartade stil lärer denna byggnad enligt sakkunniga personers omdöme kunna ställas wid sidan om Tysklands och Frankrikes berömdaste Theatrar.

D. 19 Aug. På eftermiddagen påföljande dagen åkte jag i sällskap med Wong, Cramér och Kingelin ut till herrskapet Schencks landställe, dit wi blifvit bjudne till middag. Måltiden war så utsökt och fullständig, som den af någon gourmand kunde önskas och warade under en liflig språksamhet ända till nära kl 1/2 8. Man drack ej allenast rödt win, portvin och madeira, utan äfven champagne. Sedan wi spisat, promenerade herrarne en stund ute i trädgården, rökande cigarr och drickande caffe, hwarefter några ibland dem af en Hr Evérs (fr Stockholm) spel på fortepianot kände sig uppmanade att uti valsens lifliga och snabba kretsgångar äfven förskaffa damerne någon motion ofvanpå den långvariga måltiden. Hela sällskapet utgjordes af omkr 30 personer, hwaribland modern till Hr Schenk, ett åldrigt och vördnadswärdt fruntimmer, som från Magdeburg hitkommit till besök; hon tycktes icke finna något riktigt behag wid sonens jovialiska skämt öfver hennes emot honom i barndommens dagar wisade "alt för stora stränghet", hwilken oaktadt han likfullt sade sig hafva uppwuxit till en "oefterrättlig villbatting" – men hennes ansigte klarnade åter wid sonens slutliga bekännelse, att hon städse förhållit sig emot honom som en den ömmaste moder och tvertom förr haft ett alt för kärleksfullt öfverseende med hans många fel. De öfrige främmande woro dels resande, hwaribland Hr Evérs med fru fr Stockholm, dels slägtingar. Qvällsmaten spisades på stående fot, hwarefter sällskapet nära kl 11 åtskiljdes. Sålunda tillbringade jag en särdeles angenämn eftermiddag och afton uti en familjekrets, inom hwilken en otvungen glädtighet och hjertlig vänlighet sprida nöje och behag, och där huslig sällhet och trefnad tyckes wara hemmastadde.

D. 20 Aug. D 20de. Tillfölje af min ovanligt sena hemkomst föregående aftonen, waknade jag i dag icke förr än teml långt fram på dagen, så att, hwilket icke wille betyda så litet – Lieutn W (som icke annars plägade ha så brått att lemna sängen) inträdde i mitt rum, innan jag ännu hunnit sluta min ajustice (klädsel) och öfverraskade mig med underrättelsen, att han på morgonen redan warit ute och ridit. Efter att hafva bewistat wanliga sammankomsten

på börsen uti trängseln och sorlet af en stor, knappt genomtränglig och speculationsdiger massa af Mercurii vinningslystna söner[27], spatserade jag på eftermiddagen ut till Eimsbüttel, för att åskåda en kappridning, tillställd af bröderne Tourniaire, och förefann här en ansenlig och brokig folksamling innom en Circus af ganska stort omfång. Förutan kappridning i flera repriser, först af bröderne Tournaire, såwäl stående sittande till häst som stående hwar på tvenne hästar, både utan och med hinder i vägen, derefter af trenne amazoner, sedermera af flera i arabisk drägt utklädda ryttare äfvensom af några privatpersoner, egde äfven kappkörning rum uti romerska vagnar samt kapplöpning såwäl af några små wilda och ostyriga Ölands-hästar, som af några större och mindre pojkar med benen uti säckar, som gjorde att de för det mesta måste hoppa och ständigt föllo omkull till stor förlustelse för mängden af åskådarne; otwifelaktigt funno likwäl många med mig denna sednare kapp-hoppövnings-idé ganska barock och förkastlig. Derjemte wisades flera högst swåra gymnastiska konster, hwaribland några erfordrade en aldeles förwånande styrka och wighet. Så hissade sig t ex en af voltigeurerne (akrobaterna) sjelf upp i höjden endast fasthängande wid tågändan med tänderne, derefter swingades han med stor häftighet ikring en bjelke, som förmedelst något maschineri bragtes i en hastig omgång, hwarwid han först endast fasthöll sig med ena armen och sedan, aldeles rak utsträckt och i parallel linea med marken blott – med tänderne, hwilka jag hwart ögonblick befarade skulle lossna och låta äquilibristen flyga ner ibland den honom med tyst och spänd häpenhet beundrande folkmängden, – men detta war ännu ej höjden af hans konst; med outtröttlig raskhet fastband han nu sin ena fot wid samma bjelke och swingades ånyo i rak utsträckning med stor hastighet ikring, uppbärande med tänderne en uti en båggördel hängande, och oroligt sprattlande Ölands-häst. – Sedan alla dessa representationer lyckligen och wäl woro tilländabragte, började en ny kapplöpning af sjelfva åskådarne; ty innom en fjerdedels timma war tiden för den s k "Thorsperre"[28] inne och hwar och en skyndade sig derföre bäst han kunde att dessförinnan slippa in genom Altonnaer-Thor i staden till undwikande af – tourantafgift pr pers, som precis kl – tager sin början. Aftonen tillbringade jag uti Elbpavillonen[29], dels med tidningsläsning, dels med observationer öfver det mig omgifvande icke särdeles stora sällskapet, under afhörande af en förträfflig instrumental-musik, som uppstämdes afwexlande såwäl inuti pavillonen, som utanför i trädgården, hwarest den största personalen placerat sig. Denna pavillonen, som är inrättad uti en större scala än Alsterhalle,

ehuru icke så glänsande och behaglig, innehåller tvenne rymmliga salar, med pelarrader samt några mindre sidorum. Äfven här finnes rik tillgång på de utsöktaste förfriskningar af alla slag.

D. 21–24 Aug. Under de tre påföljande dagarne har jag i sällskap med mina wanliga ungängeswänner här på stället 2ne aftnar spatserat ibland ett talrikt folkvimmel uti Altona's, tillfölje af danske konungens höga besök briljant illuminerade gator och förlustat mig wid åskådningen af de goda invånarnes eldiga och mångsidiga täflan, att uti både sinnrika och munterhet wäckande transparenter, decorationer och sentenser uttala sin underdåniga kärlek och vördnad för den store potentaten.[30] En af dagarne såg jag mig om uti "das allgemeine Krankenhaus", en ypperlig inrättning. Byggnaden är massiv och af stort omfång, så att den erbjuder rumm för öfver 1 000 patienter, dessa bo uti flera afdelningar, i hwilka de classificeras alt efter sjukdommarnes olika beskaffenhet. Medicamenterne erhålles uti ett apothek på stället. Alla i och för chirurgien erforderliga instrumenter finnas ordnade uti ett särskilt rum. Gudstjensten förrättas uti en ljus och rymlig sal. Längs inunder byggnaden sträcker sig en hwalfgång. på hwars båda sidor äro förwaringsrum för matförråderne såsom kött, potäter, mjölk, bröd etc; hwart slag uti sitt särskilda rum, och allt ordnat med en om renlighet och snygghet vittnande omsorg. I förening med denna hwalfgång står köket, där flera fruntimmer woro i full sysselsättning med matanrättningar – ganska interessant war likaledes en liten lustfärd ut till Harvestehude, en täck park- och trädgårdsanläggning där en liten ambulatorisk musikpersonal trakterade med "Hertigen af Reichstadts" vals, Cachuchon och annan genomtröskad musik potpurri.

Större delen af söndags eftermiddagen och aftonen tillbringade jag rätt trefligt hos vännen Cramér i sällskap med Wong & Kingelin och påföljande dagens afton, ehuru inviterad till Handl Grytzell, uti Stadstheatern, som illustrerades af D.D.M.M. Konungens och drottningens af Danmark besök och där tillfölje af dessa höga personers tillkännagifna önskan uppfördes operan "Guido och Genevra" eller Pesten uti Florenz, rik på effectfulla scener och wackra, själfulla sång- och musik-nummer.[31] Ensemblen, som vanligtvis på scenen är en casus criticus, war utmärkt och uppförandet, ifrån början till slutet, wittnade på ett särdeles tillfredsställande wis om, att flit, möda och kostnad icke hade blifvit sparade för att ikläda samma den möjligaste helgjutenhet. Uti första acten dansades en pas de deux och uti andra acten en pas de quatre och uti båda dessa dansar skördade Dem Virginies

beundranswärda skicklighet lifliga applaudissementer. Hwad som emedlertid något pepprade njutningen för mig, war en ofantlig trängsel och hetta, då jag hade min plats på parterren, där man stod upp till hwarandra som packade sillar. Innan spectaclet på scenen tog sin början, egde ett dylikt rum i salongen af ganska tumultuarisk natur. Enligt affischen och efter vanligt bruk borde neml representationen börjas precis kl 6 1/2; – då det kungliga paret likwäl då ännu ej hade infunnit sig, ansåg theater directeuren sig denna gång icke kunna undwika att bryta emot punktligheten. Pluralitetens åsigt bland åskådarne tycktes deremot icke wara lifvad af samma underdåniga uppmärksamhet för royautéen (kungligheten), ty snart förmärktes ett doft mummel och buller, som ju längre det dröjde, desto mer tillwäxte i styrka, och då minutwisaren redan hade passerat 3/4 och ännu ingen Kung och drottning synes till, utbrast otåligheten till slut uti ett aldeles förfärligt väsen; de häftigaste och bullersammaste stampningar accompagnerades af de mest missljudande hvisslingar och högljudda rop på representationens början, hwilken örondöfvande tummult det blott ögonblickligt och till någon del lyckades några genomgripande stentorstämmor från loge-raderne att nedtysta genom ett oupphörligt framstötande af orden: Still! Still! Ordnung! Ruhe! – då – till all lycka öppnade sig ändtligen dörren till fondlogen och in trädde det så otåligt efterlängtade höga paret, – alla reste sig upp ifrån bänkarne, lifliga hurrarop genomskallade salongen och en härrlig, hela intresset fängslande musik ingjöt nu harmoni i de kort förut så disharmoniska sinnena. Till denna det hamburgiska tålamodets hårda frestelse woro de Kunglige personerne emedlertid på ett aldeles oskyldigt vis orsaken; ty redan kl 6 hade de begifvit sig på wägen, men af en ofantlig menniskomassa, som sammlat sig i alla gator genom hwilka de passerade, blifvit hindrade att framkomma till theatern tidigare än som skedde. Wid gränsen af Hamburger området hade det kungl paret blifvit emottagen af chefen för borgargardet i spetsen af generalstaben och en afdelning hästgardister, af hwilka det eskorterades genom staden; wid Millernthor bildade dessutom en talrik afdelning borgarmilitär spalier; utanför theaterhuset war likaledes ett compagni borgarartillerister uppställdt och wid ingången hälsades de höga främmande välkomne af en deputation fr senaten. Af det ofvannämnde uppträdet tyckte jag mig emedlertid kunna finna, att stolthet i medvetande af en oberoende och sjelfständig ställning, är hos Hamburgaren en framstående Karaktersegenskap; ej allenast i Theatern, utan äfven påföljande dagen hörde jag flera personer, som saknade kännedom om orsaken till dröjsmålet,

uttala ett högt ogillande af theaterdirectionens underdåniga "afbidande" af Konungens och drottningens ankomst, emedan den i affichen bestämda tiden för representationens början "icke mindre borde tjena till rättesnöre för den höga som den låge" och man för i öfrigt "icke så mycket för Deras Majestäters skull, utan hufvudsakl i och för operans åskådning" infunnit sig i theatern.

D. 25 Aug. Den 25te rustade jag mig till afresa fr Hamburg. Efter att först och främst hos Herr Schenck hafva späckat min börs och derefter försett mig med billet till ångfartyget "the countess of Londonsdale", åkte jag i sällskap med Wong ut till herrskapet Schenks lantställe för att aflägga min afskedsvisit hos frun och döttrarne, tillbringade sedan en treflig stund hos Cramér, som i anseende till illamående måste hålla sig på sitt rum och hwilken som ett litet souvenir förärade mig ett häfte tryckta poemer af sin moder – samt anwände slutligen återstoden af eftermiddagen till mina sakers nedpackning. Sent på aftonen efter werkställd liquide med den verserade wärden Hr Hartmans, togo W och jag jemte wåra koffertar plats uti en täckwagn och läto köra oss ner till det wanliga stället, hwarifrån man uti båt låter ro sig till ångfartyget, på hwilket wi stego ombord kl emellan 11 och 12. Detta är af colossal storlek och har ett maschineri af 200 hästars kraft. Uti den eleganta och rymmliga salongen förefunno wi endast några få resande, hwars antal likwäl snart förökades genom nya inträdande, till omkring 25, ibland hwilka jag med synnerligt nöje igenkände en gammal bekant, consul Hellesen från Callundborg. Sedan jag en stund språkat tillsammans med denna wän, förfogade jag mig ned för trappan i den sig under salongen sträckande sofsalen, som utgöres af tvenne särskildta gångar med sängställen på båda sidorne. Jag sökte rätt på mitt nummer, kröp till kojs och förblef liggande till långt fram på förmiddagen, då ombord på fartyget ingenting war att försumma.

D. 26 Aug. Uppkommen tog jag så småningom medpassagerarepersonalen något närmare i betraktande. En fransman ådrog sig genast min uppmärksamhet, hwilken genom sin lifliga språksamhet och ett lekande skämt spridde glädtighet och munterhet omkring sig. Tvenne tyska lärde funno isynnerhet sitt nöje uti, att underhålla sig med honom och utbrusto derwid esomoftast uti ett högt skratt, hwilket genom sin hjertlighet återigen blef en retelse för andras skrattmuskler att instämma deruti. En mager herre med brun hy och mörk blick sysselsatte sig med orubbligt lugn, utan att låta störa sig af det honom omgifvande pratet, nästan under hela resan med skrifning och hade derwid en mängd med bref liggande framför sig. Ur hela hans sätt att

förhålla sig framlyste alfvar och wana att befinna sig på resande fot; också erfor jag, att han både warit i Ostindien och Westindien samt Södra-Amerika. En annan, twifvelsutan icke en tiondedel så berest herre, utstyrd i en rödrutig resrock och af ett fantastiskt utseende – ropade oupphörligt i en särdeles viktig och befallande ton på "steward", hade wid alla tillfällen anmärkningar tillhands och wisade i öfrigt i sitt förhållande ett löjligt bemödande att bibringa öfrige passagerarne en hög tanke såwäl om sina insigter, som resevana, båda delarne troligen af ganska klen beskaffenhet. Så småningom tystnade han likwäl och intog, sedan sjösjukan börjat göra honom yr i hufvudet, under större delen af resan en liggande ställning på en af de sig rundtomkring salongen sträckande sofforne. En jude med särdeles bekymmersam uppsyn plågades likaledes – att döma efter dess jeremiader – rätt illa af den beswärliga sjösjukan; slutligen tyckte jag mig likwäl kunna finna, att dennes illamående till hufvudsaklig del egde sin grund uti afsigten att på ett fint sätt och utan skamm undwika middagsmåltiderne och den dermed förenade ganska dryga afgiften, hwilken han icke dessmindre till sin stora förundran och grämelse wid resans slut såg sig nödsakad liquidera. En liten gosse, sprittande af liflighet, wisade sig aldeles outtröttlig uti stormlöpningar emot postföraren, en frodig och robust figur, som, sittande helt trankilt uti soffan, hwarje gång gossen hoppade upp emot honom, på ett lekande sätt boxade denne omkull på golf-mattan, hwarefter angreppet straxt åter förnyades – med utropet: "Don't You believe that I can box!" och werkligen lemnade äfven hans uthållighet och wighet honom rättmätiga anspråk på bifall. De ibland passagerarne, hwars sällskap jag fann behagligast, woro en handlande Beck fr New York, som warit på besök hos sina föräldrar i Köpenhamn, och en annan dansk handelscommis från sistnämnde ställe, båda i ungdomsblomman och af ett öppet angenämt väsen. Ett obehagligt intryck deremot qvarlemnade en ung tysk handelsexpedit, som beständigt sökte föra ordet och derwid midt under det både ton och mine förrådde tanken att göra effect, tillät sig yttranden och omdömmen af ganska pretentiös och opassande beskaffenhet. Med synnerlig pathos frambar han i synnerhet gärna skrytsamma berättelser om hwad som passerat honom på den och den resan, hwad märkwärdigheter han sett der och der, huru han förhöll sig wid det eller det tillfället – alt likwäl blott saker af ett högst ringa interesse. Det fägnade mig derföre rätt hjertligt, att wid ett tillfälle kunna gifva hans inbillskhet en liten näpst; en annan herre, samtalande med honom, närmade sig neml ett bord, wid hwilket jag, med en bok ur det sig i

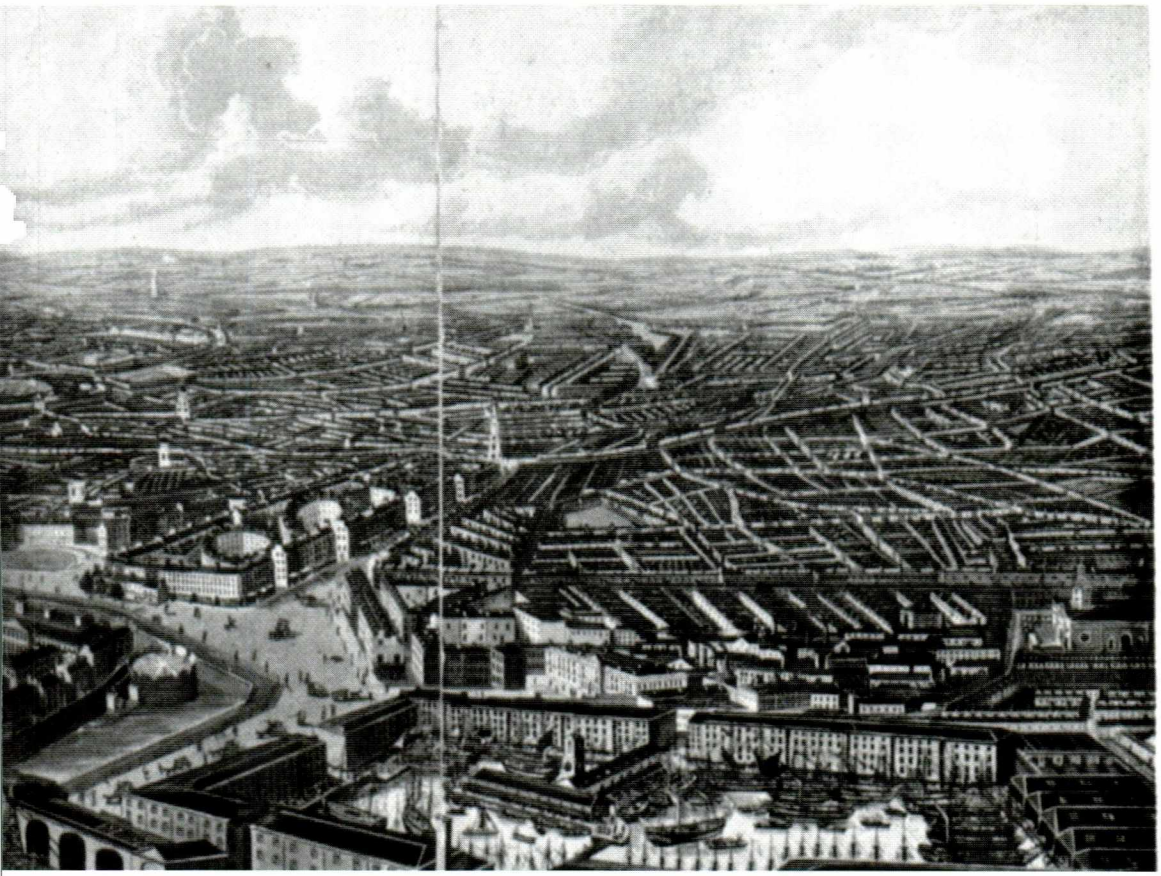
salongen befinnande bibliotheket i handen, placerat mig, tog och ögnade på en judisk skrift, samt yttrade straxt efter sin förundran öfver, att äfven Abraham af Judarne dyrkades såsom Gud, en dogm uti Judarnes troslära, som hittills warit honom aldeles obekant. "Huru så" frågade egoisten. – "Jo, si här står tydligen "In dem Namen des Gottes Abrahams" – "Jaså, ja det är mycket riktigt, det är en bekant sak." Såsom utan tvifvel ändå något owiss i afseende på denna så "bekanta saks" riktighet – sökte han emedlertid genast att så oförmärkt som möjligt slingra sig ifrån ämnet och fortfor: "Ett eget förhållande finner jag det ändå wara med den oräkneliga mängden af olika religösa secter, hwaraf hwar och en anser sin troslära wara den rätta; att alla skola tänka lika öfver ämnen, som likwäl altid måste förblifva helt och hållit oafgjorda, woro ju äfven en orimlighet att begära; icke dess mindre finnas menniskor, som äro aldeles outtröttliga i sina bemödanden, att wärfva och draga andra, som tänka olika med dem, öfver till sitt parti, och denna omvändelsemani är werkligen någonting för mig aldeles odrägligt. Så t ex kom för en liten stund sedan då jag war ute på däck, Captenen, som lär wara methodist och som troligen funnit mig wara något wäl munter, bort till mig och började inleda ett samtal i religiösa ämnen. Jag åhörde honom en stund tigande, och wisst war han redan på wägen att tro det han hos mig framkallat ett djupt intryck och wunnit mig för sin sak, då jag på en gång förstörande hans illusion, afbröt honom med de orden: Sålunda är Herr Captens tro och då hwar och ens öfvertygelse enligt min princip måste respecteras, kan icke falla mig in att wilja framkomma med några klandrande anmärkningar deremot; mina åsigter äro icke öfverensstämmande med Captens uti ifrågawarande afseende, men ehuru jag behåller dem för mig sjelf och icke känner någon angelägenhet att bibringa dem andra, tror jag dem wara lika riktiga och lika goda."

I det samma lade storpratarен med en sjelfförnöjd min boken åter på bordet. "Tillåt mig nämna" sade jag nu, i det jag tog densamma, "det orden "in dem Namen des Gottes Abrahams" naturligtwis icke kunna wara yttrade i den mening, som wore Abraham någon Gud, utan är det tydligen här Abrahams Gud, hwars namn anropas; i öfrigt, ehuru jag icke är synnerligen bewandrad i Judarnes troslära, wet jag likväl med visshet, att de icke dyrka mer än en Gud." – "Ja, mycket riktigt, meningen finner jag nu icke kunna wara annorlunda och för öfrigt får jag tillstå, att jag i mina dagar haft föga lust att befatta mig hwarken med judar eller deras läroformer" – "Ännu torde jag få nämna" – återtog jag "att man i min tanke begår en orättvisa uti

Utsikt över London 1831. Gravyr av R. Havell. Från Illustrated history of England by G. M. Trevelyan, 1956. Nedtill i bildens mitt ser man Towern. Längst ner till höger ligger St. Katherine's Dock. På bildens vänstra hälft har konstnären fångat intensiteten i trafiken på Themsen. Av de fyra broarna på gravyren var den hitersta, London Bridge, öppnad för trafik just år 1831. (Se även not 104.)

att förkasta en christens bemödanden, så snart dessa ske öppet, på öfvertygelsens wäg och utan intriger eller tvångsmedel, att hos sina medmenniskor inplanta en tro, om hwilken de äro lifligt öfvertygade att den grundar sig på en orubblig gudomlig sanning – och uti hwilken de sjelfe känna den högsta sällhet och lycksalighet; twertom anser jag sålunde personer lifvade af en ädel menniskokärlek, hwilken i stället för att värderas, tyvärr alt för ofta misskännes och smädas af den rådande starrblinda egoismen, som anser sig

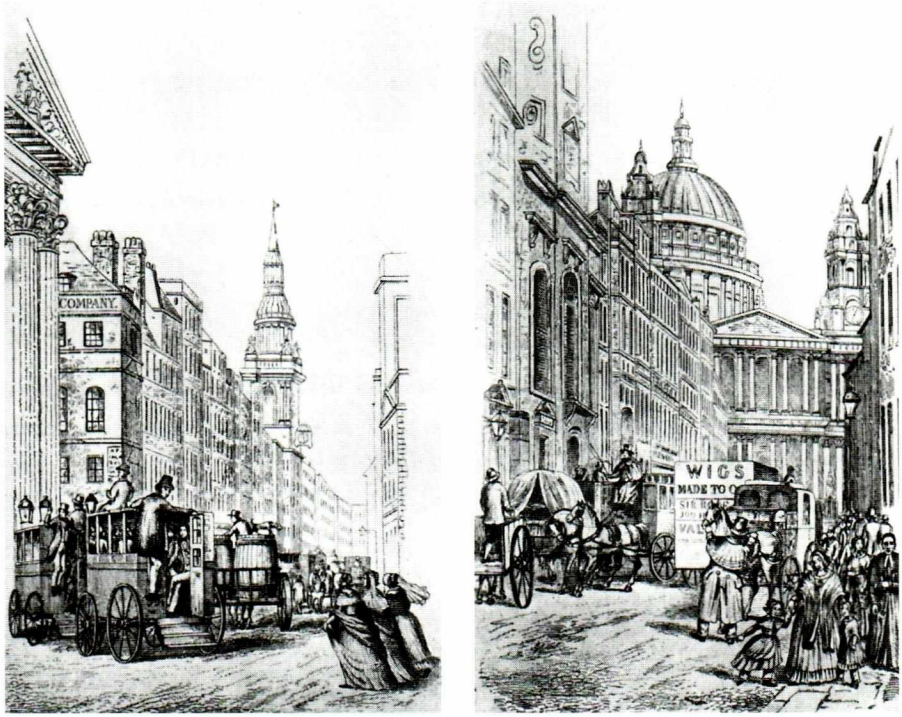
både i handlings- och tänkesätt wara ofelbar, liksom af den kalla indifferentismen, som tagit till valspråk, att hwar och en blir salig på sin tro." Tillkännagifvandet, att middagsbordet wäntade på oss, hindrade samtalets fortsättning; men att jag med mitt yttrande stött den gunstige herren något för hufvudet, tyckte jag mig emedlertid kunna märka. Man sysselsatte sig i öfrigt såsom vanligen är fallet, på flerahanda wis: några spelade kort, andra lade domino, somliga läste, andra skrefvo, några pratade, med winflaskan framför sig, andra sökte genom en liggande ställning förekomma illamående osv.

D. 28 Aug. Då jag om morgonen d 28 trädde ut på däck, wäckte det min glädje, att på båda sidorne få skåda Albions pittoreska stränder, som här afwexlande framställa grupper af träd, landtställen och stora fabriksbyggnader, och att

sålunda weta mig framsegla på den stolta Themsens böljor. Ju mera wi nalkades London, desto större och rörligare blef hvimlet af fartyg, och snart förlorade sig wårt ångfartyg uti en tät skog af master, tillhörande seglare från alla verldsdelar. Redan på långt afstånd förnummo wi ett doft sorl och buller, hwilket småningom öfvergick till ett luften gällt genomskallande omhwartannat-ropande och stojande af tusende, hwilka här ömsom fälla, ömsom lyfta ankare, hissa och draga in seglen, lossa och lasta, ankomma och afsegla. Efter att hafva nedstigit uti en båt och blifvit rodde ett godt stycke framm emellan en oändlig sträcka af colossala husmassor, till större delen bestående af magaziner, som höja sig på båda stränderna, landstego wi wid Londonbryggan.

Så befann jag mig då nu midt uti London, denna alla tiders och alla länders hufvudstad, omfamnande en större menniskomassa än månget konungarike eller furstendöme, denna werldshandelns centralpunkt, till hwilken producter och rikedomar från alla jordklotets länder och climater sammanströmma; jag egde nu framför mig dessa industriens och affärslifvets mest storartade scener, om hwilka det är omöjligt, att bilda sig någon fullständig och lefvande föreställning, så länge man ej i werkligheten åskådat samma. Det skådespel, som här fullt af lif och rörlighet utwecklar sig för blicken, kan icke förfela att på främlingen göra ett obeskrifligt intryck. Fotgängare och ridande, ekipager och kärror bölja oupphörligt och i tumultuarisk trängsel fram och åter uti gatorne, hwilka till ett oräkneligt antal löpa fram uti denna ofantliga, ögat förwillande labyrinth af alla möjliga slags byggnader, kyrkor, monumenter, palatser, boutiker, magaziner osv.

Lieut. W. och jag togo in på Hotel de Morlay, hwarest wi fingo oss anwist ett rätt trefligt rum uppför lång trappa i öfversta wåningen. Detta hotel är beläget wid den wackra Trafalgar sqware uti the West End af staden och hade blifvit oss recommenderadt såsom ett af Londons bättre, men tillika jemförelsewis billigare värdshus. Då wi likwäl egde känndom om, att hwad i England kallas billigt i afseende på logis och vivre, måste uti andra länder anses wara dyrt, och wi ombord på det nyss lemnade ångfartyget fått en synnerlig respect för engelska drickspenningar, då dessa där i utbyte emot ett kallt och liknöjdt "thank you" hade blifvit oss affordrade med 7 £ sterl.pr person, utan att wi det ringaste tagit uppassarens tjenstwillighet i anspråk, hade wi icke för afsigt att qvarstanna längre på hotellet, än till dess wi hunnit inaccordera oss i något af de såkallade "lodging boarding house" (pensionat), hwarest man, innan inflyttningen sker, öfverenskommer om en wiss

Till vänster. Storstadens rörliga gatuliv gjorde "ett obeskrivligt intryck" på Bager. En speciell upplevelse för honom var omnibusen, som sedan 1829 fungerade som ett reguljärt kommunikationsmedel. Om detta berättar han i brev till hemmet att "om man önskar stiga in uti någon omnibus, vinkar man endast med handen till "the Porter" som alltid står på fotsteget baktill och öppnar vagnsdörren". Litografi 1842.
Till höger. Med storögd nyfikenhet betraktade säkert den unge Malmöbon det myllrande gatulivet i City som exempelvis på Ludgate Hill, där han samtidigt kunde iaktta St. Paulkatedralens mäktiga kupol i fonden. Litografi från 1842.

afgift, mycket moderatare än på värdshusen, pr wecka för logis, fruckost och thé samt uppassning; hwarwid wanligtwis förutsättes att ungkarlarne spisa sin middag ute i staden, ehuru, om man så önskar, äfven denna emot en billig förhöjning i afgiften kan erhållas hemma.

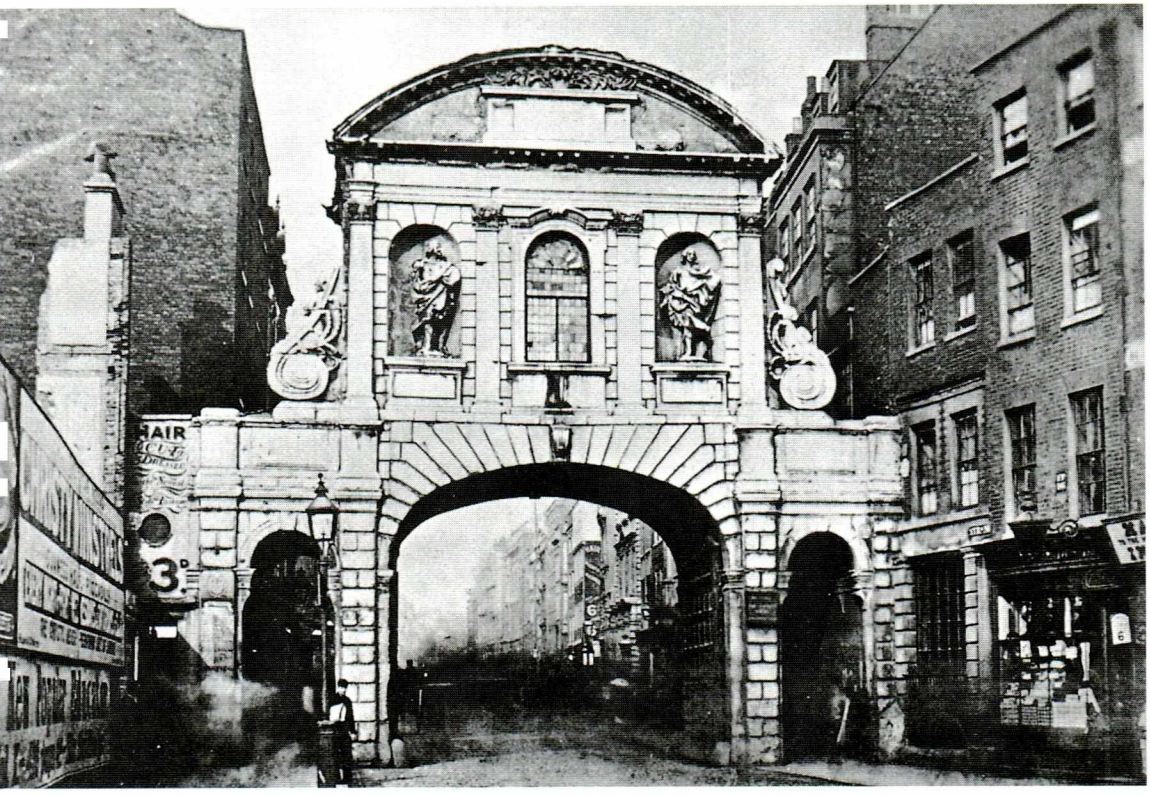
Wi spatserade en stund omkring uti gatorne, åskådade en parade i den uti grannskapet belägne St. James park[32] och åkte derefter ner till "the custome house" (tullhuset) för att få wåra koffertar visiterade. Vanliga tiden för lika undersökningar är 2 timmar efter den resandes ankomst. Sedan wi – på en af officianternes (tjänstemännens) föreställning – uttagit pass utan afgift på

ett contor, hwarest bemötandet war särdeles artigt och där plankartor öfver staden hållas de resande tillhanda, werkställdes visitationen fermt (raskt) och utan djupa gräfningar. Detta i förening med våra sakers transport den långa wägen, uppackningen och ombyte af kläder jemte diverse andra arrangementer, förhindrade oss emedlertid ifrån att denna dag företaga något widare, än att gå omkring uti de öfverhufvudtaget särdeles wäl stenlagde och med breda trottoirer försedde gatorne i den delen af staden, där wi walt wårt logis, utbytande i muntert samtal wåra observationer öfver den mängd originella och fantastiska föremål, som hwarje ögonblick här bereda ögat en owanlig och ny scen och gifva det hela en fullkomligt utländsk karakter.

Då wi, fortsättande wår promenade ut på aftonen wid ett klart gasljus[33], som här liknar en festlig illumination, passerade förbi en öppen ingång, upplyst på båda sidorne af en rad bronzfigurer, hållande i handen facklor med gaslågor, beslöto wi att gå dit in utan att weta hwad märkwärdigheter här woro att se, köpte oss entrébilletter och funno wår nyfikenhet icke synnerligen tillfredsställd, då wi inträdde uti en hwarken stor eller elegant theatersalong, där en obetydlig orchesterpersonal trakterade ett icke särdeles valdt publicum med en ganska dålig musik. Rideaun drogs upp och en burlesk farce, temligen orimlig till sitt innehåll, uppfördes öfverhufvudtaget ganska bra. Länge qvarstannade wi likwäl icke, då wi, båda temligen trötta efter dagens wandring, längtade efter hwila.

Följande förmiddag (d.29.) begåfvo wi oss åter in i den tumultuariska "Cityn", Londons hjerta och hufvudpunkten för handelsrörelsen samt skiljd från "the westend" blott genom ett högt porthwalf med tvenne mindre genomgångar på båda sidorne för fotgängare och känd under namnet af "Temple Bar". Med adresseboken och plankartan till ledstjerna uppsökte wi först och främst handlanden Droops contor, där wi aflemnade wåra af Schenck & Co i Hamburg erhållne accreditifbref; Hr Droop sjelf war bortrest och återväntades icke förr än efter 4 weckor; derefter aflade wi ett besök hos Hrr L. Engström & Perkins, af hwilka wi rönte ett särdeles förekommande emottagande, och woro slutligen ännu på General-Consul Thotties contor, där wi endast råkade sonen hemma. Större delen af handelscontoren äro belägne i små trånga gränder, tätt in wid Themsen, uti den nästan minst behagliga delen af City, hwilken stadsafdelning, såsom den äldsta, öfverhufvudtaget föreföll mig något dyster, ehuru åtskilliga gator och byggnader därwid måste undantagas såsom särdeles eleganta. D. 29 Aug.

Af Hr Engström lemnades oss anwisning till Norfolkstreet i hwilken gata

Temple Bar uppfördes av Sir Christopher Wren 1670. Den markerade gränsen mellan City och den övriga staden. Enligt traditionen måste regenten begära tillstånd hos Citys borgmästare, Lord Mayor, att få passera gränsen. Temple Bar revs 1878 och ersattes med ett minnesmärke mitt i gatan.

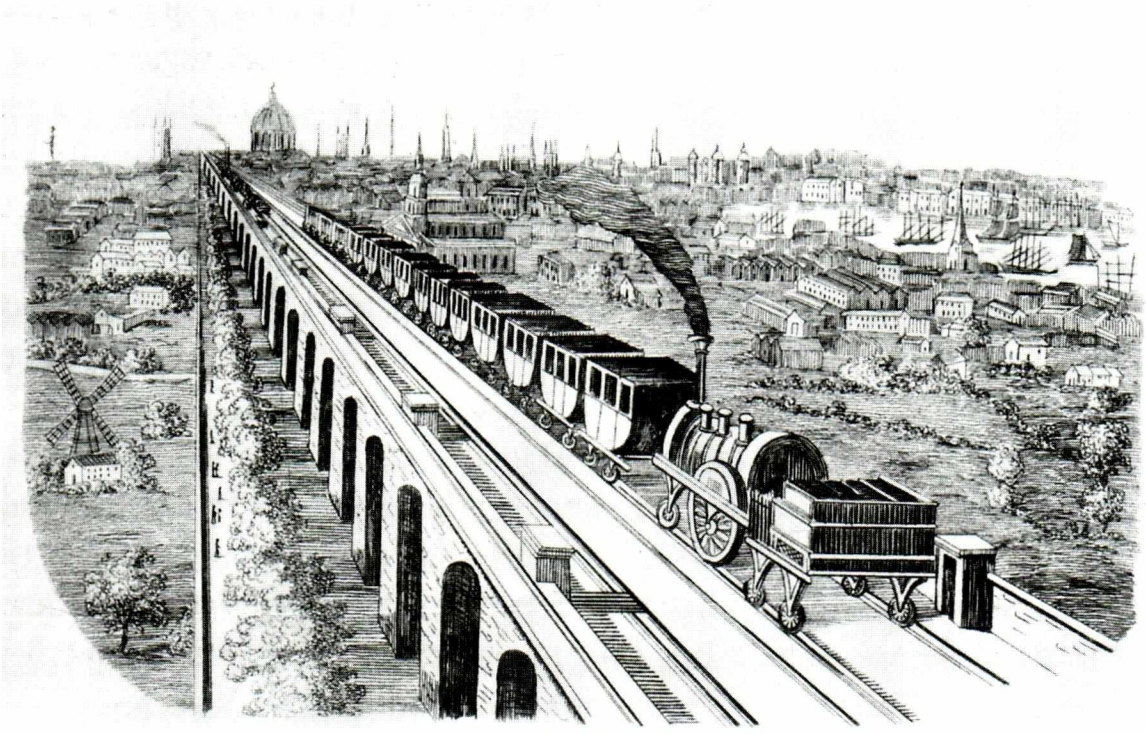
wi lättast skulle kunna få snyggt och godt logis uti något privathus, hwilket äfven lyckades oss på ett tillfredsställande wis. Wi erhöllo ett såkalladt "sitting room" wäl både meubleradt och tapetseradt samt försedt med trenne höga, ända ner till golfvet nående fönster, en wacker golfmatta och en stor qvadratspegel öfver den blankpolerade stålkaminen – äfvensom tvenne särskildte sofrum med gardinomhängda sängar, stora nog för tre personer, toilette – och tvätt-bord med tre till fyra rena handdukar på & där kortligen allt var på det beqvämaste och behagligaste inrättadt. Då större delen af fashionabla verlden tillbringar denna årstid på landet, voro hyresafgifterne nu något billigare och då Norfolk-street, gränsande upp till "the Strand", en af stadens hufvudgator, derjemte nästan mera än något annat ställe i London,

är beläget i närheten af en stor mångfald af interesseägande och märkwärdiga ställen och föremål, hwarjemte den icke är långt aflägsen från the City, hade wi således all anledning att wara belåtne. Till detta wårt nya logis flyttade wi ännu samma dag om aftonen, efter att kort förut hafva warit uti ett underjordiskt hwalf "a magic cave" (en förtrollad grotta) inunder en stor och rik boutik, och tagit i betraktande flera wackra cosmoramiska (perspektivisk avbildning) vuer, hwaribland åtskilliga mycket naturlige skeppsbrott, Van Amburgh med sina lejon, Jerusalem, Korsfästelsen, Cathedralen i Milano etc., hwarwid man lät oss gratis höra musik af ett slags metallinstrument, kalladt Euterpeon, hwilket, likt speldoserne i mindre skala, sedan den blifvit uppdraget, har den beskedligheten att musicera sjelft. Enligt en af de unga damernes försäkran, hwilka ombesörja galanteriglittrets försäljning uti boutiken, besökes denna "magic cave" årligen af omkring 50.000 personer.

Ett väsentligt hinder för ens fortkomst uti gatorne äro mera, än det ewiga myrstacks-hwimmel af menniskor, genom hwilket man snart lär sig att på de förträffliga och breda trottoirerna med lätthet slingra sig fram, de förföriskt inbjudande och altjemt i skönhet och smakfullhet omwexlande boutikerne. Hwarje handlande af anseende tycktes täfla med sin granne uti anskaffandet af de möjligast största fönsterrutor och i anbringandet af de mest kostbara och glänsande försköningar. Speglar och förgyllningar gifva åt några boutiker utseendet af att förr wara salar för adelns och de förnämas sammankomster, än lokaler för försäljningen af handelsartiklar, och nästan öfveralt finner man något originellt att se. Här t.ex. beundrar man genom färgade glas sidenfabrikernas underwerk, där bländas ögat af likt diamanter glittrande ljuskronor, wägglampetter och gigantiska, rikt förgyllda speglar, här ser man de mest utsökta alabasterlampor, där åter fängslas blicken af wackra oljemålningar och de finaste kopparstick eller stengravuer; nyss har man förnöjt sig wid de löjligaste karikaturer – då träder man framför rundade spegelglas, som, reflecterande hela gatans föremål – framställa ens eget ansigte, förstoradt till en jettes proportioner. Innanför detta fönster hänga burar fulla med lefvande foglar af flerahanda slag uti ett annat äro uppstoppade sällsynta djur uppställde. Här ligger en stor samling af fina och dyrbara arbeten i silfver och guld utbredd – där åter lockas man att förse sig med den smakfullaste procelainservice. Uti dessa fönster ser man antingen någon skön dame eller stolt herre – af wax – utstyrda på det faschionablaste, så wäl i afseende på hårklädsel, som öfriga prydnader, hwaraf åtskilliga, för att kunna beskådas på alla sidor, långsamt wända sig rundt omkring; egarne till

hus med slika expositioner äro merendels parfumerier eller modehandlare; går man widare wäckes uppmärksamheten här af alla slags gipsfigurer, där af eleganta pendyler och bordstudsare; här står en liten artificiel gosse, hållande sitt rockskörtt upp i rynkor, fyllda med vatten, för att wisa dess wattentäthet; där ser man ett måladt stycke beaf, fästadt wid en stekwändare för att wisa maschineriet som wänder densamma omkring; här en snäck- och korallsamling; där de ovanligaste mechaniska instrumenter; men huru skulle det wäl wara möjligt att uppräkna alla de märkwärdigheter och curiositeter, som i Londons oräkneliga boutiker på så mångahanda wis ådraga sig främlingens interesse och fresta en hwars köplust, och hwilka naturligtwis måste wara ständigt varierande alt efter som speculationens uppfinningsgåfva och modets nycker framalstra något nytt. Nätthet och prydlighet i arrengementet af artiklarne finner man öfwerallt till och med hos fruktkött- potatis- och fisksäljarne.

D. 30 Aug. D. 30. En propos af Handl. Beck & Consul Hellesen, hwilka båda händelsewis kommit att få sitt logis uti ett hus i samma gata och blott två dörrar skiljat ifrån Lieut W:s och mitt, – att göra en lustfärd ut till Greenwich – förhindrade mig i min afsigt att på denna Söndag för första gången bewista en engelsk Gudstjenst. Wid Londonbridge, derifrån jernwägen, på hwilken färden skulle ske, har sin utgångspunkt, stego vi uti den såkallade trainen[34] d.w.s. uti en af de 14 till 16 wid hwarandra fasthakade och med en ångwagn förespände stora wagnarne, som woro fulla med passagerare – och pilsnabbt flögo wi åstad. Oaktadt fartens stora hastighet kände jag likfullt emot förwäntan andedrägten icke alls beswärad af någon lufttryckning, hwilken icke förmärkes emedan man liksom uti en täckvagn har fri utsigt på båda sidorne, men framför sig brädwäggen. Denna jernväg är en snillets triumf, om hwilken man troligen för 1 à 2 decennier sedan icke kunde göra sig någon föreställning och förtjenar werkl. att räknas till werldens underwerk. Den framlöper nemligen i en nästan aldeles rak och jemn linea på icke mindre än omkring 1000 höga hvalfbågar, som till större delen blifvit spände öfver hus och gator, i hwilka sålunda trafiken nerinunder har sin ostörda fortgång. Hwarje hwalfbåge har c:a 22 fots höjd och c:a 25 fots widd. Ett några fot högt bröstwärn sträcker sig på båda sidorna utmed banan. Då jag för en engländare yttrade min lifliga beundran öfver denna oförlikneliga viaduct, swarade han uti en temligen flegmatisk ton: "Ja wisserligen, anläggningen är god; ty först och främst är denna wäg nu minst en tredjedel kortare, än den förut ende och wanlige och sen kommer man naturligtwis wida fortare

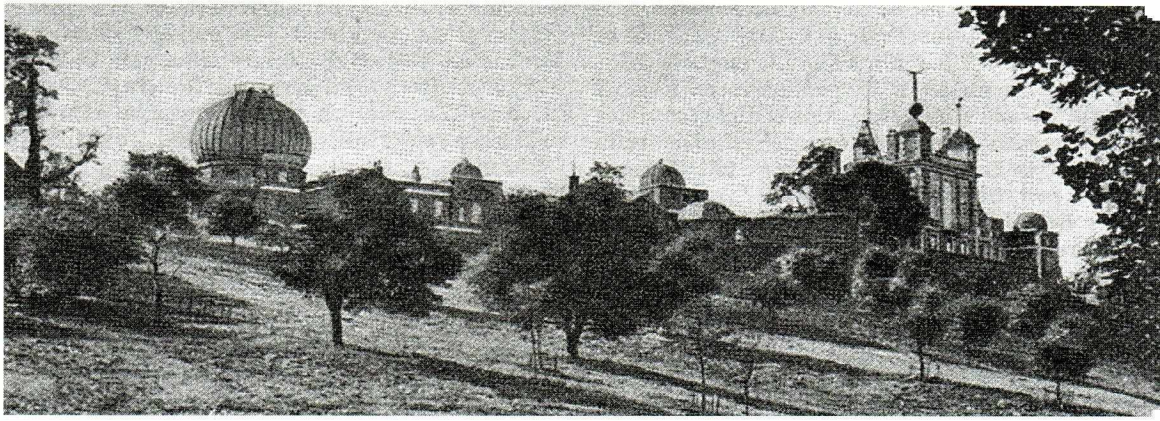
Järnvägen mellan London och Greenwich. Efter H. Villius. Glimtar från det gamla Malmö. – Järnvägsbanan hade invigts 1836. Det tog tio minuter att tillryggalägga den drygt sju kilometer långa sträckan. Trots denna hastighet kände Bager "likfulllt emot förväntan andedrägten icke alls beswärad af någon lufttryckning". (J. P. Bager.)

på jernbana än i gatorne och på ångfartyg; men troligtwis kommer wäl denna jernwäg snart att bli af större interesse, ty enligt hwad jag hört lära några speculanter umgås med en plan att på sidan om densamma anlägga en gata af palatser och boningshus." – För frambringandet af någonting så oerhördt, "tänkte jag inom mig," fordras engelsk kraft och ihärdighet i förening med engelska capitaler, för hwilka äfven de mest otroliga företag tyckes wara möjliga, att genomföra.

Efter 10 minuters förlopp voro wi framme i Greenwich; wägens längd är 5 engelska mil. En interessant ort, enligt hwad påstås, en af Europas wackraste byggnader är här det s.k. "Hospital", inwigt åt wälgörenhetsändamål. Det består af 4 särskildta med många och smakfulla architektoniska ornamenter äfvensom med kupoler försedda stora byggnader, hwilka bilda en

werkl. praktfull ensemble, och bebos af genom ålderdom, sjukdom, eller andra swåra åkommor orkeslösa sjömän äfvensom af enkor och barn till soldater, som stupat i krig. En annan wälgörenhetsbyggnad, likaledes uppförd i en stor och elegant styl, är "The naval Asylum" eller "school", där omkring 1000 gossar och flickor, barn til sjömän, som tjenstgöra i Kongl. flottan, få både sitt underhåll och underwisning. Denna byggnad består i ett centrum, som genom en lång colonnad står i förening med twenne flyglar. Då det i anseende till Söndagens noggranna och exemplariska helighållande icke blef oss medgifvet att komma in uti dessa tvenne byggnader, måste wi åtnöja oss med att betrakta deras yttre. –

Desto bättre tid bereddes oss emedlertid derigenom, att besöka den straxt bredwid "the naval Asylum" liggande parken, som pryder en kulle, på hwars spets höjer sig det werldsbekanta obserwatorium, som i afseende på meridianen tjenar till rättesnöre för alla engelska astronomers beräkningar. På en af kupolorne finnes en stång upprest, å hwilken en stor kula, som hwarje dag höjes till spetsen deraf, nedsänkes i samma stund, som solen passerar meridianen,[35] hwilket är ett tecken för inwånarne af kringliggande trakten på långt afstånd att klockan precis är tolf. – Hwad som likwäl på denna höjd hufvudsakligast och på ett angenämt öfverraskande wis intog mitt sinne, war den härrliga prospect som här möter blicken: Den närmast parken nedanför liggande staden Greenwich, där isynnerhet den stora Hospitalsbyggnaden är iögonfallande, den närgränsande tätt bebyggda, interessanta trakten, den majestätiska Themsen, öfversådd med tusende fram och åter seglande fartyg – och i fonden: London, detta omätliga Babel, oöfverskådligt utbredande sig med sina hundrade tusende, uti ett oändligt bizarreri varierande byggnader – denna ensemble, belyst af ett skönt och klart solsken, bildar ett sceneri af högst imposant och storartad karakter. Också är detta ställe städse mycket besökt af sällskaper, hwilka komma hit proviantterade med mat och dryck för dagen, som förtäras i fria luften under något skuggrikt träd. Då wi i detta afseende icke warit så omtänksamma och under wår promenade i solwärmen blifvit både hungriga och törstiga, sökte wi att komma in uti någon restauration för att stilla wår appetit; men så länge gudstjensten warade, fanns ingen wärdshusvärd, som lät förmå sig till att ens öppna sin dörr för oss. Wi iakttogo derför första tillfälle att fara omigen på något af de många här ständigt anlöpande ångfartyg, för att segla fram emellan de så originellt interessanta Themsensträderna, hwarvid wi oupphörligt mötte ångfartyg, fullastade med passagerare. Då man hwarje dag är

Greenwich observatorium uppfördes 1675. Till höger på bilden ser man på en av kupolerna den s.k. tidkulan, som Bager beskriver i sin dagbok. (Se även not 35.)

i tillfälle att antingen på jernwägen eller ångfartyg komma hwar fjärdedelstimme, både till och ifrån Greenwich, inses lätt huru i högsta grad liflig comunicationen emellan denna stad och London må wara. Invånareantalet belöper sig till omkring 25000 personer.

Sedan wi med en fruckost tillfredsställt wår matlust, skyndade wi oss till Morlays' hotel, dit Wong och jag ställt möte med Gen. Consul Thottie's son[36] kl.2 på dagen; men då jag med Hellesen öfverenskommit att ännu samma dag resa ut till Richmond för att begagna oss af den sköna väderleken, hwars waraktighet icke war att lita på och hwars möjliga motsatts en annan dag betydligen skulle förminska naturskönhetens behag, lemnade wi de öfrige herrarnes sällskap, hwilka häldre sökte andra nöjen, och togo kort efter plats utanpå en beqvämt inredd s.k. "stagecoach" (postdiligens), som, rymmande 4 personer inuti och 10 utanpå samt i ferm traf dragen af 4 stora hästar, lätt och utan stötning rullade åstad på den förträffligt macadamiserade[37] wägen. Denna förde oss i mångfaldiga krökningar, som wittna antingen om wägens ålder eller om den rådande aktningen för privategendommarne, – genom tätt bebyggda, fruktbara och smakfullt förskönade landskaper, där en mängd af stolta sköna byggnader och täcka, nätta landthus, pittoreska grupper af höga skuggrika träd och yppigt grönskande ängar, ett oupphörligt hwimmel af eleganta ekipager och sällsamt formade wagnar, af ridande och gående – erbjöd ett ständigt varierande och måhända England ensamt tillhörande skådespel.

Framkomne till Richmond, beläget ca 9 engelska mil fr. London, begåfvo wi oss genast uppför den sig så småningom höjande, skogbewuxna och för sin sköna prospect widtberömda "Richmond hill" eller kulle. Och huru skulle wäl min penna med nog lefvande färger kunna skildra den uti poesiens mest retande drägt iklädda natur, som här uppfyllde min själ med en sann och liflig enthusiasm. Något mera hänförande, något i all den naturliga skönhetens omwexling mera glänsande helt har jag aldrig skådat. Mitt inre genomtränges ännu af en angenäm häpnad när jag i minnet kastar min inbillningskrafts ögon på detta widsträckta romantiska panorama, hwars än i den blåa luften uppstigande, med de skönaste ek- och bokskogar bewäxta kullar och låga bergsryggar än sig nedsänkande fruktbara och i den friskaste yppigaste grönska svällande slätter, här och där prydda af stora, uti en elegant styl uppförda byggnader, hwars hwita färg pittoreskt contrasterar med de kring desamma grupperade wackra träden samt på det högsta förskönas af den majestätiskt framflytande mörkblå Themsenflodens långsträckta krökningar. Hänryckte i åskådningen af detta paradis – woro "charmant!" "gudomligt!" utrop, som oupphörligt och nästan uteslutande gingo öfver wåra läppar. Det war här, som den store poeten Thomson[38], inspirerad af den honom omgifvande swärmiska natur, författade sina själfulla och snillrika "seasons" – "årstider", hwarmed han gjort sitt namn odödligt. Han slutade sina dagar här och ligger begrafven på Richmonds kyrkogård inunder en metall – tafla med en inscription till hans minne.

Wi hade ämnat att kl. 6 om aftonen resa hem igen med ångfartyget för att se Themsstränderna häremellan och London, men kommo några minuter för sent, tillfölje af en wäl lång middag, som wi spisade uti ett härwarande större hotel, där jag wid ett långt bord ibland ett större sällskap af herrar och damer genast blef uppmärksam på en röst, som för tillfället förde ordet och som förekom mig något bekant; talaren utbredde sig i beröm öfver den "särdeles angenäma öfverfarten, som han helt nyligen gjort på ångfartyg fr. Hamburg till London och snart igenkände jag i honom till min och Hellesens hjertliga förlustelse den förut omtalade sjösjuke medpassageraren i rödrutiga resrocken, som nu blifvit utbytt emot en gentil frack; kort efter torde han ha observerat oss, ty på ett fiffigt wis öfvergick han småningom till en jemförelse emellan land – och sjöresor, hwarwid han förklarade sig gifva de förre stort företräde framför de sednare, med hwilka i det hela ändå många obehagligheter woro förenade.

Sedan wi efter slutad måltid ännu en stund spatserat omkring i trakten

och derwid besett den wackra i fem stora hwalfbågar öfver Themsen byggda stenbron samt wågat oss in uti i en med staket omgifven skön och skuggrik park, derifrån man på ett höfligt wis bad oss att åter aflägsna oss, togo wi slutligen ett påkostande afsked af denna härrliga natur och afreste uti en omnibus, som snart åter fördjupade oss uti Londons omätliga labyrint.

D. 31 Aug. Då uti London liksom i hela England en fullkomlig tollerans är rådande i religions angelägenheter och därtillfölje trosförwandter af alla möjliga secter här bosatt sig, äro byggnaderna för den offentliga gudstjenstens utöfning ej allenast mångfaldigt olika till sin karakter utan belöpa sig äfven till det enorma antalet af flera hundrade, hwaraf omkring 200 äro episkopala, 15 romersk katolska och 6 judiska synagoger samt 250 á 300 tillhörande flera olika secter innom protestantiska kyrkan, eller såkallade dissenters. D. 31 Aug.

Den första i rangen af alla, är den werldsbekanta St. Pauls kyrkan, som i dag blef föremål för wår beundran. Denna ej allenast i England, utan äfven näst St. Petri kyrkan i Rom, hela werldens förnämsta kyrka framkallar genom sin majestätiska ädla och colossala skapnad ett intryck af djup förwåning – men skulle utan twifvel uppwäcka en ännu sublimare känsla, om den stode på en större, aldeles fri plan, så att man woro i tillfälle att skåda byggnaden i sin helhet, på en gång; nu ligger den wisserligen på en upphöjning, kallad Ludgate hill,[39] kringsluten af ett högt och massivt jernstaket, som säges hafva kostat något öfver 11.000 £ sterl., men, såsom alt för nära omgifven af husraderne, medgifver den icke någon totalvue (helhetsbild) på afstånd. Den stora hufvudingången är prydd med en rik och wacker portik (pelargång), bestående af tolf höga corinthiska pelare, ofvanpå hwilka hwila ytterligare åtta pelare, som uppbära en triangulär frontispice[40] föreställande Pauli omwändelse i basrelief. På spetsen af denna frontispice står en colossal figur, föreställande Paulus, och på båda sidorne: Petrus och Johannes, äfvensom statuer af de fyra evangelisterna. Nämnde ingång är åt wester till och appart (vid sidan) äro twenne, äfvenledes med pelare försedda ingångar på båda sidorne, den ene åt söder, den andra åt norr till. Grundplanens form är ett kors och där, hwarest linierne af denna figur korsa hwarandra, reser sig den ofantliga domen med en på pelare hwilande kupol, ofvanpå hwilken blifvit anbragt en stor förgylld kula med ett likaledes förgyllat kors. Anmärkningswärdt och nästan otroligt är förhållandet, att uppförandet af denna cathedral, som medtog trettiofem år och kostade nationen den enorma summan af £ 1.500,000 sterl. – började och fulländades af en och samma

St. Paul's Chathedral 1818. Akvatint av D. Havell efter J. Gendall. London, past and present, 1916. Kyrkan började byggas 1675 och kunde öppnas för gudstjänster 1697.

byggmästare. Jag inträdde uti denna byggnad och huru skulle jag väl kunna beskrifva de heligt hänryckande och själen upplyftande känslor som här öfverwäldigade mig wid anblicken af de långa raderne af kolonner och pelare samt den praktfulla, höga och omfångsrika domen, hwilande på åtta gigantiska pelare, och under afhörandet af den sköna, djupt betydningsfulla choral-sången, ömsom accompagnerad af orgelns fylliga, mildt brusande toner. Gudstjensten, som förrättas trenne gånger hwarje dag, hölls endast uti den afdelning af kyrkan, som är åt öster belägen och sedan wi en stund åsett densamma, gingo wi omkring i den öfriga delen af kyrkan och besågo de talrika statuerne, som här träffas öfverallt, hwart hän man wänder sig och hwilka alla äro af stort interesse samt bildade af mästare i bildhuggerikon-

sten. De äro uppställde här såsom monumenter öfver personer, hwilka antingen genom ovanlig handlings- eller tanke- kraft, förhvärfvat sig anspråk på nationens tacksamma hågkomst.

– Öfver ingången till koret läser man en latinsk inscription på en marmorskifva af följande innehåll: "Här under hwilar Christopher Wren, denna kyrkas architekt, som lefvde över nittio år, icke blott sig sjelf utan för samhället. Läsare, söker du hans monument? – Skåda omkring dig! "Huru enkelt och tillika betydelsefullt! Efter gudstjenstens slut erhöllo wi emot en afgift af 4 s. 3 pence sterl. pro person tillträde. 1° till the whispering (viskning) gallery- som sträcker sig innan för ikring den ofantliga domen och är kändt för sitt ovanligt starka echo. "Wie gefällt Ihnen dieses Gewölbe," hwiskade jag helt sakta med munnen tätt intill muren, lade derefter örat till och erhöll högt och tydligt swar af Hellesen, som ställt sig midtemot på andra sidan och hwilken nu hwiskade på samma wis."Ganz ausserordentlich gut!"[41] 2° till "the Library" innehållande en större samling af ecclesiastiska werk och manuscripter. 3° Modellrummet, innehållande några äldre architectoniska ritningar och modeller af träd; 4° den stora klockan, som lär ha omkring 10 fot i diameter och hwilken endast ringes wid någon medlems af den Kungliga familjen, lordmayorns eller erkebiskopens dödliga frånfälle, och woro ända uppe i "the ball" eller den förutovannämnde kulan, dit uppstigandet, såsom förenadt med någon beswärlighet, måste ske med största försigtighet, men hwarest man liksom ifrån balconen kring kupolen, öfverskådar hela den widsträckta jettestaden "en masse", som framställer en tafla af industri, lif och rörelse i mångfaldig omwexling, mera storartad och förwånande, än troligtwis någon annan punkt i hela werlden kan erbjuda.

Ifrån detta herrliga tempel wandrade wi widare in i City, för att göra bankieren Hambro[42] wår uppwaktning, hwilken sedan sistlidne Juni månad bosatt sig i London och nu äfven här etablerat handel; hans son förestår det gamla välkända och icke dess mindre fortfarande contoret i Köpenhamn. Medan vi voro hos honom, utassignerade han på banken omkring 5000 £ sterl. och enligt hwad han nämnde, hade han de tre sistförflutna dagarne lemnat anwisningar för icke mindre än 30.000 £ sterl. Jag yttrade min förundran öfver denna på en hand och på så kort tid i mina ögon ganska betydliga penningomsättning, men då wi kort efter följdes åt till "the korn exchange" eller spannmålsbörsen, passerade vi förbi ett hus, på hwilket Hambro gjorde mig uppmärksam, i det han sade: "Herr B. tyckte nyss, att jag måtte hafva ett betydligt capital till min disposition; hwad säger Herrn

Sir Christopher Wren (1632–1723). Efter målning av G. Kneller. Wren var ursprungligen professor i astronomi vid universitetet i Oxford men lämnade snart denna befattning för att ägna sig åt arkitektyrket. Hans verksamhet som arkitekt blev oerhört omfattande. Bl.a. ritade han inte mindre än ett femtiotal kyrkor förutom profana byggnader, såsom slott, teatrar och offentliga institutioner. S:t Paulskyrkan är ett av de förnämsta exemplen på hans lysande skaparkraft som arkitekt.

då, när jag nämner att uti det der huset bor en qväkare,[43] som emot hypothek genast skall kunna wara till tjenst med 100.000 £ sterl. och deröfver; dennes likar äro likwäl här icke så få till antalet utan står han ändå ett godt stycke bakom flera andra capitalister; men så bör man ju äfven besinna, att London är brännpunkten för en omätlig verldshandel och att det är till härwarande capitalister som främmande länders regeringar och potentater taga sin tillflykt, då de råka uti penningeförlägenhet". På ett sätt och i en ton, som vittnade om, att penningeaffärer utgöra hans själs största njutning och att han således nu kommit in på ett favoritämne, fortfor han med att förklara sin tillfredsställelse öfver den belägenhet i hwilken han nu genom sin hitflyttning befunne sig, emedan han här wore i tillfälle göra affairer i wida betydligare scala, än i sitt fordna henwist, hwarjemte han mycket prisade de

härwarande handlandes solidité, accuratesse och rättskaffenhet samt den utomordentliga lätthet och beqvämlighet uti penningeangelägenheternas uppgörning, hwilket sednare förhållande har sin grund uti de förträfflige bankinrättningarne, uti hwilka man insätter en wiss fond, hwaremot man wid förefallande utbetalningar blott lemnar sina anwisningar – utan all möda och obehaglighet att räkna penningesummorne. Ett medel, hwarigenom transactioner af den mest colossala beskaffenhet werkställas med stor vighet, är det, hwaraf de härwarande förnämste bankiererne merendels begagna sig; hwarje dag skicka de nemligen en commis (ombud) till det s.k. "clearinghouse" eller liquidationshuset, för att där utbyta de vexlar, som dennes hus eger på andra firmor – emot dem, hvilka andra deremot innehafva på hans hus, hvarefter saldot på den ena eller andra sidan erlägges antingen contant eller i banknoter. Härigenom blir det en möjlighet för bankiererne att på en dag uppgöra en penningaffair på flera millioner med ett belopp af endast 100 a 200.000 £ sterl. contant eller i noter af Banken, och, att alt som oftast summor af nyssnämnde storlek här omsättas är icke svårt att inse, när man betänker att såväl af inländska som utländska vexlar den hufvudsakligaste delen domicileras[44] på London.

På börsen war, enligt hwad lätt kunde förutses, en stor samling af köpare och säljare, som under ett oupphörligt och högt sorl trängdes om hwarandra. Uti tvenne uppifrån upplysta, ganska enkla, men snygga salar, som stå i sammanhang med hvarandra, äro på bord som sträcka sig längs wäggarne, äfvensom på ikring trädpelarne, i midten af salen, anbragte bänkar – profvar till ett stort antal uppställde af alla sorter spannmål. Hwarje säljare har sin bestämda plats och speculanterne spatsera med vigtig & fundersam uppsyn från den ena profven till den andra, vägande säden i handen, beseende sammas godhet och efterfrågande pris och parti.

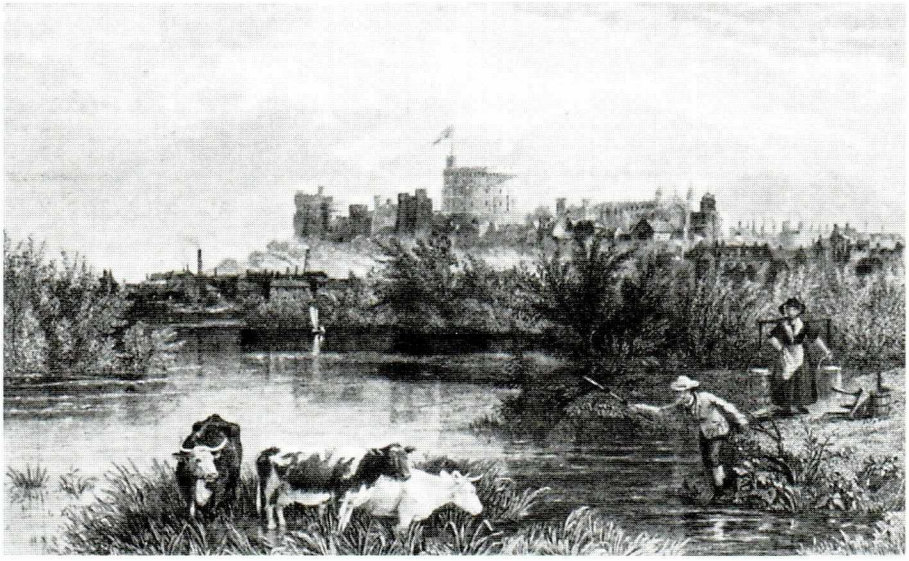
Jag följde Hambro härifrån åter hem i den tanken att Hellesen, som wi uti trängseln blifvit utaf med, snart skulle komma efter; äfven nu utgjorde penningen föremålet för wårt samtal; språksam och i commercielt afseende ganska interessant på wägen, fick han, inkommen på sitt contor, likwäl icke tillfälle att befatta sig med annat, än genomseendet och underskrifningen af det ena brefvet och papperet efter det andra, hwarmed han här öfverhopades. Jag bugade mig derföre genast och gick, för ingen del afundande penningefurstens rikedommar, hwilka så snart de till den grad fängslat själen uti sitt trollnät, att den icke längre lifvas af kärlek och deltagande för något högre och ädlare än penningen och endast och allenast hänföres af en out-

släckelig vinningslystnas – förr äro att betrakta såsom en olycka, än som någon sällhet att ega.

Jag sökte nu H. på börsen, men förgäfves – och begaf mig derefter till L. Engström & Perkins contor, där jag fägnades med bref fr. hemmet. Under denna min wandring uti den labyrinthiska Cityn, inledde mig en händelse, wid förfrågan om rätta wägen, uti bekantskap med en ung elegant herre, hwars öppna, okonstlade och anständiga väsen i förening med en verserad (belevad) umgängeston war särdeles egnadt att ingifva förtroende. Jag fann hos honom den ibland Engelsmännen icke så sällsynta gentilesse (artighet), att med beredwillighet och utförlighet genast meddela de upplysningar man önskar och att till och med emellanåt försumma sig sjelf med att wisa främlingen till rätta, och derutöfver fästa den sammes uppmärksamhet på allehande föremål af supponeradt (förmodat) interesse. Jag fann den unge herren, som sagt war, rätt hygglig, och ansåg mig icke böra hysa något misstroende emot honom, Wi woro tillsammans på åtskilliga håll i staden, samtalade mycket med hwarandra och skiljdes slutligen åt med en vänskaplig handtryckning, och under att ömsesidigt uttryck af förbindelse för angenämt sällskap. Min surprise (överraskning) kan man då lätt föreställa sig, när jag, hemkommen i mitt logis, gjorde den mindre behagliga upptäckten på min penningebörs, att ha befunnit mig i sällskap med en ficktjuf, som helt obemärkt behagat göra sig sjelf betalt för sin visade gentilesse. I första harmen, icke egentligen så mycket öfver den mig tillfogade penningeförlusten, ty den war temligen obetydlig, som mera öfver den nedriga förställningskonst, för hwilken jag warit föremål (ty nu drog jag mig tydligen till minnes, wid hwilken omständighet gunstig herren warit i tillfälle utföra sitt hocuspocus) begaf jag mig genast åter ut i staden och omtalade händelsen för ett par constabler, hwilka naturligtwis icke kunde lemna mig något bättre råd, än att om jag under mitt wistande här på stället händelsewis skulle möta ficktjufven, då genast angifva honom för den närmast warande polisofficianten (polismannen), som då ögonblickligen komme att ombesörja sammas arrestering. Men att möta honom ansåg jag för en omöjlighet och att angifva honom för en orimlighet, då jag icke egde några antagliga bewis att framlägga emot honom; ehuru jag nu mera än wanligt fixerade de förbigående.

Nyssnämnde constabler eller polisbetjenter äro till ett antal af omkring 700 spridde öfver hela staden. De patrullera dag och natt genom gatorna och äro wid hwarje tillfälle tillhands då nöden påkallar hjelp. Polisstyrkan är

indelad i 5 compagnier och hwarje compagni består af 1 superintendent, 4 inspectorer, 16 sergeanter & 144 constabler. Hwarje af dessa personer måste helt och hållet använda sin tid i och för tjensten samt tjenstgöra och uppehålla sig i den del af staden, som anwisas honom. Deras uniform består uti mörkblå frack med hwita tennknappar, likafärgade byxor samt wanlig swart hatt. De biträda ej allenast i händelse af olycka och nöd, utan lemna derjemte med beredwillighet de upplysningar, hwarom de tillfrågas, utan att ega tillåtelse att taga emot drickspenningar af någon. Stations- och wakt-hus finnas på ett passande afstånd fr. hwarandra genom hela London, i hwilka antingen klagomål anmälas eller förbrytare aflemnas, hwilka derifrån fortskaffas inför någon af magistraterne. På omkring 16 ställen äro polis-officiner inrättade, hwarest dessa magistrater dagligen hafva session. Kort sagdt, polisen är här organiserad på en aldeles förträfflig fot; men också är detta en oundwiklig och stor nödwändighet ibland en så ofantlig stadsbefolkning, där naturligtwis ett rikt fält utbreder sig för bofvar och skälmar, att utöfva sitt ofog, i de mest olikartade skepnader och derefter undandölja sig för rättwisans hand. Tjufnad och plundring har blifvit bragt här till ett ordentligt system och riktiga skolor lära finnas för bibringandet af skicklighet uti konsten att bestjäla och skada sina medmenniskor, så att isynnerhet resande icke kunna wara nog aktsamme uti undwikandet af de på så mångahanda wis i detta afseende utkastade snaror. Den ofvanför omnämnde händelsen är likfullt den enda under hela mitt wistande i England som lemnar mig tillfälle att tala af egen erfarenhet; icke ens någon näsduk har jag blifvit utaf med, som likwäl är någonting så vanligt; men wäl har det någon gång händt såwäl mig som mitt ressällskap att man i förbigående med ett ord eller tecken gjort oss uppmärksamme på att näsduken hängt något utför fickan och i öfrigt lemnat oss varningar. Emedlertid blir elakheten under förställningens larf och den med afseende derpå nödwändiga försigtigheten ofta en anledning till orättwis misstanka; så att man bemöter uppriktig wälmening med köld och liknöjdhet samt den werkligt behöfvande och nödlidande med hårdhet och ohjelpsamhet. Så t.ex. förföljdes W. & jag ännu samma afton ett långt stycke uti en mindre besökt gata, af en sämre klädd person som sade sig icke hafva tak öfver hufvudet för natten, och dertillfölje anropade wår medlidsamhet på det enträgnaste om några pence till hjelp; försigtigheten bjöd oss likwäl att så sent uti en mindre wäl upplyst gata icke framdraga wår börs, hwarföre wi tillsade honom att gå sin wäg och påskyndade wåra steg för att blifva honom qvitt; men då han troligtwis på wårt uttal märkte att wi voro utlän-

Windsor Castle. Efter stålstick på brev som J. P. Bager skrev sill sina föräldrar från London den 4 september 1840.

ningar, förnyade han nu, altjemt springande efter oss, sina böner på franska: "N entendez vous? Il faut que vous alliez!" svarade vi slutligen uti en strängt afwisande ton. "Quels compatriotes!" [45] utropade han högt med en röst, ur hwilken förtviflan tycktes tala, slog händerna ihop och aflägsnade sig.

D. 1 Sept.

D. 1 Sept. Denna dag använde jag till en excursion i sällskap med Hellesen till Windsor. Wi reste dit ut på jernwäg och fortrycktes 19 eng. mil på 63 minuter[46] genom ett fruktbart och yppigt landskap, där skuggrika parker, saftiggröna ängar med betande kor, massiva byggnader och täcka landthus, omgifne af trädgårdar, räcka hwarandra handen till ett sceneri af sannt pittoreska och omwexlande utsigter.

Framkomne till Windsor, skyndade wi oss genast till slottet, hwilket, byggdt af granitquaderstenar, som äro murade med ett slags svart kitt, i hwilket flintstenar äro fästade, höjer sig i hotande majestät på ett berg med en beqväm och förträfflig wäg. Uppfördt i en wäldig och högst imponerande stil, samt försedt med en mängd colossala torn och batterier, är det indeladt uti twenne gårdar eller afdelningar, emellan hwilka ett högt gigantiskt rundt torn af betydligt omfång med en derpå planterad stor kungsfana, kalladt "the round tower" och beboddt af gouverneuren, företrädeswis ådrager sig den besökandes uppmärksamhet. Slottet uppbyggdes till sin början af Edu-

ard Eröfraren[47] och har efterhand af påföljande regenter blifvit utwidgadt och förskönat. Wi inträdde uti dess inre i sällskap med flera andra besökande och fortskredo där genom en oändlig sträcka af höga rymmliga salar, ifrån öfverraskning till öfverraskning wid betraktandet af den utomordentliga prakt och rikedom, som i dessa utbreder sig uti en nästan magiskt bländande glans. Nyss tror man sig hafva skådat culminationspunkten för prydnadernas och försköningarnas rikedom och originalitet, då öppnas ingången till rummet därnäst och man ser här det föregående nästan fördunklade. Superbt decorerade wäggar, rikt förgyllda möbler, öfverklädda med de sällsammaste och skönaste tyger, magnifica speglar, stora dyrbara ljuskronor, hwit stuccatur med guld och silfver å tak, fönsterfördjupningar och wägginfattningar, glänsande & höga metall-kaminer, infattade i marmor – alt förråder, att de enormaste kostnader icke blifvit sparade för frambringandet af ett non plus ultra (oöverträffligt) i prakt och elegans. Derjemte erbjudes konstwännen ett rikt byte i den wäggarne prydande samlingen af sköna målningar innom stora smakfullt arbetande ramar, ibland hwilka finnas flera originaler af en Rembrandt, Van Dyk, Tintoretto, Lawrence[48] etc. Uti en af salarne är en bust af Nelson, upprest på ett fragment af masten till franska admiralskeppet, som i slaget wid Trafalgar flög i luften, och wäggarne äro beklädde med wapen i flerahanda figurer.

Efter att ändtligen hafva uppnått slutet för wår wandring samt tryckt hwar och en sin silfverpenning i handen på det städade unga fruntimmer, som här warit wår ciceron, stego wi uppför en lång stentrappgång till platformen på det runda tornet och njöto härifrån, häldst luften war klar, en härrlig och widsträckt utsigt. Närmast framför oss utbredde, likt en verkliggjord aning om forntiden, det stolta slottet sin långsträckta väldiga stenmassa, omgifven af den sköna stora terassen; derunder den vänliga staden Windsor, som den majestätiska parken med sina jettestora ekar och oförlikneliga bokträd. Romantiskt framblickade de spetsiga tornen af det gamla vidlyftiga Eaton College, en skön göthisk byggnad och uppfostringsanstalt för Englands förnäma ungdom, emellan de detsamma omgifvande trädens dunkla kronor; på de widsträckta gräsfälten betade boskapet fredligt i middagssolens strålar, Themsens klara ström slingrade sig i långdragna krökningar genom leende dalar och i fonden begränsades denna underbart sköna trakt af sakta uppstigande kullar, som tycktes sammansmälta med molnen – öppnande för phantasien nya romantiske utsigter. Trakten erbjuder icke anblicken af hafvet, stela klippor och djerfva bergmassor, – men gör ett

storartadt intryck genom det lugn, som hwilar uti densamma, den utomordentlige sorgfällighet som yttrar sig öfverallt, de pittoreske grupperingarne af träden och det helas sköna harmoni, – den räknas också till de skönaste trakter uti England. Blickar man innanför, neduti tornet, ser man en trång och öfverbyggd gård – det enda stället att hemta frisk luft, för twenne konungar, som här i äldre tider sutto fängslade på en och samma gång och hwilkas rustningar wisas uti waktrummet.

Efter att i staden hafva spisat middag i sällskap med en bokhandlande, dess fru och twenne swägerskor fr. London, hwars ganska angenäma bekantskap wi råkade göra under beskådningen af slottets märkwärdigheter, begåfvo wi oss till det i midten af slottets nedra afdelning belägna St. Georgs kapellet, som är af ansenliga dimensioner och hwars architectur är af en behaglig och ren styl. Öfver den så allmänt älskade Princessan Charlotta, som ligger här begrafven, är ett grafmonument uppfördt, som föreställer i uthuggen sten den döda liggande som lik – öfverhöljd med ett täcke, som endast lemnar den ena nedhängande handen obetäckt. Wid hörnen af liksängen knäböja fyra fruntimmer – döljande sig i dukar såsom ett uttryck af sorg. Ofvanför ser man den sköna princessans uppåtswäfvande gestalt emellan tvenne englar, hwaraf den ena bär barnet, som blef begrafvet med henne. Chorbänkarnes smakfulla och konstrika arbete, som säges kunna räknas till det mest fulländade af hwad trädsniderikonsten frambragt; ett utmärkt wäl arbetadt skönt jernstaket af smidt jern i göthisk styl; de med måladt glas prydde fönstern, åtskilliga monumenter och stenar, under hwilka engelska konungar hwila, fanor och de förste strumpebandsriddarnes wapen – äro i öfrigt föremål, som erbjuda sig åt den besökandes uppmärksamhet.

Wi längtade nu åter ut i den friska klara luften för att besöka den sköna, intill slottet slutande parken, hwilken i sin stilla storhet så wäl öfverensstämmer med slottets karakter. Egentligen består den i tvenne afdelningar, hwilka sammanlagde betäcka omkring 1900 tunnland jord. Den större af dem, kallad great park, fjorton engelska mil i omfång, genomskäres af en lång allé, hwars ena ända löper upp till den del af slottsbyggnaden i hwilken de kungliga rummen, som bebos af Drottning Victoria och Prins Albert,[49] befinna sig. Upplyftande för sinnet war spatsergången uti denna herrliga park, hwars colossala och skuggrika träd i förening med vegetationens och gräsvallens yppighet, bereda ögat den angenämaste njutning. Här war jag således i tillfälle, att tillegna mig ett riktigt begrepp om de så mycket bepri-

Drottning Viktoria av England (1819–1901). Målning av Th. Sully 1839. Den 18-åriga Viktoria efterträdde sin farbror Vilhlm IV, som avlidit barnlös 1837.

Prins Albert 1840 (1819–1861). Målning av J. Partridge. Albert tillhörde furstehuset Sachsen-Koburg-Gotha och var kusin till Viktoria, som han gifte sig med 1840.

sade engelska parkernes oöfverträfflighet – och werkligen måste man se dem, för att få en fullständig uppfattning om den storartade karakter i anläggningen i förening med den i detalj gående nätthet och sorgfällighet. Det hela wittnar om en riktig och träffande uppfattning af det sannt sköna; det uttalar en consequent genomförd idé med ett liberalt, från alt småsinne fritt, men derjemte särdeles omsorgsfullt förskönings-system till rättesnöre; – med få ord sagt – framställer parkens totalitet en sublim harmoni.

Att till alla delar och fullkomligen taga parken i betraktande – dertill war tywärr wår tid altför kort, synnerligast som wi hade föresatt oss att någorlunda tidigt åter begifva oss på wägen till London; derifrån blefvo wi likfullt förhindrade genom den oemotståndligt qwarhållande notisen, att drottningen omkr. kl. 6 kom att göra en spatserfart uti parken. Wid nämnde klockslag fattade wi således posto wid porten till borggården, där blott ett obetydligt antal menniskor redan hade samlat sig. Medan wi stodo här, hörde wi på afstånd en skön militärmusik, som härrligt återskallade i den ofantliga skogen. Den närmade sig alt mer och mer och, sedan regimentsafdelningen tågat förbi slottet och oss, – sågo wi wagnarne köra fram för trappan. Kort efter rullade den kungliga wagnen, åtföljd af twenne andra och omgifven af några ryttare, ut genom slottsporten och ner för den långa aléen; då densamma passerade förbi folksammlingen, hälsades allmänt, likwäl utan att ett enda hurrarop hördes. Drottningen, hwars ungdomliga ansigtsdrag och fina utseende genast woro igenkännliga, i likhet med förut sedda och ganska wäl träffade ehuru ein klein wenig[50] smickrande porträtter, satt, temligen orörlig tillbakaböjd i wagnen och beswarade knappt med någon nickning folkets hälsning. Hennes lilla Majestät såg något blek och alfvarsam ut samt tycktes för ingen del wara a son aise (må bra). Prins Albert, som har ett särdeles fördelaktigt, manligt skönt utseende, hälsade deremot särdeles vänligt tillbaka, i det han oupphörligt blottade sitt wackra hår. Han satt vis a vis drottningen och hade Hertigen af Cambridge[51] wid sidan om sig. Dessutom war ett äldre fruntimmer, troligen Hertiginnan af Kent, i samma wagn, som satt wid sidan om drottningen. Snart woro de förswunna ur wår åsyn.

Wi tillbringade ännu en interessant stund å den härrliga nära 1900 fot långa terassen, längs hwilken sträcker sig ett bröstwärn af quadersten och som prisas för att wara den mest retande promenade i hela Europa i anseende till de storartade och romantiska prospecter, hwilka här hänrycka ögat. Engelsmännen påstå att hwarken i Frankrike eller Italien palatserne hafva

någonting dermed jemförligt att erbjuda; terassen wid serailen i Constantinopel lärer komma den närmast. Sedan wi derefter druckit thé, togo wi plats uti en omnibus, åkte ner till den ett godt stycke fr. Windsor belägna jernwägsstationen och woro, instigna uti trainen, snart åter i London. Innerligen belåten med min så särdeles angenämt tillbragta dag, kände jag likfullt lifligt saknaden af någon min nära och förtrolige anhöriges sällskap, hwars deltagande uti mina interessanta nöjen, i så hög grad, wid alla tillfällen, skulle ökat behaget af sammas njutning. Minnet af Windsor slott kommer emedlertid att städse lik en skön dröm om en högsinnad forntid swäfva för min själ.

I mitt logis träffade jag W. redan hemma med thékoppen framför sig. Ibland annat berättade denne wän för mig, att han i dag warit i Coliseum och där sett utsigten fr. St. Pauls kyrkotorn i panorama, som till den grad warit tillfredsställande, att han numera icke brydde sig om att taga samma utsigt i betraktande i werkligheten. Denna märkwärdighet blef emedlertid

D. 2 Sept. ett föremål för min nyfikenhet påföljande dagen den 2 Sept. då H. & jag sålunda wandrade åstad på förmiddagen. Wi togo wägen genom den owanligt breda, för sin skönhet werldsbekanta "Regent gatan" och öfverraskades här av de långa sträckorna af stolta, praktfulla byggnader, till större delen på det smakfullaste ornerade, som erbjuda en coup d'œil (anblick) af obeskriflig effect. En större del af denna gata, eller den såkallade Regentquadrant, är på båda sidorne bebyggd med en lång och gigantisk colonade, framställande en ny och elegant karakter åt gatans varierande architektur, som icke någonstädes torde finna sin like. Ändtligen hunno wi fram till Regent park, åt hwilken ingen beskrifning kan göra full rättwisa. Omfattande c:a 300 Tunnland jord och omgifven af en milslång sträcka af magnifika byggnader, utanför hwilka äro små, af jernstaket inneslutna trädgårdsanläggningar, framställer denna park ett högst intagande landskap, i hwilket de oregelbundna trädplanteringarne, de sig på något afstånd behagligt höjande kullarne, en omfångsrik sjö med wackra buskbewäxta stränder och pittoreska holmar, prydd med en stenbro öfver en af dess wikar samt betäckt med wattenfoglar af olika slag – göra det till en obegriplighet, huruledes det warit möjligt att frambringa hela detta jettewerk genom konstens krafter.

Wid denna park ådrager sig Coliseum genom sin colossala form genast uppmärksamheten. Det är en polygonisk (månghörnig) byggnad med 16 sidor, med en stor dom och glasskupol samt en portik af sex massiva pelare, emellan hwilka wi således nu inträdde och köpte oss biletter. Man wisade

Regent Street 1842. Efter litografi av T. Schotter Boys. London, past and present. Gatan lades ut av arkitekten John Nash under åren 1813–20 på befallning av Georg IV.

oss först ned för en trappa till en stor sal, i hwilken en skön samling af skulpturarbeten och åtskilliga andre märkwärdiga konstproducter äro uppställde till åskådning. Då wi åter ämnade att aflägsna oss ifrån denna sal, framträdde en herre till oss med förfrågan, om wi icke emot en billig afgift wore hågade att utan ett enda fjät, genast förflyttas upp till panoramat, hwarwid han på samma gång öppnade dörren till ett litet rum där han bad oss taga plats på stolarne. Med en knappt märkbar rörelse lyftes nu detta genom något maschineri i höjden och, då wi några ögonblick derefter lemnade detsamma och inträdde uti ett galleri, möttes ögat af ett panorama öfver det omätliga London och dess närmaste omgifning, hwilket är utfördt

uti en så ofantlig scala och med en så förwillande sanning och noggrannhet, att man knappt nog kan föreställa sig, att den sublima och widsträckta utsigt, som man här njuter, är en målning. Panoramat är taget från öfra delen af St. Pauls kyrkan, och man går rundt ikring uti galleriet, som om man befunne sig i sjelfva domen, samt ser tydligen de särskildt till kyrkan hörande twenne tornen. På bröstwärnet äro här och der tuber fastgjorde, genom hwilka man är i tillfälle att noggrannare beskåda de aflägsnaste föremål i vuen. Förträfflig är derjemte idéen, att man, stigande en trappa högre upp, skådar det hela med utwidgad horizont och ändtligen, stigande ännu en trappa högre, på kupolens utansida kan anställa jemförelser emellan panoramat och werkligheten, jemte det man här ser omkring sig idel palatser, trädgårdar & promenader. Fyra år hafva blifvit använde på denna panoramiska målning, hwilken, utbredd, lärer betäcka ungefär 1 tunnland. I förening med Coliseum står en konstgjord trädgård, innesluten i en lång särskild byggnad med glastak, hwilken erbjuder en successif samling af beundranswärda föremål, Inkomne gingo wi ned för en spatserwäg, med höga sällsynta wäxter på båda sidorne, som först förde oss till ett fogelhus liksom uti en grotta, der en mängd olika foglar flaxade, sjöngo och pepo om hwarandra; midt för war en bur uppställd, i hwilken några djur af de mest heterogena naturer, såsom en katt, en råtta, en mus, en uggla, några marswin etc. lefva helt fredligt tillsammans. Några steg derifrån fängslas blicken af en wacker och smakfull fontain, hwars watten uppstiger i oräkneliga fina och behagliga strålbågar, som nedfalla ut i större och mindre med mossa omgifne snäckskal. I närheten häraf bemärkte wi en öppning uti en klippa, stego in och funno här en, liksom i klippan uthuggen, oregelbunden gång, hwilken utgrenar sig i flera directioner, och hwarifrån på ett par ställen öppnar sig utsigter emellan klipporna i perspectiv, såsom: en prospect af sjön, hwilken är framställd liksom om en lång sträcka af klippor slutade sig ut i oceanen, på hwars mörkgröna upprörda vågor på långt afstånd ett fartyg synes gunga af och an. Litet längre fram nedfaller en werklig cascade uti en bäck, som slingrar sig fram emellan klipporne. Wid slutet af trädgården kommer man in uti en schweitzisk alphydda, från hwars fönster man njuter en pittoresk utsigt på en buskbewuxen klipptrackt, i hwilken synes en alpkoja, ur hwars skorsten lätta rökwirflar uppstiga, äfvensom en lefvande örn, sittande på en af klipporne, emellan hwilka ett vattenfall nedstörtar. Med denna trakt framför oss, togo wi plats utanför huset på en bänk, som sades wara hämtad fr. St. Helena, där Napoleon ofta suttit på densamma, och

begärde från det sig här förefinnande conditoriet någon förfriskning ut till oss, hwarwid wi, till illusionens förökande blefvo uppassade af en betjent uti schweitzisk nationaldrägt. Uti en camera obscura återspeglar sig prospecten "en miniature", hwilket lemnar tillfälle, att med lätthet taga en noggrann copia.

Sedan wi en stund suttit här, under liflig beundran af denna med så högst förwillande natursanning konstgjorda trakt, hwarjemte wi roade oss åt en på något afstånd fastkedjad liten apas grimaser och oupphörliga hopp fram och åter, togo wi ännu ett galleri af optiska illusioner, hwaribland ett bergwerk med arbetarna i full werksamhet uti betraktande och fortsatte derefter wår wäg till "the zoological gardens", det största menageri i hela werlden. Wi inträdde genom en elegant stenport och kommo först, ett litet stycke derifrån, bort till en rundmurad öppning ner uti jorden omgifven af ett jernstaket på en stentrappa, i hwilken fördjupning trenne stora lurviga björnar spatserade omkring, emellanåt, en i sänder, klättrande uppför en i midten upprest hög bjelke, på hwars spets de undfägnades af omkringstående personer med äpplen, kakbitar etz, som räcktes öfver till dem på stänger. Gående widare uti de sig labyrinthiskt utgrenande gångarne, som löpa fram emellan buskplanteringar, små trädgrupper och blomsterparterrer, sågo wi oss nu småningom på alla sidor omgifne af de sällsynaste djur från alla jordens zoner, och ställde, hwart och ett, uti en sådan belägenhet i afseende på hus, hem, föda och frihet, som så mycket som möjligt närmar sig naturtillståndet. Där på något afstånd betade innom widsträckta inhägnader en kamel, en dromedar, en buffeloxe; här trampade en elephant, en tapir, en rinoceros sina tunga fjät på gräsbewuxna planer, omgifne af höga massiva staket, – gående fritt ut och in i sina intillwarande stallar; där pratade uti stora fogelhus en mängd olika, glänsande papegojor, eller skreko och flaxade de sällsyntaste foglar ifrån de största till de minsta, som man annars blott likt skatter får se uppstoppade i naturhistoriska kabinetter; här återigen simma wattenfoglar af alla slag omkring uti bassiner eller ock djur sådane, som bäfrar och uttrar, som hafva naturliga grottor och kryphål, i hvilka de kunna draga sig tillbaka, när de äro trötte af dykning & simning. Där uti en ljus byggnad slungade en tiger, ett lejon, en leopard, en hyäna och andra wildsinta och blodtörstiga djur blixtrande blickar emot oss, häftigt skakande sina burar; här uti en annan byggnad hoppade hundradetals större och mindre apor i ett förfärligt wirwarr omkring – lekande och förföljande hwarandra under de löjligaste grimaser och åtbörder på grenarne af afbar-

kade träd, samt släppas i godt wäder genom en liten underjordisk gång ut i en utanför, intill huset byggd, colossal jernbur, framför hwilken herrar och damer nu sutto på stolar och roade sig med att inkasta nötter, kakor etc. På ett håll af denna stora och widsträckta anläggning passerar man förbi eleganta lamas, hjortar & strimmiga zebraer, på ett annat förbi wildswin, en samling af olika sorter hundar & räfvar; där går en lydaktig elefant, utan omhägnad, hwilken på uppassarens befallning faller på knä, för att låta den, som har lust ibland de besökande, taga plats i sätet på dess rygg och derefter göra en liten spatserridt; här åter nedanför en allé kommo wi in uti en byggnad till twenne jettelika giraffer, hwilka likaledes efter behag, med en rask och ädel gång spatserade in och ut genom höga portar på en instängd terrain och hwars frapperande wackra ögon uttalade en innerlig godhet i förening med en eldig liflighet; och på detta sätt aflöste den ena öfverraskning och beundran den andra under wår flera timmar långa wandring uti denna, med tusendetals olika djur uppfyllda, ojemförliga anläggning, hwilken äfven dagligen hwimmlar af besökande och om söndagarne utgör en samlingsplats för Londons exclusiva sällskaper. Någon catalog erfordras icke; ty djurens namn äro fästade wid deras boningar.

Ehuru äfven för ett blott flyktigt beseende ej ens en hel dag förslår, kände wi till slut både ben och ögon trötta och begagnade oss i skymningen af den förste synlige omnibus, att åter bli förflyttade uti närheten af wåra logis, derifrån wi ännu samma afton begåfvo oss uti Haymarkstheatern. Mitt interesse fängslades här på det lifligaste, oaktadt min förut kända trötthet, – genom ett mästerligt spel af utmärkta sujetter, hwars namn, då min affish bortkommit, jag tyvärr icke minnes. Aldrig glömmer jag likwäl det intryck, som en den mest tjusande actris med fin smärt wäxt och melankoliskt sköna ansigtsdrag framkallade genom sitt förträffliga. okonstlade och intagande framställningssätt. Hon föreställde en ung och nätt bondhustru, som förlorat sin man uti kriget. Denna hade hon älskat "af hela sin själ", hwarföre hon nu kände sig genomträngd af den bittraste saknad. När hon nu med sitt naiva, öppna och lifliga väsende, wid ett par olika tillfällen omtalade den sällhet och lycka hon njutit uti hans umgänge, och hennes glänsande ögon, hennes behagliga rörelser och ljufliga röst lifvades af en stegrad inspiration, liksom om hon i minnet återupplefde de flydda dagarnes glädje – när hon sen småningom i sin berättelse närmade sig den mörka sorgepunkten uti hennes lif, "det djupa sår som olyckan gifvit hennes hjärta – på en gång förstörande hennes glada förhoppningar" – och hon derwid så

sorgsen sänkte sina stora wackra ögon emot jorden, utbrast i ett stilla gråt med mildt klagande stämma, förde det rena snygga förklädet till sitt utrycksfulla ansigte och slutligen under snyftningar förstummade i den öfverwäldigande känslan af en häftig smärta – då fuktades äfven mången åskådares öga af en det innerliga deltagandets framsmygande tår och ett stormande bifall belönade den hänförande skildringen. Theatersalongen är i öfrigt mycket smakfullt decorerad samt försedd med trenne logerader och tvenne gallerier. Ett par gånger hände det att sångstycken begärdes da capo, hwilket skedde på så sätt, att applaudissementerna medelst handklappning fortsattes, äfven sedan sujetten aflägsnat sig, ända till dess densamme åter framträdde på scenen för att efterkomma publikens önskan; några rop hördes derwid icke.

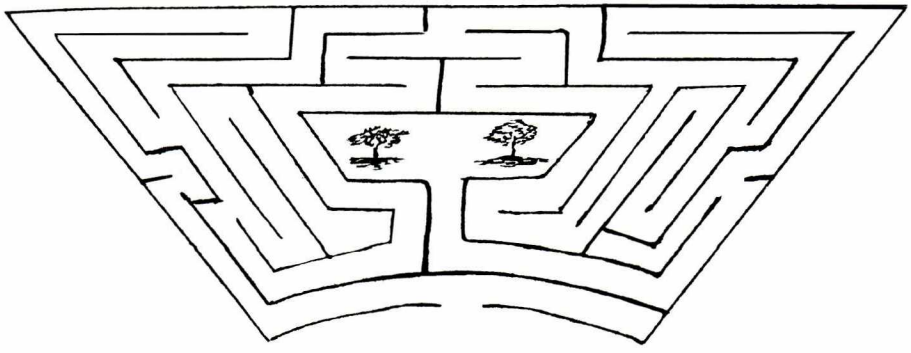
D. 3 Sept. Då consul H. ämnade att i dag företaga en resa till Guernsey och wägen dit förde förbi Hampton, hwars märkwärdiga slott jag gärna önskade se, så beslöt jag att göra sällskap till sistnämnde ställe lika med handl. Beck och contoristen Blom. Wid Waterloo-bridge gingo H. och jag sålunda ombord på ett af de många hvarandra oupphörligt på Themsen korsande mindre ångfartyg och kort efter Beck & Blom, som infunno sig något sednare, på ett annat, både med destination till Wauxhall-bridge, derifrån wi tillsammans på jernwägen skulle afresa till Hampton Court. Just som H. och jag framkommo till sistnämnda brygga, skulle trainen afgå så att wi knappt hunno att köpa oss biletter och stiga in uti wagnen, innan det bar åstad med blixtens snabbhet. Emedlertid kommo Beck & Blom för sent, framkomne till Hampton-stationen, belägen ungefär 13 eng. mil från London, stego wi ur och inwäntade den en timme efteråt ankommande trainen, med hwilken wi förmodade att ifrågawarande wänner skulle inträffa, som likwäl icke skedde. H. fortsatte emedlertid nu sin resa, hwaremot jag tog plats uti en omnibus och åkte till slottet. D. 3 Sept.

Detta är beläget wid Themsenfloden, uppfördes af cardinal Wolsey[52] och lämnades af honom såsom en present till Henric den 8 de. Det består af 3ne stora sammanhängande qvadrater och har ett ansenligt omfång. Efter att inuti gården hafva passerat en lång, smakfull colonad af dubbla pelare, inträdde jag först uti den s.k. Konungens "staircase" eller stora trappuppgång – i hwilket förrum å taket är en wacker stor målning föreställande Apollo och muserne utförande en musikalisk concert, Jupiter och Juno sittande wid ett bord, som uppbäres af lejon – jemte flera andra alegorier, hemtade ur grekiska mythologien. Härifrån inkommer man i en rymmlig

hög sal, hwars wäggar äro beklädda med hellebarder, bössor, pistoler, swärd, dolkar och andra slags wapen, olika figurer, och tillräcklige för 1.000 mans equipering. Detta rum innehåller likaledes åtskilliga porträtter af utmärkte admiraler. Den derpå följande salen är Kungens s.k. "first presence chamber", prydd med rika tapetserier och en thron med tillhörande himmel. Såwäl uti detta som de påföljande 20 a 30 för besökande upplåtne rummen ser man sig omgifven af en ansenlig samling af målningar, hwaribland många af ett särdeles högt wärde, till hwars bestyrkande blott behöfver nämnas, att desamma härskrifva sig från målarekonstens snillrikaste mästare såsom en Leonardo da Vinci, Correggio, Vandyke, P. Veronese, Titian, Holbein, Rubens, Tintoretto, Claude, Vest med flera,[53] – samt, hwad som företrädeswis ådrager sig kännarens lifligaste interesse, 7 stora mönstermålningar i wattenfärg och på papper af Raphael, som äro uppställda uti ett särskildt rum & föreställa händelser ur nya Testamentet. De kallas för "Cartoons of Raphael", lära wara denne odödliga målares sista och mest wärderade werk, samt woro bestämde, att tjena till tapetzerimodeller för påfliga kapellet under Leo X tid. I mitt tycke, som i målarekonsten ingenting will betyda, är Raphaels målaremanér icke så fullt af intagande behag såsom t.ex. Corregios, ej heller är fördelningen af ljus och skugga, äfvensom coloreringens skönhet, att jemföras med åtskilliga andra utmärkta målares; derimot torde figurernas ställning, uttrycket i ansigtsdragen, hans contraster, egendomligheten i draperiet, och hans rena, goda smak måhända wara utan jemförelse. Uti ett rum nästintill är en af Casanova[54] utförd copia af Raphaels, så beundrade "Christi förklaring", hwartill originalet fulländades kort före Raphaels bortgång. Hans lik ställdes uti hans arbetsrum wid sidan om denna stora målning och icke något liktal skulle mera wältaligt hafva uttryckt menskliga själens obegränsade kraft och förmåga i förening med all jordisk storhets obeständighet – än detta enkla arrengement. Utaf rummen will jag ännu blott anföra "Hennes Majestäts Galleri" af stor rymlighet & som innehåller många wackra och högst märkwärdiga, gammla portraiter; Kung Wilhelm den tredjes sängrum hwars wäggar äro prydde med de berömde porträtterne af skönheterna wid Carl den andres hof, och hwars tak uti en skön och sinnrik målning föreställer natt och morgon, hwarförutan i samma rum bredwid den, med ett smakfullt broderadt sidenomhäng försedde sängen står en klocka, hwilken sedan den blifvit uppdragen går uti tolf månader och en dag, samt "The Queens presence Chamber", som prålar med en stor samling af "sjöbatailler", i hwilka engelska flottan triumpherat.

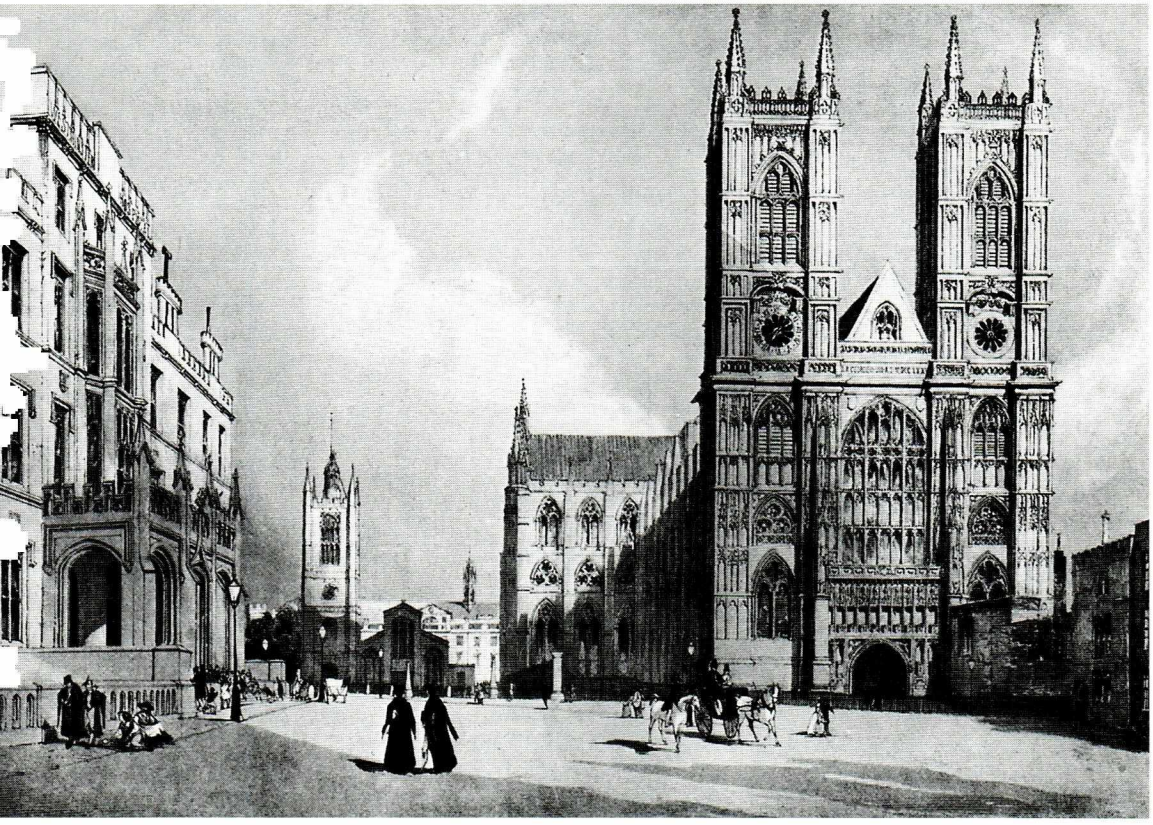
Ehuru rummen icke kunna komma i någon jemförelse med afseende på prakt och rikedom, med den i Windsor slott, äro de likfullt öfverhufvudtaget wackra och wäl decorerade.

Efter slutad långsam wandring genom dessa salar – begaf jag mig ner uti den i sammanhang med palatsen stående, widsträckta trädgården och parken, som hafva c:a 3 eng. mil i omkrets och i hwars midt befinner sig en liten sjö. – Längs slottets ena sida, som wetter åt parken, sträcker sig en bred sandgång, hwilken till höger leder till en dörr, genom hwilken man inträder uti en för sig afstängd afdelning afv trädgården, i hwilken finnas twenne drifhus med sällsynta utländska wäxter och hwarest under öppen himmel wäxa stora orangeträd, hwaraf flera nu buro frukt; hwad som likwäl här är anmärkningswärdast, är det ofantliga winträdet,[55] hwilket anses för att wara det största i Europa om icke i hela wärlden. Det är öfverbyggdt med ett glashus och har 110 fot längd, en 27 tumm tjock stamm och har några år burit omkring 2.500 drufklasar. Härifrån gick jag ner för en behaglig spatsergång till Thems-stranden och återwände på en af lindträd beskuggad wäg, begifwande mig in uti parken eller hwad den här kallas "Wilderness" på motsatta sidan af slottet, i hwilken bänkar äro ställde under de stora träden och gångarne. Under denna promenad kom jag till en af buskar planterad labyrinth, som är af så inwecklad och förwillande beskaffenhet, att man merendels får springa omkring i gångarne uti flera timmars tid innan det lyckas den wilsekomne, att hitta utgången. Äfven nu spatserade flere herrar, damer och barn under skämt och skratt af och an uti labyrinthträdgårdens irrgångar, som enligt en ritning, som jag förskaffat mig, hafva följande utseende eller plan: (linierne betyda buskplanteringarne).

I saknad af någon Ariadne – tråd,[56] och då jag icke hade någon tid att gifva bort, afslog jag portwaktarens invitation, att emot en liten afgift springa wilse och uppsökte i stället ett af stadens wärdshus, för att blidka min alldeles negligerade mages otålighet med en förswarlig portion roostbeaf, fisk och porter. Kort efter for jag åter till jernwägsstationen och derifrån till London, hwarest jag ännu om aftonen förlustade mig med att spatsera omkring på olika håll uti de med gaslågor så förträffligt eclairerade gatorne. Gasen ledes genom rör under jordytan uti nästan alla stadens gator, och ifrån hufvudröret i hwarje gata utgrenar sig en mängd mindre rör till gatlycktorne, som brinna både winter och sommar hela natten igenom och de fleste husen, så att gas brännes nästan uti alla boutiker, contor, förstugor äfvensom i många kök. Nära 20 compagnier finnas för närwarande etablerade på olika håll i staden, i och för gastillwerkningen och fördelningen, hwartill man beräknat, att årligen consummeras omkring 50.000 tons stenkol (1 Tons=0.417 svenska läster).[57] En gaslåga, som i anseende till sitt starka, klara sken torde göra samma nytta som 5 talgljus, kostar om året ca 3 £. På samma wis, som gasen distribueras, förses staden äfven med watten förmedelst gjutna jernrör, som under jordytan utgrena sig åt alla directioner. För detta ändamål finnas 8 bolag, som dagligen samfält lemna öfver 21 millioner imperialgallon (1 gallon=1 3/4 Kr)[58] till omkring 200.000 hus. Det största af dessa bolag är The new river company, som ensamt förser 70.000 hus med denna lifvets oundwikliga nödwändighet. Watten sammanströmmar från flera källor uti en stor bassin på ungefär 40 eng. mils afstånd från London; ifrån denna bassin flyter det uti en annan reservoir wid Islington, kalladt The river head, som är 84 fot öfver wattenytan af Themsen och derifrån wattnet fördelas uti rören. Genom en ångmaschin höjes wattnet ca 30 fot öfver reservoirytan till andra reservoirer, för att kunna ledas upp i husens öfra wåningar. Compagniet har appart (separat) på ett annat ställe en ångmaschin för att pumpa upp wattnet i händelse af extrabehofver för staden, såsom wid eldswådor, gatornas rengörning etc. – "The east London company" förser 41.000 hus med watten genom rör, hwilka suppositionswis utlagde uti en aldeles rak linea, blifvit beräknade att hafva 200 engelska mils längd. De flesta wattenwerk hemta sitt watten fr. Themsen. Afgiften, som hwarje hus erlägger, är ganska obetydlig och rättar sig naturligtwis allt efter som hwart och ett wattenbehof är stort, samt om wattnet stadnar i nedra wåningen eller skall ledas upp i öfra wåningen; priset varierar sålunda ifrån 5 shilling ända till 15 och 20 £ om året men lär icke utgöra öfver ca 1/4 pence pr hwarje fot.

D. 4 Sept. – L'envie de voir[59] förde mig i dag till Westminster Abbey. På wägen dit såg jag flera personer gå in uti den näst intill liggande Margareth=kyrkan och då denna förekom mig såsom en afdelning, tillhörande den widsträckta Westminsterabbeyn, som höjer sig tät bakom, ingick äfven jag uti nemnde kyrka – Knappt inkommen, närmade sig mig ett ungt hyggligt fruntimmer, som, i det hon öppnade dörren till den nästintillwarande bänken, wänligt bad mig taga plats: – och då jag wisste att man uti England anser det såsom mycket opassligt att aflägsna sig fr. kyrkan under gudstjenstens utöfning, måste jag qvarstanna här nära en hel timmes tid under afhörande af flera böner som med stor skyndsamhet och i mitt tycke utan andakt upplästes af twenne präster, den ene efter den andre, på så sätt, att den, som stod på predikstolen, knappt hann att sluta hwarje strof, förrän samma upprepades af den andra nerinunder stående personen, hwilket gjorde, att det hela blef för min fattningsgåfva ett obegripligt abacadabra och att tiden, som war mig dyrbar, blef mig ganska lång. Lyckligen utsluppen, inträdde jag i W. Abbeyn som är en byggnad af ofantlig widd och i göthisk styl med många effectfulla ornamenter. Då denna kyrkas ursprungliga skönhet redan i brist på nödwändigt underhåll, höll på att till en stor del förfalla, engagerades den store och g. S:t Paulikyrkan odödlige arkitekten Chr. Wren för densammas fullkomliga renovation, hwilken äfven så snillrikt utfördes, att byggnaden numera ej allenast anses hafva återwunnit hela sin forna elegans, utan äfven erhållit en tillökning i majestätisk prakt förmedelst twenne nya torn. Genom ett nytt kor har den äfven blifvit mera ändamålsenlig för gudstjenstens utöfning, som eger rum hwarje dag emellan 10 och 11 på f.m. och 3 e.m., äfvensom för högtidlighetens förhöjande wid större och mera glänsande ceremonier såsom wid Kröningar, hwilka alltid gå för sig här. Det berömda mosaikgolfvet här i choret är ett oförlikneligt mästerwerk, sammansatt af ett oräkneligt antal ovanliga stensorter, såsom alabaster, porphyr, marmor, jaspis etc., varierande i storlek och ordnade med utmärkt smak. På sidorne af kyrkan äro ingångar till flera kapeller, af hwilka det största och anmärkningswärdaste är Henrik den 7des kapell, hwars sköna hwalfbågar hwila på omkring 14 polygon-pelare – med beundranswärd skicklighet och finhet rikt ornerade. – Det betraktas såsom ett riktigt "orbis miraculum" (världens underverk) och lärer hafva kostat den enorma summan af 200.000 £ Sterl. Såwäl i kapellerne som öfverallt i denna widsträckta kyrka mötes blicken af både äldre och nyare statuer och monumenter, som här till ett nästan oräkneligt antal blifvit uppreste, alla varierande D. 4 Sept.

Westminster Abbey, 1842. Efter litografi av T. Shotter Boys. London, past and present.

i ställning, prydlighet och interesse och till större delen af werklig skönhet och originalitet. Någon tillfredsställande beskrifning, hwilken med endast någorlunda noggrannhet skulle utgöra en icke så liten bok, är det naturligtwis för mig en ren omöjlighet att kunna afgifva – då en sådan både erfordrar ett långwarigt wistande uti kyrkan och en intim sakkännedom. Hwad jag kan uppräkna, är blott en och annan märkwärdighet, hwarwid jag händelsewis kommit att fästa min uppmärksamhet.

Uti ett af kapellen stadnade jag en stund framför ett i mitt tycke särdeles vackert monument, som föreställer hurusom en man söker att beskydda sin hustru emot ett anfall af döden, hwilken, framträdande ur en graföppning inunder dem, fasthåller i ena handen ett spjut, hwilket han just står i beredskap att slunga emot henne. Genom ett jernstaket inträder man uti en särskild afdelning af kyrkan, som i anseende till den stora mängd af monu-

menter, som här blifvit uppreste åt engelska författare och poeter har erhållit namnet "Poets Corner" – ibland dessa finner man jettesnillet William Shakespeares statue, hwars hela gestalt, hållning, drägt och uppsyn blifvit så uttrycksfullt och mästerligt utförd af bildhuggaren, att icke något beröm torde wara för högt; på en rulle läser man följande rader; hemtade ur hans werk:

"The cloud-capt towers, the gorgeous palaces,
The solemn temples, the great globe itself,
Yea, all which it inherits, shall dissolve,
And, like the baseless fabric of a vision,
Leave not a wreck behind."

Å piedestalen äro Henric V:s, Richard III:s och drottning Elisabeths hufvuden, såsom de tre hufvudkaraktererne uti hans skådespel – en passande prydnad för hans graf. – Ett nätt monument bär Goldsmiths[60] bust (byst) i profil och är pryddt med festoner,[61] olivgrenar, draperier etc. – En majestätisk grafvård är uppförd åt poeten Mathew Prior.[62] Historien med en tillsluten bok står på den ena sidan af piedestalen och Thalia på den andra. Emellan desse figurer är busten af poeten placerad på ett altarbord af fin marmor. Här läser man Ben Jonssons namn på en minneswård med emblematiska figurer; där på ett monument åt Gray håller en af muserne en medaljon af poeten och pekar på Miltons bust ofvanför.[62] Ett smakfullt och tillika magnifikt monument föreställer alegoriska figurer af wisheten, wältaligheten och historien, sörjande öfver förlusten af en Hertig John af Argyll & Greenwich. En skön minneswård förevigar minnet af det stora musikaliska snillet Händel. Hans wenstra arm hvilar på en grupp af musikaliska instrumenter; en engel från skyarne synes spelande på en harpa, wid hwars toner han tyckes lifvad af eldiga inspirationer. William Hargraves (gouverneur af Gibraltar) monument föreställer dess återuppståndelse ifrån de döda, på så sätt, att man ser honom resa sig upp uti en sarcophag; de widfogade alegoriska bilderna utwisa tidens seger öfver lif och död. Åt Admiral Tyrell är en minneswård upprest, som föreställer hurusom han med ett blandadt uttryck af hopp och ångest höjer sig ur sjön bakom en klippa, som han omsluter med sina armar. – Twå indianer bära en sarcophag, utgörande Öfverste Townsheas monument, sinrikt prydt med militäriske trophéer. – Uti en länstol sitter med tankfull mine den menniskoälskande

Wilberforce.[63] – I. Newton[64] hwilar sin ena arm på fyra folioböcker pekande på en rulla, som uppbäres af bewingade cherubim; ofvanför är en glob, framstående wid en pyramid bakom. På globen sitter en figur, föreställande Astronomien med en tillsluten bok. Nerunder äro å en basrelief angifne de werk, på hwilka han hufvudsakl. anwände sin tid. Målaren Godfrey Knellers[65] bust är placerad under en thronhimmel, hwars gardiner äro förgyllde och fästade med guldsnoder. Blott några steg ifrån hwarandra hwila fredligt tillsammans Fox och Pitt[66] – dessa stora, under lifstiden så fientligt emot hwarandra sinnade statsmän. Jag gjordes uppmärksam på de ord, hwilka Walter Scott[67] med afseende på dessa grafvars täta grannskap yttrat uti något af sina arbeten:

Drop upon Fox's grave the tear,
T will trickle on his rivals bier
On Pitt's the mournful requiem sound
And Fox's shall the notes rebound.

Många statuer äro lika anmärkningswärda som de få, här af mig omnämnde, och alla afwexla i attituder, gestalt, physionomi och draperi, så att icke twå äro lika hwarandra. Gärna hade jag uppehållit mig här hela dagen igenom, för att med större noggrannhet betrakta den mängd af interessanta föremål, som detta härrliga tempel innesluter; men då jag ännu icke skrifvit hem sedan min ankomst till London och icke lång tid återstod, innan brefvet borde wara inlemnadt till den om aftonen afgående posten, nödsakades jag att snarare, än jag önskade, sätta en gräns för min åskådningslust och skyndade hem, för att med några rader underrätta de kära hemmawarande om mitt befinnande och min närwarande wistelseort. Sedan jag slutat brefvet, ringde jag på chambermaid (städerska). På ögonblicket war hon där. Jag aflemnade mitt bref till befordring på postcontoret och begärde mitt thé, som under mitt wistande här alltid utgjorde min aftonmåltid. Innom en kort stund paraderade uti behaglig och inbjudande ordning på det runda, med en wacker duk betäckta bordet, midt på golfvet – det rykande théköket, théskrinet med twenne sorter thé, kanna, en liten tallrik med smör, en d:o med s.k. franskt bröd, sockerdosan och förutan thékoppen, en spillkumm (liten skål) att skölja den uti. – Sittande uti en beqväm och elastisk länstol på messingstrissor, med nyss specificerade théappareil framför mig, framställde sig min närwarande belägenhet på en sida, som lät mig finna den

ganska comfortable. Och att engelsmännen mer än någon annan nation, äro betänkte ej allenast på sin egen, utan äfven de resandes beqvämlighet, är ett förhållande, uti hwars lofordande alla, som besökt England, sammanstämma och hwilket jag redan under mitt korta wistande här äfven funnit högst trowärdigt. – också är "comfort" ett ord, som icke låter öfversätta sig på något annat språk, emedan det begrepp, som derwid fästes torde wara lika främmande för continenten, som åtskilliga ljud uti engelska språket äro för utläningen nästan omöjliga att uttala. Uti alla förhållanden röjer sig en ton af ordning och trevlighet i förening med den mest detaljerade omtanka i och för comoditen (bekvämligheten), som meddelar åt sinnet en liflig känsla af behag.

Efter att hafva gjort diverse små anteckningar, samt utbytt berättelser och reflexioner med Lieutn, W., som hemkom något sednare på aftonen, om hwad wi under denna dagens utflykt i staden inhemtat märkwärdigt, förfogade wi oss hwar till sitt sleepingroom, där jag uti den rymliga fyrkantiga sängen, med förhängen rundt omkring, snart förflyttades till drömmarnes rike. Uti detta rum finner man både toilettbord och twättbord med allt tillbehör samt chiffonier, äfvensom en garderobe och blott skiljdt genom en dörr, det anonyma nödwändighetsrummet, hwarjemte äfven här en god matta betäcker golvet.

D. 5 Sept. Att ha warit i London och icke sett de båda Parlamentshusen (se sid 75), skulle i mina ögon warit en försummelse, som jag icke kunnat förlåta mig. Dessa blefvo derföre i dag första målet för min wandring. Händelsen gjorde, att jag började med underhuset eller "the house of Commons", hwars sessionssal wisades mig af ett fruntimmer, som företrädeswis fästade min uppmärksamhet wid de platsar, som här innehafvas af R. Peel och O'Connel[68], samt i öfrigt lemnade mig de upplysningar jag önskade. Salen har ett ganska anspråkslöst utseende, men är mycket ändamålsenligt inrättad. Den är c:a 80 fot lång 40 fot bred & 30 fot hög. På hwarje sida äro fyra rader bänkar i amphitheatralisk ordning på det att den, som talar, må kunna se bort öfver de framför honom sittande. Å motsatta sidan af ingången, är talmansstolen å en liten trappupphöjning och öfver denna är ett nätt och beqvämt galleri för tidningsskrifvarne. På hwardera sidan längs salen äro likaledes gallerier med 3 rader bänkar för husets medlemmar samt på ingångssidan ett för åhörare, hwilket rymmer c:a 300 personer. Wäggarne äro beklädde med betsad panelning 3 a 4 alnar upp öfver gallerierne, och öfriga delen är målad i grå marmorering. Fönsterne äro anbragte å taket med

D. 5 Sept.

stora qvadratrutor, och uppwärmes salen genom ånga. Tillfölje af ett nyligen antaget reglemente, intager talmannen sin stol kl. 12, då öfverläggningarna taga sin början, såwida det för en laglig session erforderliga antalet af parlamentsledamöter, som icke får understiga, är tillstädes. Om aftonen lemnas främmande tillträde, som förut, blott genom en afgift af 2 1/2 skill. till dörrwaktaren stod nästan hwar och en öppet; nu deremot är enda medlet, att komma in på de främmandes galleri det, att förskaffa sig någon af parlamentsledamöternes tillåtelse, och afgiften existerar ej längre, sedan man funnit den opassande. Af största interesse för mig skulle det warit, om omständigheterne gynnat mig så, att jag kommit i tillfälle, öferwara någon session och derwid få se och höra den mäktiga engelska nationens representanter! Nu fick jag nöja mig med att beskåda deras samlingsrum och lyssna till berättelsen om huru det i yttre afseende lär gå till wid slika sammankomster. Parlamentsledamöterne i Underhuset hafva ingenting för tillfället utmärkande i sin klädsel; de komma i öfverrock, med käpp och behålla sina hattar på, hwaremot åskådarne på galleriet äro obetäckta. Talen hållas utan all högtidlighet, den, som will tala, reser sig blott upp från sitt säte, aftager sin hatt och wänder sig emot talmannen, till hwilken alla tal ställas och som derwid något litet lyfter på sin hatt, men genast åter påsätter den. Talar någon illa eller har det, som han föredrager, icke något interesse för pluraliteten, uppstår mer än dels ett så förfärligt larm och skratt, att den talande till slut knappt är i stånd att höra sina egna ord och måste tiga, ty talesmannens derunder ofta upprepade "To order! To order!" påaktas just icke så synnerligen. Talar deremot någon wäl och innehållsrikt, så råder den största tystnad, som blott afbrytes genom en och annans bifallsrop "hear him!" (hör honom!) speak yet! (fortfar!) hwilken uppmuntran ofta bringar talaren uti en sådan eld att han öfverträffar sig sjelf gm en hänförande wältalighet. När det händer, att debatterne råka in på afwägar, såsom personliga tvister eller misstydningar och missförstånd, samt hufudfrågan allt för mycket och längre åsidosättes, ropas allmänt "the question! the question!" (Till saken!) som det likfullt ofta är ganska swårt att tillwägabringa, då den ene, emot den andre merendels söker till att behålla sista ordet. Wid tillfällen, då åhörarne skola aflägsna sig, ropar parlamentledamöterne upp till galleriet "Withdraw! Withdraw!" (Lämna salen!) till dess alla gått sin wäg; ett särskildt rum, kalladt the withdrawing-room, finnes inrättadt, uti hwilket åskådarne kunna uppehålla sig, till dess de åter släppas upp på galleriet. Genom missförstånd wisades mig wägen härifrån Underhuset, till den i närheten war-

ande Westminster-Hall, i stället för, som jag hade tänkt, först till Öfverhuset. Detta hade emedlertid icke wärre följd, än att jag fick göra en liten omwäg, högst obetydlig emot de omwägar man i öfrigt blir så wan vid att få göra i London – och jag inträdde uti Westminster-Hall, enligt hwad man påstår, den största salen i hela Europa, hwars tak neml. icke uppbäres af några pelare. Dess längd är 270 fot, dess bredd 74 och höjd 90 fot. Den är byggd i gammal göthisk styl och taket är med ovanlig konstskicklighet arbetadt i träd samt pryddt med olika emblematiska sinnesbilder. Här mottog och undfägnade Richard II 10.000 personer på en gång och här war det äfven som Carl I[69] emottog sin dödsdom. På sednare tiden hafva kröningsmåltiderne här egt rum. Härifrån äro flera ingångar till de högre domstolarne, till hwilka främmande, som önska bewista rättegångarne, hafva fritt tillträde. För tillfället woro de tomma och jag beså endast "the Court of King's" eller numera "Queensbench", hwarest förekomma mål i afseende på gemensamma lagen emellan konungen eller drottningen och undersåtarne samt the court of exchequer, där tullmål etc. föredrages. Nu begaf jag mig till "the house of Lords", beläget helt nära intill underhuset, samt af ett obetydligt yttre utseende. Dess inre öfverträffar underhuset i prydlighet och uppgången för drottningen är ganska imponerande, men sessionssalen är icke öfver 50 fot lång och 18 fot bred. Fordom, innan 1834 båda parlamentshusen genom eldswåda helt och hållet förstördes, hade Öfverhuset ett särdeles elegant samlingsrum, som beqvämt rymde omkring 450 ledamöter och hwars wäggar woro behängde med antikt tapetseri, föreställande spanska armadans nederlag. Den nuwarande salen är likaledes af en wacker construction, fastän den förmodl. icke fullt motswarar den fordne i glans. Midt emot ingången öfver hwilken är ett stort och beqvämt galleri för främmande och tidningsskrifvarne, står thronen, hwilken är prydd med samma fotmatta, som dess företrädare emedan densamma lyckligen räddades undan lågorne genom tillfälligheten att den kort före eldswådan war borttagen för att renborstas. På båda sidorne längs salen äro bänkraderne, den ena ett trappsteg högre än den andra, bestående af slätt ekträd – Öfver dessa äro gallerierne, hwardera med twenne rader säten och genom en dörr inkommer man uti comitérummen, 4 till antalet. Öfverhusets ledamöter utgöres af rikets så kallade pärer, den högre adeln, erkebiskoparne och biskoparne, samt underhuset af borgerskapet & landtgodsägares walde representanter; – det förras personal belöper sig till ca 430 – det sednares till omkring 650. Efter samråd med s.k. hemliga rådet – (the privy Council) bestämmer

drottningen tiden för parlamentets öppnande samt äger rättighet att prorogera (uppskjuta) och upplösa detsamma eller ock att utfärda förordning om nytt wal. Wanliga tiden för hwarje parlament är sju år. Merendels sammanträda då husen i och för öfverläggningarne under loppet af första halfåret, eller fr. Januari till Juli månad och åtskiljas för återstående delen af året.

Öfverhuset, underhuset och drottningen äga hwardera en röst uti den lagstiftande makten och kan någon ny lag icke stiftas med mindre att alla tre rösterne deri sammanstämma; deremot tillhör drottningen ensam makten att förklara krig och sluta fred, bestämma flottans och arméens utrustning, upphöja i adelsståndet, benåda brottslingar o.s.v. Rikets ministrar, som hafva den werkställande makten om händer, äro ledsmöter af det hemliga rådet, och, såsom sådane answarige för regeringens handlingar. – Man lärer wara betänkt på att snart påbörja uppförandet af en ny byggnad för de båda parlamentshusen, hwilken uti storhet prakt och ändamålsenlighet är beräknad, att bli fullkoml. wärdig den stora och mäktiga nation. En comité har warit nedsatt för att emottaga och bedömma planritningar fr. sådane byggmästare, som woro hågade åtaga sig företagets utförande och ibland de många förslager, som blifvit inlemnade lärer numera ett af en Hr Barry wara[70] godkändt, enligt hwilket byggnaden skulle komma ett betäcka ca 5 Tunnland och längden af dess facade bli nära 900 fot.

Nu skyndade jag mig, efter att med teml. dryga dricksspenningar hafva fått belöna tjenstwilligheten i och för min nyfikenhets tillfredsställande, – widare för att i den praktfulla Regent Street uppsöka det Polytechniska Institutet, där jag gärna hade önskat att infinna mig förr för att ha kunnat tillbringa hela dagen sammastädes och hwarest man med största interesse kan uppehålla sig uti flera dagars tid – ja, detta måste man, om man will någorlunda grundligt taga reda på alla de märkwärdigheter, som här erbjuda sig åt wettgirigheten. Hufvudsyftet med denna förträffliga inrättning är utbildningen och befordrandet till allmän kännedom af konst och praktisk wettenskap, förnämligast med afseende på åkerbruk, bergswerk, manufacturer och andra industrigrenar. Efter att först hafva passerat genom en rymlig sal, uti hwilken jag åskådade huru som tyger wäfvas af glas och silke, huru band och snodder wäfvas utan händers tillhjelp, blott gm machineri; huru diverse waxfigurer, såsom buster, frukt och blommor af olika couleurer framskapas, samt huru glas spinnes gm ångkraft, hwarwid man beräknat att 4.000 eng. mil tråd kan erhållas af 1 pund glas – jemte åtskilliga andra owanliga processer, inträdde jag uti en stor och hög sal, i hwilken dagsljuset

faller in genom fönster å taket och längs hwars wäggar sträcker sig, rundt omkring ett galleri. Öfver tusende olika föremål, uti skön ordning uppställde på sidorne af salen, erbjuda här den besökande nytta i förening med interesse och nöje. Man finner här alla nyaste uppfinningar och modeller t.ex. af ångmaschiner, hwaraf flera äro i full gång, möbler, optiska instrumenter, locomotiver, äfvensom antiquiteter, målningar, bildstoder, glasarbeten, förutan en oräknelig mängd andra saker och märkwärdigheter, hwaraf nedanför åtskilligt något utförligare skall widröras. Uti midten längs salen sträcka sig tvenne wattenreservoirer eller canaler med ett några fot högt bröstwärn af sten, wid hwilkas förening å ena ändan af salen är en stor cirkelformig cistern af ett icke obetydligt djup i och för experimenter med en dykareklocka, som är gjuten af jern och hwilken 4 a 5 personer beqvämt få rum. Medelst 2ne luftpumpar förses denna med erforderlig luft och nedsänkes den flera gånger dagligen wid hwilka tillfällen besökande emot en ringa afgift utan den ringaste fara, kunna få följa med ned på djupet. Dessutom utför här en dykare, klädd uti en wattentät drägt, allahanda konster under wattnet. Hela reservoiren lärer innehålla inemot 10.000 gallon (1 gallon=1 3/4 kbf) watten och kan, då så önskas, fullkoml. uttömmas innom en minut. Uti canalerne flyta modeller af fartyg omkring och äro flera wattenhjul i rörelse. Wid ändarne af de båda canalerne är en colossal statue upprest, som föreställer "De oskyldiges mördare" hållande ett litet barn wid ena foten och med den om förskoning bönfallande modern wid ena sidan om sig. Å det ena af gallerierne står midt emot hwarandre twenne metall-reflectorer, förmedelst hwilka en sakta hwiskning kan höras ifrån den ena ändan af salen till den andra, äfvensom mat kokas på 100 fots afstånd fr. elden. Nära inwid ingången såg jag huruledes med en myntsnällpress innom en minut 70 medailler framskapades.

Ibland märkwärdigheter, som woro uppställde längs wäggarne, anför jag blott följande: en hydrostatisk säng, som kändes ganska mjuk och elastisk, en colossal modell af ett mennisko-öga och öra, som äro af tolv gånger naturlig storlek och således lemna tillfälle till den noggrannaste undersökning af dessa wigtiga organers oändligen fina och inwecklade construction, en serie, som åskådliggör manufacturen af engelskt porcellain, hvaribland åtskilliga profstycken af servisen till Windsor slott; en modell – följd af figurer, klädnader, werktyg och redskap till åskådliggörande af drägter, seder och bruk å Nya Zeelands öarne, Hindostan, Södra Amerika, Afrika och flera andra länder; en wågställning, hwilken är sålunda inrättad, att man liksom

sätter sig på en stol, hwarwid i likhet med ett ur wisaren å en rund skifva utmärker personens tyngd och hwaråbesökande kunna låta wäga sig och erhålla ett skriftligt intyg, utan någon extra afgift. Ett modell i alabaster af det märkwärdiga tornet i Pisa, ett modell af tunneln under Themsen, af en chinesisk pagode, en portugisisk kungl. statswagn, af jernwägar, af en locomotiv, bestämd att drifwas gm electro magnetism, ångfartyg och fregatter och flera andra sorter byggnader; en stor och konstrikt construerad bikupa; flera wackra arbeten i wax, hwaribland Christi uppståndelse ifrån de döda företrädeswis förtjenar uppmärksamhet; wår frälsare synes framkomma ur grafwen och wisar med handen emot himmeln; wid sidan om grafven ligger engeln på knä, döljande ansigtet uti sin beklädnad och de wakthafvande krigsknecktarne falla bestörta till jorden. Uti det inre af grafwården ligger den hwita duken, som warit bunden kring Frälsarens hufvud och bakom densamma höja sig tvenne palmträd, som förena sig uti en rot och framställa trol. en sinnebild af den twåfaldiga segern öfver döden och synden, då bredwid, en orm slingrar sig fram på marken. Widare är ett portrait af Georg d. 4:de, ganska anmärkningswärdt; det är sammansatt af nära 2 milj. särskildta små stenar, alla af deras naturliga färg, och sysselsatte artisten, hwars namn är Moglia och hwilken förfärdigade detsamma uti Vaticanen i Rom, uti 5 års tid; nu är det till salu emot 1.000 guinéer. På ett ställe ser man modeller af wagnar, möbler, ornamenter, på andra ställen profstycken af åkerbruksredskap, af glas och silketyger, astronomiska instrumenter, chemiska och electriska apparater, oljemålningar hwaribland några af högt wärde, bildhuggeriarbeten, hwaribland några af högt wärde, bildhuggeriarbeten, hwaribland Canovas[71] beprisade grupp af Gracerne, men synnerligast större och mindre buster, modeller af sprutor och andra eldsläckningsapparater, några uppstoppade djur, musikaliska instrumenter och ganska mycket wore ännu att anföra, men dels medgaf tiden icke någon noggrannare anteckning, dels saknar jag de dertill erforderliga kunskaperne; dessutom skulle det inleda mig i en alltför stor widlyftighet, som jag så mycket som möjligt söker att undwika. Wid de gjorde anteckningarne har jag haft hjelpreda i en katalog. Uti ett sidorum fann jag uppställd inemot 100 Daguerreotyp-vuer af märkwärdige ställen i Frankrike, Italien och andra länder i Europa, af hwilka många äro utförde af Daguerre[72] sjelf, äfvensom flera wackra profstycken af syarbeten; uti ett annat rum ser man en lithographisk press i werksamhet och dessutom en wäfstol på hwilken sidentyger med figurer wäfvas samt ett arbetsbord med tillbehör, hwaråen person skär figurer i trä.

Medan jag sålunda förflyttade mig från det ena föremålet till det andra, påkallade plötsligen en ringklocka allas tystnad och uppmärksamhet och en uppassare tillkännagaf att en föreläsning uti något wettenskapligt ämne nu toge sin början. Jag följde med den ur salen strömmande mängden af besökande herrar och damer uppför en trappa och inkom uti ett stort högt rum, liknande en theatersalong, där åhörarne togo plats på en lång följd af bänkrader i amphitheatralisk ordning med en stor ridau midt för oss. Bakom denna framkom nu en ung hygglig herre, hwars namn sades mig wara Carrey och påbörjade, innanför den straxt framom ridaun stående disken, en föreläsning öfver Daguerrotypen, hwarwid han, under en utförlig otwungen och flytande utweckling af ämnet, åskådliggjorde sjelfwa procedyren medelst alla dertill hörande operationer. Så mycket jag kunnat uppfatta – inlägges en slags kemisk beståndsdel, som kallas jod, uti en blecklåda, som derefter tillslutes. – Om en stund inskjutes i samma låda en försilfrad kopparplåt, som förut i flera omgångar mycket noggrannt blifwit polerad. Åt denna plåt meddelar den atmospher, som nyss nämnde jod under tiden utwecklat, ett fint stoft eller en slags hinna, i hwilket tillstånd plåten inlägges uti en annan trälåda, hwars lock, som är i twenne afdelningar, öppnas medelst någon tryckning bakifrån. Denna låda insättes uti en camera obscura, som förut erhållit sin behöriga riktning emot det föremål, som skall copieras, – på så sätt att dagsljuset wid förut omnämnda locks öppnande infaller på plåten genom det optiska glaset å cameran, hwaruti föremålet afspeglar sig en miniature. Innom ett par minuter har föremålets afbild fästat sig wid plåten utan likwäl att ännu deråwara synligt. Med största hastighet öfverflyttas sedermera plåten efter åtskilliga arrengementer uti en annan låda med den af jodytan öfverdragna sidan wänd emot bottnen, å hwilken blifvit anbragt en slags degel, innehållande qvicksilfver och med en brinnande spritlampa inunder. Genom den atmospher, som sålunda utwecklar sig af qvicksilfret, framträder småningom aftrycket allt tydligare hwarefter plåten åter uttages och slutligen öfversköljes med ett slags fluidum, hwaråwa namnet icke är mig bekant, och hela procedyren är fulländad. Efterhand som hwar och en kunde komma till, togo åskådarne vuen i betraktande och beundrade sammas utmärkta finhet. Det war en afteckning af en i närheten, å samma gata belägen ytterst gentil boutik.

Åhörarne skingrade sig nu åter uti den förut omskrifne salen, the Great Hall, kallad och fördjupade sig ånyo i åskådningen af de här uppställda märkwärdigheter – då ringdes ånyo och man församlade sig på nytt uti

theatersalongen för att åhöra en föreläsning öfwer luftsegling, hwarwid en liten luftballon uppsläpptes, som allteftersom frågan utwecklades med största lydaktighet än uppsteg till en wiss föreskrifven höjd och derefter åter nedsänkte sig, än framseglade uti en rak linea i paralel med golfwet, än åter höll sig orörligt stilla uti luften utan någon stödjepunkt o.s.v. En stund derefter wisades uti the Great Hall methoden att förmedelst någon slags electrisk kraft sönderspränga och uppskaffa sjunkna fartyg i och för hwilket experiment ett modell af ett fartyg, innehållande ett litet qvantum krut, nedsänktes under wattnet uti den förutnämnda cisternen; wid detta fästades af en dykare en metalltråd, som på ett betydligt afstånd stod i förening med en galvanisk eller så kallad voltaisk batteri; då denna nu af personen, som höll föreläsningen, widrördes med en stång – exploderade ögonblickligen krutet och fartyget sönderspräng̈des i stycken, som flöto upp på wattenytan. På detta experiment följde musik, som exequerades från galleriet på ett nyligen uppfunnet metallinstrument i form af ett pianoforte, med fylliga, klara och behagliga toner och accompagneradt af harpospel. Det dröjde likwäl icke länge, innan ringklockans ljud ånyo lockade de besökande till theatersalongen, hwarest nu under ett fullkomligt mörker i sjelfva rummet, ridauen belystes med framställningar af ett hydrooxygenmikroskop, som sades wara det största, som hittills blifwit construeradt, och hwilket lärer förstora flera millioner gånger; högst eget war det härwid, att uti en wattendroppa upptäcka en mängd lefwande warelser af de mest fantastiska och motbjudande gestalter, oupphörligt med stor hastighet hwimlande om hwarandra; de woro af olika storlek och de större uppslukade med en alldeles glupsk appetit då många af de små, som råkade komma dem för nära, hwilket uti den stora trängseln, som där syntes rådande, naturligtwis ständigt war fallet; denna wilda, men ändå så fullkomligt tysta kamp på lif och död war nästan något hemsk att skåda, och föreställningen att hwarje gång man dricker eller blott smakar den sköna, klara och genomskinliga drycken – wattnet, nedswälja en hel wärld af dylika afgrundsgestalter, war i detta ögonblicket ingenting mindre än behaglig. Dessutom wisades flera andra sorter insecter, utom förstoring knappt synlige, men här liknande stora djur, äfwensom diverse andra föremål såsom ett hårstrå, ett helt litet stycke tyg, landskap o.s.v. Denna föreställning slutades med chromatiska eld=skyar af magisk skönhet, som swäfvade upp emot taket, där de hastigt nog bortdunstade. Denna förträffliga inrättning erbjuder sålunda åt hwarje interesse hos de besökande, någon tillfredsställelse. Den nyfikne finner här nyheter, den

wetgirige underwisning och förklaring; wettenskapsmannen och konstnären utbildning och klar åskådning; fabrikanten upplysning och ledning, enterpreneuren wäckelse och uppmuntran till nya företag; betraktaren af det europeiska lifvets utweckling ämne till interessanta reflexioner öfver Engelsmännens oupphörliga och jettestora framsteg i nya uppfinningar och förbättringar, deras snille att tillämpa dessa i företag, som tillwinna nationen nytta, anseende och rikedom; samt deras wärma för wettenskapernas och konsternas blomstring och spridande till allmän kännedom. Kl. 6 tillkännagafs dörrarnes stängning.

Då jag kom hem, stod W. just i begrepp att med sina saker flytta ifrån wårt logis till ett annat uti Wilton street, till följe af en hans bekanta, unge grefve Björnstjernas[73] uppmaning, som bor där i närheten och emedan wårt accord med wärdinnan med denna dag var tilländalupet och W. ämnade qvarstanna i London en längre tid, hwaremot jag, så fort jag hunnit bese stadens hufvudsakligaste märkwärdigheter tänkte att fortsätta min resa. Sålunda skiljdes wi åt; ty då jag hade all anledning att wara belåten med mitt närwarande logis, inaccorderade jag mig här för ytterligare en wecka.

D. 6 Sept. Aldrig glömmer jag huru trött jag sprang mig på denna dag och någon längre promenad minns jag mig aldrig hafva gjort. Förhållandet war, att jag, då det war Söndag, ämnade bewista gudstjensten uti den härwarande swenska kyrkan och missledd gnm den omständighet att förutan det Princessquare wid hwilket kyrkan[74] är belägen, ett annat sqvare finnes med samma namn långt derifrån, gjorde en flera engelska mil lång irrgång, som emedlertid gjorde mig bekant med åtskilliga föremål af interesse, hwilka jag måhända annars gått miste om. Resultatet meddelar jag här efter wanligheten i den ordning, som föremålen legat i min wäg. D. 6 Sept.

Först tillbringade jag ungefärl. en timmes tid uti Westminster Abbey under gudstjenstens förrättande, hwilken så länge jag uppehöll mig här uteslutande bestod i böner, af-wexlande med en i sin enkelhet himmelsk skön coralsång. Den afdelning af kyrkan, i hwilken gudstjensten hålles och där sålunda äfven orgel och altaret ha sin plats, är afstängd för sig sjelf genom betsade panelwäggar och förekom mig att wara alltför inskränkt. Också blef det till slut genom den sig alltjemt ökande personalen så trångt och ondt om plats, att alla gångarne ända ifrån ingången bort till altaret woro uppfyllde med stående och att många, till hwilka äfven jag för att i rättan tid komma fram till Swenska kyrkan – sällade mig, åter gingo sin wäg. Jag styrde sålunda min wandring härifrån och ner till Wauxhall – bridge och passerade derwid

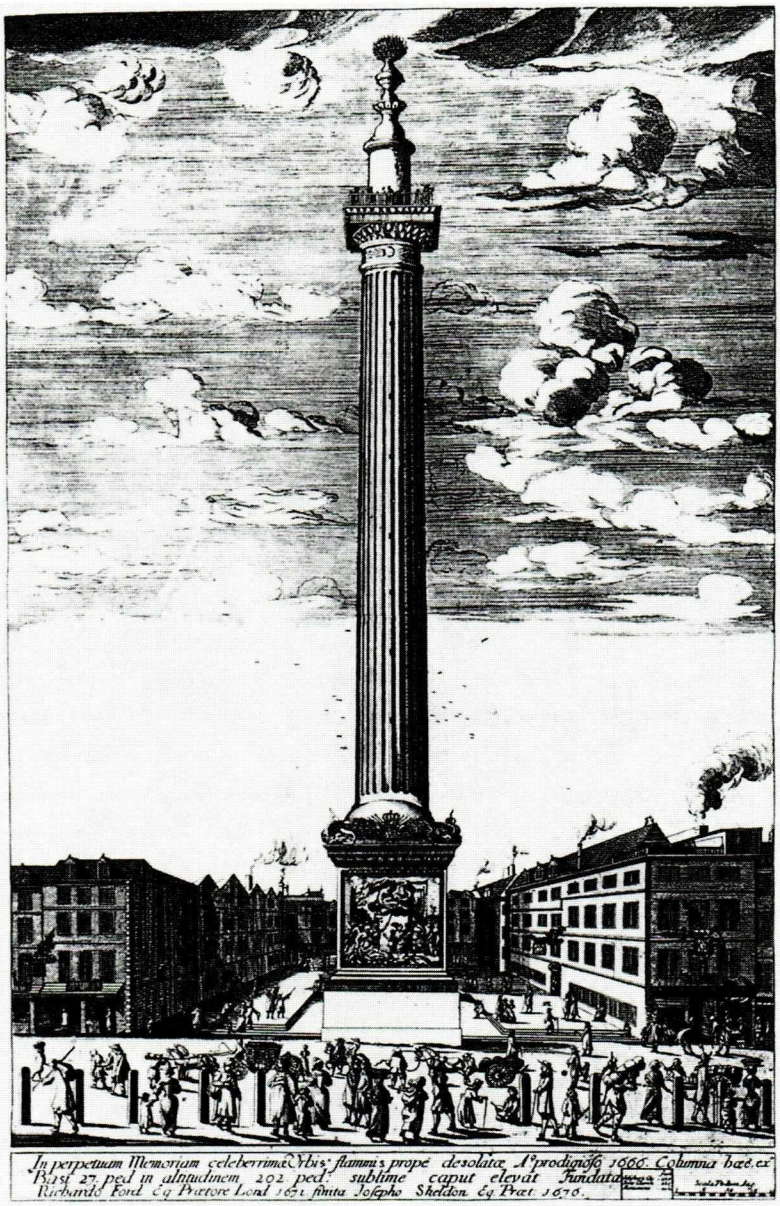
förbi en byggnad, hwilken genom sin jetteform genast ådrog sig min uppmärksamhet – det war the Penitentiary, Englands stora correctionsinrättning, dit alla tjufvar insättas, hwars strafftid icke öfverstiger 5 år och som således icke kunna deporteras till Nya Holland. Den lärer betäcka ca 15 tunneland och är uppförd på så wis, att sjelfva centralbyggnaden, uti hwilken befinner sig boningsrummen för wakthafvande presten och läkaren, äfven som kök, apotek och magaziner, bildar en sexhörning, från hwars alla sidor utsträcker sig en femkantig byggnad –; grundritningen är ungefär af detta utseende.

Med en blick kan den wakthafvande uti hwarje af dessa pentagoner öfverskåda alla dörrarne till fångzellerne; hwarje fånge måste lära att sy och får till sig en bibel, en bönbok, något allmännyttigt werk – reglementet för tukthuset och en liten bok uti hwilken wärdet af hans arbete införes för hwarje wecka, hwaraf åttondedelen tillfaller honom sjelf och förwaras för hans räkn. på det att han wid återwunnen frihet till en början kan wara tryggad emot nöd och icke kommer i frestelse att begå nya brott. Deras mat består uti köttsoppa, grönsaker, kött, potäter, hwetebröd och dricka. Blott en enda gång under hela året är det fången tillåtet att tala med de sina; han föres då in uti det så kallade talrummet, hwilket genom 2ne galler år deladt i 3 afdelningar. Uti den medlersta står uppsyningsmannen med uret i handen, på ena sidan fången och på andra den person, som önskar att tala med honom. Längre än 10 minuter får samtalet icke wara och, i och med den sista minuten bortflyr, afföres fången genast för att åter igen för ett långt helt år nedsänkas uti tystnadens graf. Enligt min åsigt måste detta straffsystem wara särdeles ändamålsenligt.

Jag fortsatte nu min wäg öfver den eleganta Wauxhall-bron, som består af nio på stengrund hwilande jern-hwalfbågar, och passerade förbi "Wauxhall-gardens". Denna offentliga trädgård är ett förlustelseställe uti en troligtwis mera storartad och glänsande scala, än något annat rike kan erbjuda, men hade, då saisongen tar sin början med Juni och slutar med Augusti redan tillslutit sin famn, hwilken jag så mycket lifligare hade önskat måtte warit öppen, som de beskrifningar jag hört om tillställningarne, som här ega rum under sommaren woro särdeles lockande. Under saisongen illumineras nemligen trädgården hwarje afton med inemot 200.000 lampor af olika couleurer och med wackra transparenter; hwarjemte de besökande undfägnas med små vaudeviller, som uppföras i en rymlig rotunda, af wexlande med vocal- och instrumentalmusic, dans, fyrwerkeri, lindansning o.s.v. –

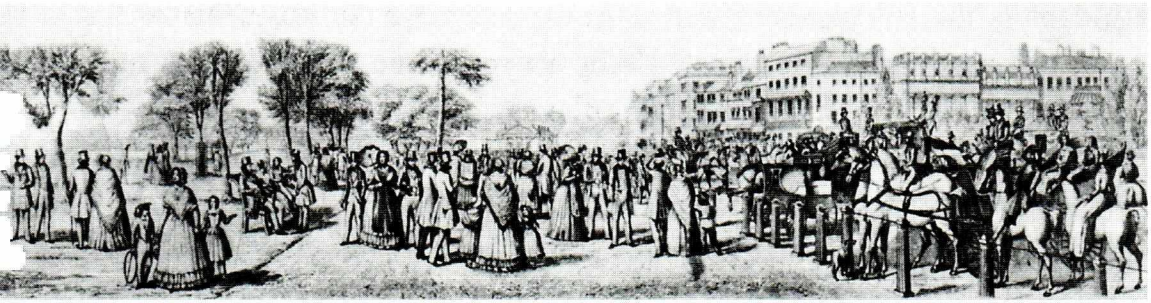
Mat och winer liksom allehanda andra förfriskningar finnas på stället att tillgå. Dörrarne öppnas kl. 9, då conserten tar sin början; – derefter afwexla ofvannämnde nöjen med hwarandra till kl. 12, då publiken småningom aflägsnar sig – men många qvarstannar till kl 2–3 – om morgonen. Hwilket angenämt nöje måtte ej en aftonpromenad wid mildt och behagligt wäder erbjuda främlingen uti denna magnifika anläggning, när som lamporna och transparenterne sprida sitt trollsken genom trädens och buskarnes löf och musikens upplifvande toner fängsla det lyssnande örat under det man uti gångarne oupphörligt möter brokiga grupper af lustwandrande besökande och dess emellan genom olika särskildta anordningar undfägnas med de interessantaste förströelser! – Under sednare årens saisonger hafva äfven diverse tillställningar uti denna trädgård egt rum om morgonen såsom att luftseglaren Green och andra uppstigit uti en luftballong af ofantliga dimensioner, hwilken rymmer 10 á 12 personer och en gång seglat öfver brittiska canalen samt nedsänkt sig i hertigdömmet Nassau, hwartillfölje den äfven nu har namnet af Kongl. Nassauska ballonen. Wid tanken på all denna herrlighet – war det icke utan en något påkostande känsla af "försakelse" – att jag här såg mig nödsakad stanna utanför och nöja mig med att fästa lystna blickar på det långa, anläggningen omgifvande brädplanket och de deröfver framstående löfrika trädkronorna. Men tanken på svenska gudstjensten inställde sig snart åter och påskyndade mina steg.

Med en hastighet, som uti solwärmen frampressade swetten på pannan, gick jag nu ur den ena gatan i den andra, kom så in uti flera mindre gator, om hwilka min plankarta icke lemnade mig någon upplysning, fick här af en person en anwisning som förde mig ett långt stycke fram på wägen, så af en annan åter ett swar på min förfrågan som wiste mig ett stycke tillbaka – ändtligen framkommen till Princes-square, blickar jag omkring mig, men upptäcker ingen byggnad som har utseendet af wara kyrka; jag wänder mig till en förbigående herre: "Haf godheten säg mig hwar svenska kyrkan ligger?" "The swedish church? that's very far from here!" "Men är då icke detta Princes-sqvare?" "Very right, but the swedish church lies about three miles hence, on the other side of the London bridge" – Där stod jag så wackert. Lusten att besöka svenska kyrkan, hade flugit sin kos och då jag nu en gång war kommen i wandringstakt, tänkte jag det wara lika så godt, att för återstoden af dagen icke annat göra, än spatsera och derwid wälja en wäg, som kunde lemna en möjligast angenäm ersättning för den dermed åtföljande tröttheten. – Sålunda blefvo parkerne nu målet för fortsättningen af

The Monument. Efter gravyr från o. 1680. Chr. Hibbert. London, The Biography of a City, 1969. Minnesmärket ritades av Chr. Wren och uppfördes till erinran om den våldsamma eldsvåda som härjade City 1666. Monumentet ligger 62 meter från den plats där branden började strax norr om London Bridge.

min upptäcktsresa. Då jag på plankartan fann mig wara i närheten af "New Bethlem Hospital", begaf jag mig först dit och förwånades icke litet wid anblicken af denna stora och praktfulla byggnad, som utgöres af ett centrum med en wacker kupol och twenne flyglar samt omgifves af en temligen widsträckt trädplantering. Det hela kringslutes af en massiv stenmur och lärer omfatta emellan 10 och 12 tunneland. Jag inlät mig i samtal med en wid ingångsporten till trädgården posterad constapel och sökte förmå honom till att släppa mig in, då jag gärna önskade bese det inre af detta märkwärdiga hospital; men detta lät icke göra sig med mindre att jag först försett mig med styrelsens tillstånd. Enligt samma persons uppgift kunna inemot 400 swagsinta försörjas uti denna inrättning, hwars fond lemnar en årlig inkomst af 18.000 £ Sterl. Nu tog jag wägen öfver Westminsterbron – till St. James park, uti hwilken jag inträdde genom hwalfgången af hästgardets wakt, på hwars båda sidor en gardist oupphörl. och orörligt håller wakt till häst. Denna hwalfgång leder omedelbart till en stor paradplats, å hwilken ofta militärmönstringar i en colossal scala ega rum och hwarest hwarje morgon omkr. kl. 10 – ett regemente fotgardister paraderar, åtföljdt af en ansenlig musik-corps, som under en half timmes tid spelar diverse favoritstycken. I midten af parken är en liten wacker sjö på hwars wattenyta flera sorter så wäl inhemska, som främmande foglar simma omkring och hwilken omgifves af spatsergångar, som slingra sig fram emellan blomsterparterrer, buskar och trädplanteringar. Det hela erbjuder en scen af stort behag och kringslutes af ett jernstaket med portar på ett wisst afstånd ifrån hwarandra. Utanom jernstaketet sträcka sig breda promenader; som åt hwarje riktning framställa prospecten af stora och eleganta byggnader. På ena sidan af parken höjer sig en bred hög trappuppgång af sten, ofvanför hwilken reser sig det s.k. monumentet[75], en colonn af omkr. 150 fots höjd, på hwars spets står en bronzstatue – föreställande någon engelsk kung och hwilken kan bestigas på en spiraltrappa. Det wid denna park belägna St James palatset har ingenting mindre än ett konungsligt utseende och saknar all effekt, hwaremot dess inre lär wara ytterst praktfullt. Något mera motswarar det, äfvenledes här belägna, s.k. "Nya palatset" fordringarne på architekturen af en konungslig bostad – men står likfullt icke fullkoml. i öfverensstämmelse med den föreställning, man är fallen för att göra sig om ett konungaresidens för en så mäktig stat som Storbrittanien; att dömma efter beskrifningar, så wäl som af teckningar – kan det icke på långt när mäta sig med Stockholms slott. Genom Green-Park, som är af ett obetydligt

Hyde Park hade sedan mer än ett sekel varit upplåten för allmänheten. Bager kunde också under sin korta vistelse i London konstatera parkens popularitet och under sina tröttsamma vandringar i staden uppleva parkanläggningens uppfriskande inverkan.

omfång, framkom jag nu till den stora Hydepark, i hwilken man inträder gnm en ofantlig triumfbåge,[76] bestående af trenne infarter för vagnar och twenne för gående; sammas architectur är högst elegant och portarne äro af smakfullt bronzeradt jern. Till höger om ingången ligger Hertigen af Wellingtons residens.[77] Inkommen i parken ådrager sig genast den wandrandes uppmärksamhet en gigantisk statue, föreställande Achilles uti en fäktande ställning, gjuten enl. inscriptionen af tolf tjugofyrapundskanoner, som tagits i slagen wid Salamanca, Waterloo, Vitoria och Toulouse. Hela figuren är c:a 20 fot hög och står på ett granitfundament med ansigtet wändt emot Hertigens af Wellingtons palats till hwilkens ära statuen gnm subscription af damer blifvit uppförd.

Då blott här och där någon promenerande war synlig och mina stackars ben efter den långa wandringen woro till den grad medtagne, att de endast med stor ansträngning kunde göra sin tjenst, utsträckte jag mig nu, så lång jag war, under ett stort skuggigt träd, i det uti frisk grönska prålande gräset och inandades i långa drag den doftande klara luften, som här kringfläktade mig. Med en behaglig känsla skådade jag på den mig omgifvande trakten, som erbjuder stadens invånare de angenämaste promenader, i synnerhet längs Serpentin floden, som i närheten af stället, där jag lagt mig, flyter igenom parken och öfver hwilken en elegant stenbrygga blifvit byggd. Icke långt ifrån mig, under ett annat träd, hwilade en corpulent herre, hwars ben troligtwis haft samma öde som mina; åtminstone woro hans pustningar ganska förnimmbare och borttorkades swetten oupphörligt från pannan. Han tycktes mig slutligen hafva insomnat, då jag efter att hafva samlat nya krafter – åter fortsatte min wäg genom parken. Detta ställe lär wara särdeles

lifligt besökt och då det nu började lida emot aftonen – eller kl. 5–6 tilltog de besökandes antal allt mer och mer, till dess det slutligen hwimlade på den widsträckta gräsplanen af en ofantlig och brokig menniskomassa, som framställde ett särdeles underhållande skådespel. Folk af alla stånd och classer, gamla och unga, corpulenta roastbeaf- och pudding-ätare samt unga, elegant klädda petitmaitrar (snobbar), massiva gummor och sylfidiska (späda) flickor, Hogarthska[78] karikaturer och idealiska skönheter, långsamt framrullande magnifika ekipager med damer, tillhörande beau monde (fina världen) och hwilka först så dags göra sina morgonpromenader, herrar, som göra sina cavalcader på stolta sköna hästar, och damer, som täfla med karlarne i skickligheten att föra sina wackra gångare, snabbt rullande giggar, dragne af förträffliga trafvare och små nätta barnekipager, bespände med lydaktiga getter – allt korsar förbi hwartannat i ett oändligt wirrwarr och

Wellington Arch (1828) är ett verk av arkitekten Decimus Burton (1800–81) och fick sin plats framför huvudingången till Hyde Park.

skänker anblicken af en den mest upplifvade och omväxlande scen man någonstädes kan se. För fotgångarne äro naturligtwis särskilda gångar och de ridande eller åkande måste hålla sig på de för dem bestämde wägarne. Här är det icke något owanligt att inemot 50.000 personer äro samlade på en gång och wid wissa utmärkta tillfällen lärer antalet belöpa sig till och med till 200.000.

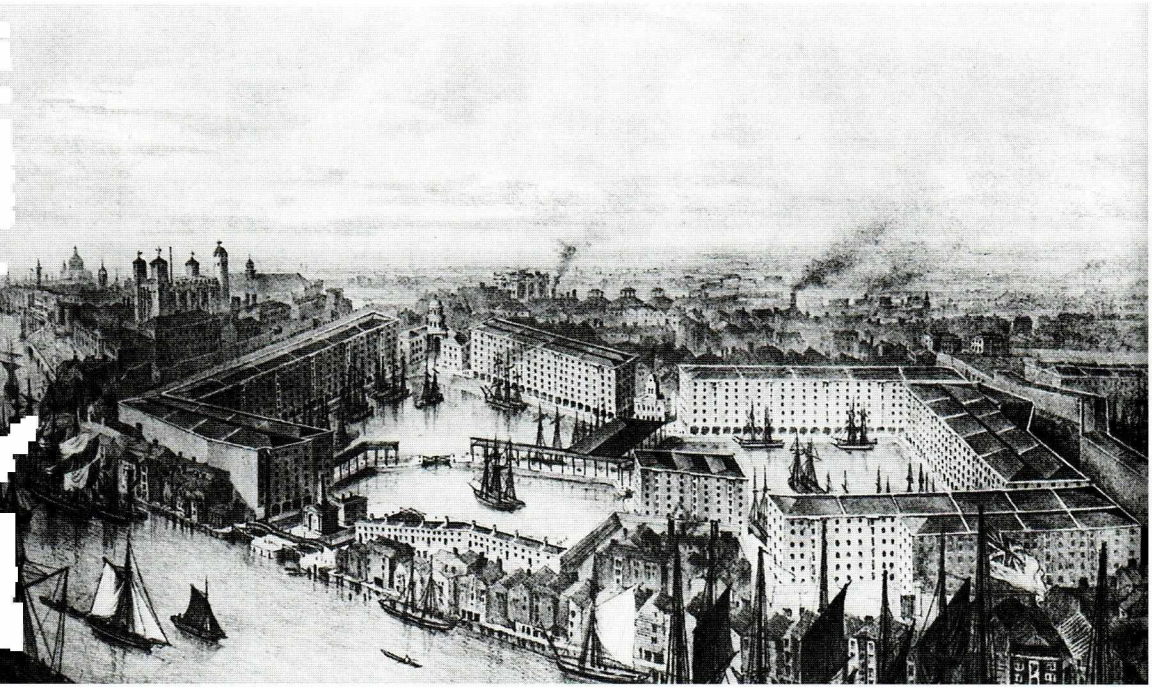
Jag lemnade sednare på aftonen parken genom utgången, som leder till den utmärkt wackra och långa Oxford-gatan, hwilken lät mig erfara den sköna och imponerande effect, som winnes genom den från brittiska byggnadskonsten utgångna idéen, att då flera ämna bygga – dessa då förena sig med hwarandra om att uppföra en lång hussträcka efter en och samma plan, så att en flera tusende fot lång gata får utseendet af, att wara ett enda ofantligt palats, emot hwilket de störste furstliga palaierne synas obetydliga, men till hwars inre, i stället för en stor port, hundradetals ingångar leda till lika många särskildta mindre husafdel. Sålunda uppnås genom förenade små medel det samma, hwartill förut de mest colossala ansträngningar warit otillräckliga. I stället att förut här merendels uppfördes enformiga och smaklösa husrader, liknande nära nog magaziner till sin yttre form, i hwilken stil man ännu ser många gator, synnerligast i the City, som torde wara den sämst byggda delen af staden; så bygges deremot nu nästan endast i stil af palatser. Hwarje år nedrifves tusendetals af äldre hus och nya praktfulla gator framskapas. Merendels är den inre inredningen af husen så beskaffad – att souterainen (källarvåningen) bebos af tjenstfolket, hwarjemte här äro spiskammarne och köket; i jemn linea med jorden är rummet, hwarest främmande tagas emot äfvensom matsalen; uti andra wåningen äro boningsrummen, de s.k. sittingroom, och en trappa högre, säng- och toilette – kamrarne. –

Att i mitt logis uti det sistnämnda rummet eller sängkammaren, sömnen blef för mig en särdeles kärkommen gäst efter denna dagens ben-strapaze, torde man lätt kunna föreställa sig.

D. 7 Sept. D.7 Sept. Så fort jag om morgonen slutat åtskilliga små anteckningar och intagit min frukost, begaf jag mig åter ut på ströftåg genom staden, och blefvo Thames-Tunneln[79] samt skeppsdockorna denna dagens hufudsakliga attractionspunkter för mig. Tunnelföretaget tyckes werkligen ega stora skäl för sig och bör, en gång fulländadt, bli särdeles inkomstgifvande, ty när man betänker, att på samma sida om Londonbridge, på hwilken Tunneln construeras, icke finnes något annat communicationsmedel emellan de å

båda stränderne sig långt ner sträckande folkrika delarne af staden, än genom båtar, hwaraf ett oräkneligt antal oupphörligen sysselsättas gnm transporten från den ena stranden till den andra, så kan man med full wisshet beräkna, att trafiken genom denna underjordiska gång kommer att bli högst ansenlig. Man nedstiger först på en trappgång c:ca 50 fot, uti en stor och rund murad öppning i jorden, innan man kommer till sjelfva gångarne. Då jag framträdde till det långa galleriet till wenstra handen, hwilket ensamt är tillgängligt för besökande, emedan det andra tjenar till passage för arbetarne och föröfrigt begagnas i och för det förhanden warande arbetet, öfverraskades jag af den egna och effectfulla anblick, som samma, ilumineradt med gas- erbjuder. Hwalfven äro murade af tegelsten med ett slags ciment på hwilket förwittringen är utan alla werkan. Muren, som skiljer de twenne gallerigångarne och hwilken är särdeles solidt construerad, har på ett ringa afstånd ifrån hwarandra ett stort antal genomgångar, hwilka i förening med beqvämligheten, som derigenom beredes fotgängarne, betydligt bidrager till förhöjande af galleriernas effect, Att gå ända fram till de arbetande, hwilket jag gärna önskat få göra, är icke tillåtet och förhindras man derifrån genom ett stängsel, wid hwilket en person tillbjuder de besökande, att inskrifva sina namn uti en bok, som således nu äfven förwarar mitt; hwarjemte han förewisar små cosmoramiska vuer af tunneln uti trädinfattning, som kunna läggas ihop och då upptaga en helt obetydlig plats; han sade sig hafva afyttrat ganska många deraf. Gångarne äro hwardera ungefär 16 fot breda, med trottoirer på sidorne af skiljomuren af c:ca 3 fots bredd. Arbetet, förmodades kunna wara tilländabragt efter c:ca 8 månaders tid. Tunnelens längd kommer att bli c:ca 1.300 fot och redan har den framskridit öfver 1.200 fot. Förutan den nedgång, som nu finnes och genom hwilken öppning alla materialier och all jord förmedelst ångmaschiner transporteras ned och upp, äfvensom wattnet uppumpas och frisk luft genom rör tillföres de arbetande, kommer appart en betydligt större nedgång att muras näst intill för wagnar och ridande.

Sedan jag nu en stund spatserat av och an i Tunneln, låt jag ro mig öfver Themsen till andra stranden för att bese dockorne. Den första war St. Catherines docka, som i widd lär innehålla omkring 24 Tunneland och består utaf twenne särskildta, med hwarandra i förening stående dockor. De rymma med beqvämlighet c:ca 150 stora skepp och äro omgifna af höga och särdeles rymmliga warumagaziner, till och ifrån hwilka oupphörligen betydliga partier af alla sorter waror expedieras med största lätthet och be-

St. Katherine's Dock, öppnad 1828, låg på Themsens norra strand strax öster om Towern.

qvämlighet, förmedelst särdeles ändamålsenligt inrättade hissnings- och transport-maschiner. Skepp ligger här wid skepp på alla sidor af bassinen. Uti magazinerne sitta tullofficianter och göra sina anteckningar inuti små trädhus på hjul, hwilka kunna rullas ifrån det ena packhuset till det andra och äro jemt så stora, att twenne personer få plats deruti. Kostnaden för denna dockbyggnad lär belöpa sig till c:ca 1 1/2 mill. £ Sterl. Tillfölje af den stora concurrensen lära afgifterne för fartygen, som hit inkomma, numera icke wara särdeles betydliga, men lemna dertillfölje äfven compagniet, som eger om dockorne, en högst ringa winst.

Jag begaf mig härifrån till Londondockorne, hwilka äro betydligt större och hwaraf den ena intager 25 Tunneland och rymmer 500 skepp – samt den andra 15 Tunneland. Äfven dessa äro omgifne af omätliga 5 a 6 wåningar höga magaziner, hwaraf det märkwärdiga så kallade tobakswaruhuset obestridligen torde intaga första rangen af allt, hwad warumagaziner hetter i hela werlden; det betäcker nemligen när 5 Tunneland! Enligt hwad mig

sades, lära de underjordiska hwalfven, som här sträcka sig under magazinerne intaga en widd af 16 till 19 Tunneland samt rymma inemot 70.000 pipor[80] win. – Till dessa dockor sammanströmma fartyg ifrån alla werldsdelar – här lossas tran ur ett skepp från Grönland, der socker från Westindien, här ligger ett fartyg från Afrika med bomull, der ett annat med kryddor från Ostindien – här hafva oranger anländt fr. Neapel, der hampa och talg ifrån Ryssland, här Caffe och Risgryn från Amerika, der trädwaror och tjära ifrån det kära Swerige o.s.v. – Det är tributen, som alla jordens länder lemna hafvens drottning.

Att besöka de öfrige dockorna, såsom the West India och East India dockorne, medgaf tiden så mycket mindre, som redan beseendet af de omnämnde båda dockorne tyvärr endast kunde medhinnas helt ofullständigt och flyktigt. Då man skådar det ena jettewerket efter det andra, som här blifvit utfördt i så olika riktningar, intages man af en djup förwåning och helt naturligen framkallas den tron, att den nationen, hos hwilken tankan, kraften och wiljan kunnat tillwägabringa så oerhörda ting – nödwändigt måste wara bestämd till att uppnå storhetens culminationspunkt. Någon närmare kännedom om Londons hamn war, i anseende till dess inwecklade och widsträckta beskaffenhet, en fullkomlig omöjlighet för mig att winna. Jag förskaffade mig emedlertid följande uppgifter med afseende på skeppsfarten i densamme. Öfverhufvud beräknas att årligen emellan 13 och 14.000 fartyg af olika slag lossas och lastas på Themsen och i dockorne; hwarwid de i och för lossningen och lastningen sysselsatte båtarne belöpa sig till 3.000. C:ca 1.200 tulltjenstemän äro beständigt i tjenstutöfning på olika ställen af floden; 4.000 personer äro sysselsatte med warornes expedition, förutom 8.000 båtkarlar för transportens werkställande till och fr. fartyg. Årliga antalet af inkommande och utgående colly har blifvit beräknadt till 3 millioner och wärdet derpå supponerats att uppgå till 60 à 70 millioner £ Sterl. Det wanliga dagliga antalet af kolskepp, som lossa sina laster här, belöper sig till 150, hwarwid 350 à 400 kolbåtar äro sysselsatta att på olika ställen af floden bringa stenkolen i land. Inemot 100 ångfartyg plöja Themsens böljor, hwaraf emellan 20 och 30 stå i beständig beröring med utländska hamnar. På en mängd mindre ångbåtar är man jemt om i tillfälle både att komma ifrån en bro till en annan, och att göra lusttourer emot en billig afgift till Greenwich, Gravesend, Woolwich, Richmond m.fl. ställen, då passagerarne ombord merendels upplifvas med litet musik, ehuru enligt hwad jag erfor på färden fr. Greenwich, icke alltid af bästa slaget. Fyra directeurer hafva

tillsynen öfver hamnen och hafva ett årligt salar (lön) af 5–300 £ sterl. Hamnen sträcker sig från Londonbryggan till Deptford – ett afstånd af 4 engelska mil, är 4 à 500 yards bred och framställer dagligen den storartade anblicken af omkring ett tusende fartyg, som allt efter som ebb och flod inträffar, seglar upp eller ned för Themsen. Tullintraderne för London lära också uppgå till ungefärligen hälften af hela summan, som inflyter för hela brittiska riket eller sammanlagdt för England, Skottland och Irland. Då totalbeloppet för dessa förenade riken – 1835 uppgick till c:ca 18.500.000 £ och år 1836 till 20.200.000, utgjorde tullafgifterne för London ensamt – 1834 :– nära 10 mill. 700.000 £, 1835:11.800.000 £. Näst London inflyta de störste tullbeloppen i Liverpool, hwarest de för samma år utgjorde 3.850.000 £ och 4.300.000 £. Liverpool, som den sednare tiden eller under hela innewarande secel framskridit med jettesteg i sina skeppningar, tyckes wilja täfla med London, men torde troligtwis aldrig kunna komma att göra denna stad främsta rummet stridigt, af hwilket det ofantliga invånareantalet i närheten af continenten, de handlandes affairsförbindelser och de omätliga här concentrerade rikedomarne tyckes tillförsäkra London en orubblig besittning. Tyrus och Carthago[81] egde i deras högsta glans, då handeln förlänade dessa städer en makt lik konungarikens, troligtwis en ganska underordnad rang i jemförelse med hwad London nu är.

Wisserligen ingifver denna gigantiska skala, i hwilken affairerne här bedrifvas; dessa ojemförliga, all föreställning öfverträffande storwerk, som här möta blicken – wisserligen säger jag ingifver detta en känsla af häpnad och förvåning öfver Englands makt och storhet: – men någon för själen – behaglig njutning meddelade åskådningen af den dermed förenade tumultuariska arbetsifver deremot icke för mig. En sådan tyckte jag mig emedlertid nu kunna behöfva såsom dessert på denna dagens beundranwäckande märkwärdigheter, och då jag af här och där uppklistrade affisher inhemtat att samma afton Coventgarden = theatern kom att öppnas för saisonen, skyndade jag åter till the "West End" och, efter att först hafva druckit mitt thé hemma uti mitt logis, inträdde uti detta Thalias sköna tempel. Jag hade skaffat mig billett till en af fondlogerne i andra raden och egde derifrån en förträfflig coup d'œuil. Salongen är rikt och smakfullt ornerad och på det briljantaste eclairerad; ty här spridde icke, såsom uti andra theatrar är fallet blott *en* ljuskrona i midten sitt sken till logerne, utan framför hwarje logeafdelning nedhängde en wacker ljuskrona, hwilken på ett särdeles tillfredsställande wis beredde blicken wäg till de elegant utstyrda damerne, som

förmodl. till större delen kommit ej allenast för att se utan äfven för att sjelfve ses, logeradernes antal är fem, hwaraf de 2ne öfverste kallas gallerier, och lärer hela salongen rymma omkring 2.700 personer. Theaterpersonalen utgöres af dagens utmärktaste talanger och står under directionen af den namnkunniga Madame Westris[82]. Spectaklet började med Shakespeare's commedi: "the merry wives of Windsor", som jag tyvärr icke fick se i sin helhet, då jag kom något sent; men som låt mig göra bekantskap med åtskilliga mästare på scenen af första rangen, hwaribland twenne comici, hwars fina, kostliga mimik i förening med en outtömlig qvickhet och mångfald i hwarje omwäxlande nyance af deras spel belönades med hjertliga skrattsalfvor och lifliga bifallsyttringar. Under loppet af piesen sjöngos flera sångstycken, dels solo dels duetter – uti hwilka Mad. Westris och en Miss Rainforth täflade med hwarandra om priset. M. Westris röst eger ett omfång, en säkerhet, färdighet och ett behag, som är högst owanligt; hwaremot Miss Rainforths röst förekom mig att ega en mera mild, nästan trånande wekhet och större mjukhet jemte det äfven denna utmärker sig genom fyllighet och klang. Såsom skådespelerska intager likwäl Madame Westris främsta rummet, I förening med en intagande grace, utwecklade hon en liflighet och wärma i sitt föredrag, som owilkorligen electriserar åskådaren. Derjemte är hennes figur af en owanlig behagfullhet och hennes costymering af utmärkt smak. Hwart enda sångstycke så wäl af henne som Miss Rainforth, begärdes dacapo. Efter slutet af nyssnämnde comedi framträdde om en liten stund hela theaterpersonalen på scenen och afsjöng "God save the Queen" på så sätt, att Mad. Westris först ensamn, sjöng första versen, hwarefter hela fruntimmerpersonalen instämde, och sedan Miss Rainforth den derpå följande versen, hwarpå hela karlpersonalen instämde; sålunda alternerade både sångerskorne med åtskilliga små tillägg eller variationer i melodien, till dess sista versen uppstämdes af hela sällskapet. Då båda sångerskorne efter hwarje solostycke applauderades, interesserade det mig att observera huruledes M. W. favoriserades gnm ett starkare bifall framför M. R., ehuru denna sednare i mitt tycke sjöng fullkomligt lika så wäl och behagligt. Under hela sången stodo alla åskådarne uppreste fr sina säten. Efter sammas slut uppstämde den förträffliga och talrika orchestern ouverturen till en annan comisk – romantisk pies eller såsom affischen kallas samma, "an original grand comic romantic, operatic, melodramic fairy extravaganza in three parts" kallad "The sleeping beauty in the wood" hwars innehåll icke kan göra något anspråk på estethiskt wärde, då den framställer

en alltjemt genom de curiösaste förwandlingar och upptåg fortgående saga, men hwarwid de högst briljanta, effectrika och frappanta scenförändringarne, hwilka, ehuru af en särdeles swår beskaffenhet, utfördes med största lätthet, sätter en uti werklig förwåning. Då de magiska decorationerne derjemte lemnade fantasien ett widsträckt spelrum och de spelandes både föredrag och costymering woro förträffliga, kunde man utan swårighet försättas sig in uti feesagornas tid. En gammal hexa uppträdde wid åtskilliga tillfällen, och åstadkom underwerk, som nära nog kom mig att tro, det hennes staf kunde trolla. Ibland piesens glanspunkter woro:en bankett i stor och lysande scala uti konungens af "Noland" praktfulla slott, hwartill flera, på det smakfullaste costymerade féer woro inwiterade; en magisk skog, som betäckte hela scenen, hwars löf ett par, tre gånger skiftade färg och genom hwilken en stackars wedhuggare förgäfves sökte att bana sig wäg, emedan han öfverallt hwarthän han wände sig möttes af slag utaf grenarne, till dess alla träden kommo i rörelse fram och åter om hwarandra och slutligen, dragande sig inåt sidorne, öppnade utsigten på ett det mest förtjusande landskap, hwilket kort efter försvinner och låter ögat inträngа uti det inre af ett uti ottomanisk prakt glänsande statssängrum, där hela kungliga "nolandska" hofvet, äfvensom flera sylphider synas försänkte i en djup trollsömn, som warat ett helt secel och ur hwilken de nu uppwakna under en den behagligaste musik från orchestern; äfvenledes förtjenar att anföras ett illumineradt palats med tillhörande trädgård, uti hwilken gafs en stor fête alfresco, till hwilken äfven de förutomnämnde féer plötsligen genom ett trollslag infunno sig och som ibland annat äfven illustreras genom en "cachoucha", dansad som pas de deux af en M. Gilbert och Miss Ballin, som begärdes dacapo; hwarefter féerne sakta swäfvade upp i skyarne och ridauen nedrullade – Klockan war 1 och således kunde det wara på tiden att sluta. Jag skyndade mig – ned för den breda stentrappan i förrummet, hwarest en wacker statue af Shakespeare blifvit upprest, betraktade ännu en stund den sig nedför trappan och förbi mig trängande mångden af herrar och damer och låg snart efter uti mitt logis försänkt uti en wälgörande sömn.

D. 8 Sept.

D. 8 Sept. Denna dagens excursioner hade hufvudsakligast för ändamål, att uträtta några mig lemnade commissioner och werkställa diverse små inköp. Ibland annat war jag äfven hos en bokhandlande John Snow, som jag förut twenne gånger sökt förgäfves, för att ombesörja en icke obetydlig requisition å böcker för prosten Arrhéns[83] i Allerum räkning och, då bokpaketen blef för stor att jag på min resa gnm England skulle kunna föra den

med mig, fick jag fördjupa mig ännu längre in uti the City för att hos swenska mäklaren Lindgren skaffa mig upplysning om huruwida för närwarande någon sjölägenhet härifrån wore att tillgå på Swerge. Detta war lyckligtwis äfven fallet med en Malmöskeppare Simonsson, med hwilken paketen sålunda kunde befordras till Helsingör. Då jag kommit i närheten af Miss Minchells boning, hwarest förut twenne slägtingar till mig, äfvensom den beryktade Lagman Kleman[84] och hans son logerat, beslöt jag att göra denna, för sin complaisance (artighet), af bekanta lofordade dame min visite. Jag fann uti henne ett äldre och gammalmodigt klädt, men i öfrigt snyggt och rörligt fruntimmer med ett behagligt umgängessätt. Efter att en stund hafva samtalat med henne, såwäl som med en här logerande swensk officer, som hitkommit i afsigt att ingå i engelsk tjenst, begaf jag mig till Engström & Perkins contor och fägnades där med bref fr hemmet. Engström hade föregående dagen warit och sökt mig i mitt logis, men träffade mig icke hemma samt inwiterade mig nu, att på öfvermorgon spisa middag på hans landtställe i Greenwich. Lieutn. Wong hade likaledes i går sökt mig förgäfves, hwad jag erfor af uppasserskan; denna visite beswarade jag redan bittida på förmiddagen. Ehuru tiden sålunda icke medgaf mig att besöka något appart af närmare kännedom förtjent ställe, saknade denna dag likwäl icke sitt interesse för mig; ty för att skåda owanliga och originella föremål och förhållanden erfordras för främlingen i London icke att han precist alltid uppsöker wissa särskildta ställen och inrättningar – han behöfver blott passera genom gatorne och hans uppmärksamhet tages där alltjemt i anspråk af de i oändlig mångfald omwexlande bilder, hwilka framställa sig antingen i de många rika boutikerna, som dagligen utbreda nya skatter och curiositeter eller ock uti de flerfaldiga owanliga seder och charakteriserande egenheter ibland det ofantliga hwimlet af menniskor, hwaraf man öfverallt ser sig omgifven. Dag efter dag och wecka efter wecka skall man kunna spatsera omkring och likfullt nästan hwarje timme upptäcka något nytt och anmärkningswärdt.

I detta afseende förtjenar att anföras den ofantliga mängd af affischer och tryckta tillkännagifvanden samt de många uppfinningsrika medlen, att bringa samma till allmänhetens kännedom. Nyss har man mött en karl med en stor brädtafla på bröstet och en på ryggen med uppmaningar och annoncer, så närmar sig straxt efter en annan utrustad antingen med en fana eller en stång på hwars ena ända en likadann brädtafla blifvit fastgjord; här kommer en karl med en twå alnar hög papphatt, där rullar en hög fantastisk

jettelåda af ett litet hus storlek förbi, förspänd med en häst och på alla sidor fullklistrad med affischer i alla möjliga ämnen och couleurer; här uppklistras theater – konstberidare och consert – affischer, täflande med hwarandra, i bokstäfvernes och formatens storlek, så att åtskilliga hafva en längd af c:ca 3 alnar och öfver 2 alnars bredd; där åter framräckes gratis åt de förbigående tryckta recommendationer, prisnoter, annoncer, pamphleter o.s.v. die hülle die Fülle[85], hwaraf jag upptager nedanstående ibland den mängd, som sålunda äfven kom mig tillhanda och som man slutligen blir så wand wid att emottaga, att man ganska ofta erhåller flera dubletter och wid sammas inhändigande icke ens fäster någon blick på de utdelande; – de inskränka sig derwid icke endast till prosan, såsom följande wisar:

Browne's Patent Wig![86]
What is it equals nature's Hair,
And gives the Beau a grace and air,
Admir'd by all the young and fair?
Browne's Patent Wig!

What is the lightest wig to wear,
So light you'd scarcly know't was there –
In fact, as light as Gossamer?
Browne's Patent Wig!

What is of Cobweb texture made,
That perspiration's not delayed,
Nor check'd, nor driven to the head?
Browne's Patent Wig!

What new invention bears the belle,
And all its Patrons joyous tell,
Is truly incorrodible?
Browne's Patent Wig!

What is't for years that will endure,
Most economic is, we're sure,
And please ev'ry connoisseur?
Browne's Patent Wig!

What is't whose value none denye?
What is it all who once descry,
Will purchase, and none other buy?
Browne's Patent Wig!
no 47 Fen church street – Brown & Syrett –

Religious controversy
1.
Said the Pope to the Devil "Dear dad, we're benightet,
Send Fawkes redivivus to Exeter Hall?"
"Phoo!" the senior replied, "with the scheme I'm delighted
Which, howling together, our pack will soon call."
2.
Kenyon, bent to shew off in his Perring's best Beaver,
Which cost but a Guinea (his pride be his evil!)
But his elegant Hat shall to us prove a lover,
To oust every fire of the Pope and the Devil.
3.
Not a soul shall escape us, dear boy, verbum sat,
We must coax (when we've found for each sinner a home)
Perring over to make a new Cardinal Hat,
(From the Strand 85) and set fashion in Rome.

Uti en warning, som lämnades förseglad i form af ett bref, – för personer som negligera sina tänder och tandköttet, yttras ibland mycket annat:

"Could such persons only see the horrid state of their theth and gums, or for a moment catch the odour of their own breath, they would not hesitate to seek immediate relief. To professional men, shopkeepers, and tradesmen generally, who have much intercourse with the refined and fashionable world, a good state of the teeth and gums, very much calculated to prevent the blessing of matrimony? And how often from, from inadwertence or neglect, is the hapiness of the marriage state most grievously interrupted by the same cause?" det må man säga är att taga den det angår på ömmaste sidan. Derefter öfvergår beskrifningen till de stora obehagligheter, som förlusten af tänderne medförer, åskådliggör nyttan och nödwändigheten af denna förlusts afhjelpande, emedan "if the teeth are lost, it is impossible to make use of solid food; and if the stomach is then loaded with pieces without

beeing masticated, the patient is exposed to the most distressing indegestions; the stomach loses its power of contraction, and becomes weak in proportion as it not longer disgests; besides, when the teeth are gone, a great vacuum is left in the mouth, wich occasions every muscle in the face to be distored, and the whole features are completely drawn from their original position" o.s.v. samt hänwisar slutligen alla tandlösa till monsieur Le Dray, som förklarar sig ej allenast högst beredwillig utan äfven hjertligt angelägen om att medelst artificiela tänder på ett fullkomligt och oöfverträffligt wis till alla delar ersätta bristen af naturliga tänder; "Monsieur Le Dray's – förbättringar ega flera års försprång framom hwarje annat system i denna wäg uti hela Europa" – det gamla systemet med hakar, fjädrar, länkar och metalltrådar anlitas icke af honom" – På ett ställe utropar den store dentisten: "Såsom en väsendtlig del af menniskans skönhet intaga obestridligen tänderne första rangen. Ansigtsdragens regelbundenhet, hyens finhet, ögats eld, hårets glans, och silkeslena flätor – hwad skönhet, hwad behag förläna wäl dessa egenskaper, åt ett fruntimmer, hwilket – då det öppnar sina läppar, woro än dessa af corall, wisar sig ega irregulier, bristfällig och mörk tandrad!" Jag war redan på wägen, att tro den gode mannen wara lifvad af en särdeles berömwärd menniskokärlek – men observerade i samma ögonblick en liten prisförteckning, som utwisade att samma endast utöfvas i utbyte emot en ganska hög contant wedergällning.

Likaledes kom mig tillhanda en liten tabell, som utwisar antalet af exemplaren, som af de olika tidningarne i London under månaderne April, May och Juni för innewarande år blifvit afsatte, för att derigenom, upplysa om desammas jemt stigande efterfrågan och credit hos publiken. Man finner deraf att tidningen "the Times" intager första rummet och att deraf under nyssnämnde tid af tre månader icke mindre än 1.230.000 exp. blifvit kringspridde; som man wet är denna tidning det conservativa interessets förfäktare. Dernäst har "Morning Chronicle" de flesta läsare, denna tidning räknade på samma tid 588.000 exp. och anses för Whig partiets organ. Derefter följer "Morning Herald", likaledes conservativ, med 535.000 exp., sedan "Morning advertiser" med 380.000 och "The Sun" med 315.000 exp. båda i liberal anda, "Morning Post" med 295.000 exp. i conservativ tendens, känd för sina berättelser om tilldragelser innom Kungliga hofvet och familjer af högsta rang. – Förutan dessa upptager ifrågawarande förteckning 35 andra mindre allmänt utrikes kända tidningar och utwisar en totalsumma af 4.871.300 expl. som af alla i London utgifne tidningar sammanlagde

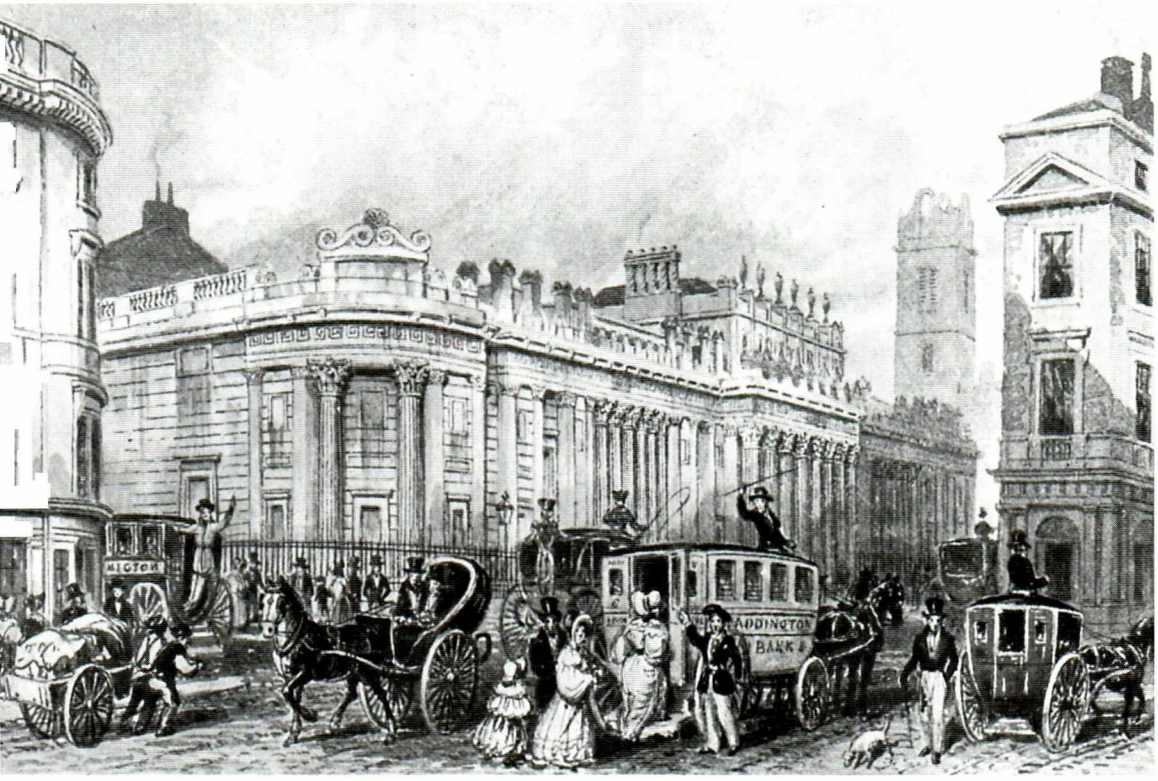
St. Dunstan's Church in the West, Fleet street. Litografi från 1842. Fleet Street var och är alltjämt centrum i Londons tidningsvärld. St. Dunstan's kyrka uppfördes 1831–33.

under ofvannämnde tid blifvit försålde. I sanning en ganska wacker summa! Naturligtwis måste antalet af sålde exemplar alltid wara underkastadt fluctuation allt efter som mer eller mindre interesse och nyfikenhet wäckande händelser inträffa. Emellanåt lär det emedlertid hända, att af en enda tidning för weckan afsättes öfver 100.000 expl. – Men också torde icke något ställe på jorden finnas hwarest större wigt fästes wid den offentliga pressen, än uti London både i commerciellt och politiskt afseende. Rikets största talanger anwända sin tid för upprätthållandet af sammas anseende och inflytande och de förnämsta och ledande journalerne emottaga friwillige bidrag af hufvudmännen för alla partier.

Kostnaderne för en daglig tidning lära wara ganska betydliga. Utgifvarens, medredacteurernes, öfversättarnes, parlamentreferenternes, nyhetssamlarnes, inländska och utländska correspondenternes, agenternes, mäklarnes, sättarnes, – alla dessas salärer (löner) jemte kostnaderne för tryckmaschiner är ingen småsak och skall enl. gjord beräkning belöpa sig till 4 à 500 £ Sterl. för weckan. Dertill kommer stämpelafgiften, hwars nedsättning från 4 pence till en, haft en stor tillwäxt af tidningsetablissementer till följd, så att för närwarande ensamt i London om weckan utkomma 70 särskildta tidningar, hwaraf 12 utgifvas dagligen, 20 till 30 hwarje lördag och söndag – och återstående antalet på olika dagar i weckan. Dagligen ser man karlar, som hafva utdelningen omhänder gå omkring i gatorne med stora bundtar på axlarne och utbjuda dem till de förbigående. – Priserne variera naturligtwis i förhållande till formatens storlek – några fås till 4 pence – andra deremot kosta till och med 10 pence. Uti alla cafferum, hoteller och restaurationer före finner man tidningar och det war här som jag merendels ögnade på dem medan jag spisade min middag, hwilket skedde på flera olika ställen, då det skulle warit en för stor tidsförsummelse för mig att hwarje gång uppsöka något särskildt ställe uti en så widsträckt stad. – Och att finna rätt på wärdshus, är här ingenting mindre än swårt; ty nästan hwarthän man wänder sig läser man på något af husen i stora bokstäfver "Dining rooms" eller "coffee rooms", hwilkas sammanlagda antal äfven lärer uppgå till emellan 5 och 600. Detta förhållande är särdeles beqvämt för främlingar, hwars tidsindelning sällan så noga kan bestämmas. Wid alla timmar fr. kl. 1 till 6 kan man merendels påräkna att få sin middagsmåltid, hwilken utan att wara öfverflödig, wanligtwis kostar 2–2 1/2 skil. Sterl. – Till en början wille härwarande matanrättningar icke så rätt behaga mig; men så småningom blef min appetit rätt förtrolig med engelsmännens "roast – och mutton-

beef", plum-pudding, "cheese" och porter; likwäl har jag icke kunnat förmå mig till någon förlikning med engelska tillagningarne af grönsaker och soppor. Stek erhåller man aldrig portionswis, utan framsättes i stället fatet med beaf-stycket i hela sin reputerlighet (aktningsvärdhet), hwarefter man tager för sig "efter behag". På åtskilliga ställen finnes en bestämd taxa för hela middagen, hwarwid man med matsedeln till rättesnöre, requirerar efter önskan och får betala lika mycket antingen man spisar mycket eller litet. Då man betalar sin måltid, kan man icke underlåta att särskildt lemna uppassarne en liten gratification af 2–3 minst 1 penny, med afseende på hwilken sed dessa i allmänhet erlägga till ställets egare en wiss afgift för weckan ifrån 10 till 20 skil.Sterl. – för privilegiumet att passa upp gästerne. Servietter tyckes det som om man här icke kände till, åtminstone saknade jag dem i alla restaurationer, där jag warit. Hwad som deremot aldrig saknas på bordet är en respectabel och tillika särdeles god ost, som all tid framställes som desert ofvanpå alla öfrige rätter och hwaraf hwar och en tilldelar sig ett litet stycke på sin tallrik. Att föra knifven till munnen, lärer anses för mindre skickligt, ehuru detta emellanåt med wissa rätter i mitt tycke icke godt låter undwika sig; likaledes ser man aldrig någon taga socker med "fingrarne".

Matsedlarne lemna merendels ett godt urwal och hwad som här utgjorde min favoriträtt, var stekt fisk, som det all tid lyckades mig få af en särdeles wälsmakande beskaffenhet. Men huru det är möjligt, att tillförseln och tillgångarne af födoämnen såsom kött, fisk, smör, mjölk äfvensom af frukt och vegetabilier kunna här motswara och tillfredsställa det dagliga colossala behofvet? Detta är en fråga som helt naturligen framkallas af eftertankan. Ty då man öfverwäger det omätliga omfång som först och främst sjelfva London och sedermera dess widsträckta med landtliga boningsställen tät öfversådda närmaste omgifningar intaga, så att den egentligen productiva cultiveringen af jorden följaktligen måste befinna sig på ett ganska ansenligt afstånd från medelpunkten af staden och när man så derjemte besinnar den enorma consumtion som här måste ega rum, hwilka ofantliga quantiteter af födoämnen Londons inemot 2 millioner magar hwarje dag måste utkräfva – torde det wid första påtänkandet förefalla hwar och en, som ännu ej hunnit göra sig underrättad om förhållandernes och ställningens beskaffenhet i detta afseende – ganska obegripligt och gåtlikt, hurusom tillgångarne aldrig tryta; man skulle finna det troligt, att innewånarne, till större delen åtminstone, måste försaka förtäringen af alt hwad frukt och vegetabilier heter – ja, man skulle wara böjd att fråga om t.ex. mjölk wore en för dem

Bank of England omkring 1836. Efter samtida teckning. Banken grundades 1694. År 1788 fick arkitekten Sir John Soane (1753–1837) i uppdrag att rita en ny byggnad till banken. Resultatet blev den bastanta envåningsbyggnaden som dominerar bilden ovan.

bekant artikel äfvensom huruwida den oräkneliga mängd af hästar, som man här dagligen ser på gatorne, werkligen uppehålles genom sin naturliga föda.

Och likfullt finnas alla de ifrågawarande artiklarne i stort öfverflöd, ehuru troligtwis, om icke de nio tiondedelarne, så åtminstone de fem sjettedelarne af innewånarne sakna kännedom om, hwarifrån desamma egentligen leda sitt ursprung. På några mils afstånd trälar trädgårdsodlaren eller jordbrukaren hela dagen i bearbetandet af källorne för sitt uppehälle, lässer sent om aftonen på sin kärra & kör till staden, hwarest han anländer tids nog för att lässa af, att employera (sätta på räkning) sina producter till marknadshållarne, hwilket merendels sker på contract, samt att återwända till sitt hemm, innan dagens buller ännu hunnit taga sin början. Den beqväme

Londonsboen stiger upp kl. 8 eller 9, är wand att finna marknaden öfverfylld med en rik tillgång på jordfrukter och vegetabilier samt torde föga fråga efter om dessa wuxit där eller fallit ner från månen. Emellan 10 och 13 tusende tunnland jord anwändes omkring London i och för kökträdgårdar, men äfven detta skulle wara tillräckligt för Londons consumtion, om icke jordens productivitet genom konstens tillhjelp blifvit uppdrifven till en i andra länder nästan okänd höjd. Man har beräknat, att afkastningen af ett med spade odlat tunnland kunnat tillskynda egaren en inkomst af 200 £ Sterl. årl, Af potäter hitkomma derjemte talrika laster fr. aflägsnare provinser och Irland, äfvensom äpplen och dylik frukt fr. continenten. En af hufvudmarknadsplatserne för vegetabilier, såsom frukt, blommor, bönor etc. är Coventgarden market, hwilken jag en dag händelsewis kom att passera igenom och där jag öfverraskades af den uppfriskande anblicken af en rik och med prydlighet sorterad utställning af saftiga frukter, såsom sköna, stora päron, äpplen, aprikoser, vindrufvor, plommon äfvensom präktiga skidfrukter, blommor & grönsaker af alla slag – som här uti flera afdelningar under en lång betäckt colonadegång lockar till handel. En mindre behaglig anblick erbjöd deremot en fiskmarknadsplats, som jag äfven tillfälligtwis bittida på en förmiddag, då försäljningen merendels plär ega rum, kom att gå förbi i närheten af Tullhuset, där wisserligen fanns öfverflödig tillgång på allehanda större och mindre fisk – men där det hela hade ett ganska malpropert (smutsigt) utseende jemte det att atmospheren var mindre behaglig och fiskmånglerskorne wisade sig ega samma färdighet och rörlighet i tungan, hwarföre denna samhällsklass gjort sig känd i alla länder. På ett annat ställe uti staden finnes ännu en fiskmarknad uti större och elegantare scala. På ett ställe, som kallas Smithfield,[87] en stor öppen plats, samlas flera dagar om weckan stora hjordar af boskap, får och hästar, som merendels föras dit om natten för att med mindre beswärlighet och fara kunna passera genom gatorne; och återigen på en annan torgplats eller rättare sagt på flera ställen eger försäljning rum af kött och hudar liksom egg och smör; efterföljande beräkning utwisar den enorma consumtion som här är rådande:

Af oxar belöper sig antalet till 110.000
af får 770.000
af swin 250.000
af lamm 250.000
af kalfvar 50.000

Af smör är årliga consumtionen 21 millioner skp (112 (eng. skp) = 120 skp sw.)[88] samt af ost 26 millioner skp, af hwilka båda delar största delen produceras i England och resten hitföres från Irrland och Holland. Till bröd åtgår här årligen 1 million quarters (1 quarter=1 2/3 tna). Med mjölk förses staden af inemot 10.000 kor och kringbäres detta fluidum twenne gånger om dagen i alla directioner uti tennspannar af rödlätta och robusta pigor. Consumenternes utgifter för mjölk anser man årligen uppgå till ett sammanlagt belopp af 1 million £ Sterl. Afståndet från någon af marknadsplatserne behöfver aldrig förorsaka någon förlägenhet för erhållandet af hwad som behöfves för hushållet; ty boutiker finnas öppnade i alla delar af staden för hwarje artikel i detta afseende, uti hwilka man i allmänhet alltid kan påräkna att erhålla samma af bästa beskaffenheter. –

Om aftonen besökte jag Lowther – och Burlingtonarkaderne. Den förre bildar en brillant passage från gatan the Strand till Adelaide-street af nära 250 fots längd, emellan, genom sina smakfulla arrengementer af försäljningsarticlarne särdeles inbjudande, boutiker med glaswäggar och twenne wåningar ofvanpå. Hela gången eller bazaaren är betäckt med hwalfbågar, som uppbäres af pilastrar och å hwilka glasfönster äro anbragte för dagsljusets inträngande.

Den sistnämnde eller Burlington-arcaden är likaledes en betäckt passage i Piccadilly, i större scala med eleganta rum på båda sidorne, i hwilka hwarje artikel som erfordras till en fullständig och prydlig fruntimmershabit – och – toilette förefinnes förutan flerahanda andra rariteter.

Denna bazaar har en tredubbel ingång wid hwarje ända, är inemot 600 fot lång och erbjuder en särdeles angenäm promenade synnerligast i regnwäder och stark wärme, hwaremot man här finner sig skyddad. Om aftnarne äro dessa bazaarer rikt upplyste med gaslågor, hwilket gifver dem en härrlig anblick. Wid båda ingångarna är en polisofficiant posterad för att tillse det tiggare eller annat till utseendet misstänkt folk icke må inkomma.

D. 9 Sept.

D. 9 Sept. Då Hr Engström föregående dagen inviterat mig att spisa middag på sitt landtställe i Greenwich och derjemte anmodat mig att be Lieut. W. göra sällskap, begaf jag mig idag tidigt på morgonen till denna wän, för att framföra invitationen, ehuru det icke war kortaste wägen och jag redan föregående dagen beswarat en visit, som han förut gjort mig. Jag uppehöll mig en god stund hos honom samtalande om de märkwärdigheter, wi hwar på sitt håll åskådat, afhörde på återwägen i St. James park den förträffliga och storartade musik, som här nästan hwarje förmiddag efter slutad parade uppföres af en omkring 100 personer stark musikcorps och

ställde derefter kosan till "Trafalgar square" för att besöka "the National Gallery".[89] De så kallade "squares" äro stora öppna platser, som för det mesta äro omgifne af de elegantaste byggnader och hwars midt prydes med en af jernstaket innesluten gräsplan eller busk- och trädplantering, öfver hwilken höjer sig någon statue, af hwilka de som jag sett, woro till häst och öfverdragne med förgyllning. Ibland dessa platser torde Trafalgar sqvare såwäl i anseende till sitt omfång som sin skönhet intaga främsta rummet. I stället för statue har här en präktig springwattenbyggnad blifvit uppförd, som är försedd med pelare. Hela ena sidan af detta sqvare intages af det praktfulla National-galleriet, som med det fördelaktiga läge det har, framställer en särdeles intagande och effectfull anblick. Det utgöres af en stor centralbyggnad med en wacker portik, uppburen af 10 höga corinthiska pelare, – samt twenne flygelbyggnader, likaledes försedde med portiker i mindre skala. Denna magnifika byggnad prydes dessutom af trenne eleganta kupoler och intar en längd af inemot 500 fot. Jag inträdde och åskådade här en interessant, men icke så stor samling, som jag hade wäntat mig, af utmärkta målningar, hwars wärde kan bedömmas af namn, sådande som Rembrandt, Rubens, Corregio, West,[90] med flera andra namnkunniga mästare i målarekonsten, hwilkas sköna skapelser fängslade min beundran en god stund utöfver den tid jag hade föresatt mig, att uppehålla mig här för att kunna medhinna att äfvenledes ännu i dag se mig om uti det wärldsbekanta brittiska Muséum,[91] dit jag nu skyndade mig, uppskjutande min middagsmåltid till aftonen. Uti inträdesrummet här fäste sig min uppmärksamhet wid en marmorstatue af utmärkt skönhet, föreställande Shakspeare & om hwilken berättas att sedan densamma blifvit fulländad, artisten funnit sig till den grad missbelåten med uttrycket i ansigtsdragen, som genom de allt för mycket i ögonfallande ådrorna i marmorn till någon del wanställdes, att han decapiterade (halshögg) statuen och i stället anbragte ett mera med hans smak öfverensstämmande hufvud, som tillika blifvit ditsatt med en skicklighet, som trotsar den noggrannaste undersökning. I samma rum förefinnes en birmanisk afgudabild, som blifvit gifven till Museum af Capten Maryatt.[92] Nu genomwandrade jag, i flera etager, långa rader af stora salar uppfyllde med förwånande rika samlingar af sculpturarbeten, antiquiteter, curiositeter & naturalier, allt föremål af högt interesse och stort wärde. De ha blifvit hitförde fr. alla wärldens och naturens riken och erbjuda för naturforskarens, konstnärens och antiquariens studium det största och fruktbaraste fält, som i något annat land finnes att tillgå.

Till wenster af förrummet i nedra wåningen inkommer man i antiquitets-salarne, hwarest en ansenlig samling af grekiska och romerska statuer, urnor, reliefer, och andra bildhuggeriarbeten är ordnad med den elegantaste smak och framkallar hos den inträdande ett storartadt intryck. En särskild afdelning har namnet af de "Elginska marmorbilderne", emedan dessa samlades af en grefve Elgin under den tid han war ambassadeur i Turkiet och sedermera köptes af engelska regeringen för en summa af 30.000 £ Sterl.; de bestå till större delen uti architectoniska prydnader och bildhuggeriarbeten, som fordom warit anwände till förskönande af de ryktbara, åt gudinnan Minerva helgade templen i Athen, och äro utförde efter den store bildhuggaren Phidias ritningar eller föreskrifter. Många sculpturfragmenter finnas ibland andra här, som leda sitt ursprung från egyptiska historiens tidigaste perioder, egyptiska grafwårdar och likkistor af sten, betäckte med hieroglypher, hwaribland den märkwärdige sarkophagen, uti hwilken Alexander den Stores lik säges ha warit inneslutet; colossala afgudabilder, stora sphinxer, flera utmärkt wäl bibehållna mumier m.m. Ett stort antal egyptiska ålderdomsminnen togos i besittning wid Alexandrias capitulation år 1801 och blefvo därifrån hittransporterade. Uti öfra wåningen finner man uti flera rumm, stora samlingar af olika sorter snäckor, musslor, mineralier, lavas och andra vulkaniska producter, fågelägg, fjärilar och insecter, rangerade uti långa glaslådor; en mängd interessanta petrificater såsom sjöegg och sjöliljor äfvensom ett petrificeradt menniskoskelett från Guadeloupe; i andra ser man en sällsynt samling af utstoppade foglar, hwaribland den egyptiske Ibis, den amerikanske colibrin, flera sorter paradisfoglar m.fl. tillika med ett stort antal utstoppade owanliga fyrfotade djur och i sprit förwarade fiskar och amphibier af de mest fantastiska former. Återigen uti andra rum betraktar man kuriösa klädesdrägter, fisk- och jagt- redskaper, krigswapen, musikaliska instrumenter, fabrikater och afgudabilder från flerahanda ociviliserade länder, men i synnerhet ifrån Sandwich-öarne, drottning Charlottes-öarne, Wänskaps- och Sällskapsöarne och hwad alla de öarne heta, som äro belägne i Australien; hwilka märkwärdigheter till en stor del blifwit bragte till England af Capten Cook;[93] liksom flera andra interessanta föremål här finnes samlade, som blifvit hitförde af de namnkunnige engelsmännen Parry och Ross från deras upptäcktsresor i polarländerne.[94] Hwad jag här anfört, är blott den flyktiga uppfattning, som mitt alltför korta besök och den skyndsamhet, med hwilken jag nödsakades passera genom salarne, medgaf mig att tillegna mig; och lemnar endast en ganska ofullständig total-åskådlighet af

den oändliga mångfald af märkwärdigheter, som här utbreder sig och trenne dagar i hwarje wecka, på hwilka entréen är fri, hitlockar en talrik och brokig samling af besökande, hwaraf de fleste liksom jag, naturligtwis infunno sig curiositatis causa (av nyfikenhet), men öfver en icke så ringa del af wettenskapligt interesse och, måhända ofta, ensamt af denna drift fr. widt aflägsna länder; så såg jag t.ex. flera personer här och där i salarne sysselsatte med anteckningar, afskrifter af inscriptioner och hieroglypher samt med afteckningar af statuer och andra föremål. En interessant observation har blifvit gjord i afseende på den årliga betydliga tillwäxten af de besökandes antal; detta uppgick neml. år 1831 endast till c:ca 99.900 och under loppet af år 1836 belopp det sig till 383.000; på en enda dag 1837 besöktes museumet af inemot 24.000 personer. De, som besöka detta ställe, kunna inskrifva sina namn uti en bok på ett bord icke långt ifrån en glaslåda, som innesluter originalmanuskriptet af Magna Charta.[95] Uti en lång följd af rum, till hwilka inträdet erfordrar speciell tillåtelse, förefinnes dessutom här ett högst ansenligt och troligtwis särdeles wärderikt bibliothek, till hwilket, på grund af en parlaments act, alla författare och boktryckare äro skyldige aflemna ett exemplar af hwarje i riket utkommande tryckt arbete. Omkring kl. 5 aflägsnade sig de besökande på tillsägelse af de personer, som här ega tillsyn och hwilka, enl. hwad jag kunde finna, med beredwillighet meddela hwad upplysningar de anmodades om.

Denna utmärkta och ansenlige samling af de dyrbaraste ålderdomsmärken och de mest interessanta och sällsynta föremål utaf naturalhistoriens och konstens område, riktas årligen, såwäl genom gåfvor af privatpersoner, som genom inköp af regeringen, hwilken begagnar sig af alla tillfällen, att hitföra nya konstskatter och som anslagit en betydlig årlig summa för museumets underhåll. Intagen af beundran öfver den höjd och storhet till hwilken engelska nationen uppstigit på konstens och wettenskapernes område och de stora framsteg med hwilka densamma oupphörligt till efterdöme för andra nationer fortskrider i alla riktningar på civilisationens bana, lemnade jag denna förträffliga inrättning, som står der, likt ett stolt och ojemförligt monument af nationens ästethetiska smak, såwäl som af dess rikedom och widsträckta inflytande.

Wid min hemkomst till logiet erfor jag att consul Hellesen warit och sökt mig och således återkommit fr. sin resa till Guernsey.[96] En kort stund efter infann han sig och, drickande en kopp thé med smör och bröd till, utbytte wi i trefligt samtal wåra berättelser och observationer öfver hwad wi sedan

wår sednaste sammanwaro sett och hört, samt begåfvo oss sednare på aftonen ut i staden, i hwars gator den förträffliga eclaireringen alltid wid denna tiden gör promenaderne för främlingen särdeles angenäm. De många rika boutikerne ådraga sig då gnm den magiska belysningen af de smakfullt ordnade fabrikaterne, i en ännu högre grad de förbigåendes nyfikna blickar, och hwad som i synnerhet på långt afstånd med sitt strålande sken möter ögat äro de stora, med ett klart fluidum af olika couleurer uppfyllde glaskulorne, som finnas upphängde i alla apothekarebodarne, hwars antal är ganska betydligt. Bullret af wagnarne, som med stor hastighet rulla efter eller korsa hwarandra, och hwimmlet af menniskor fortfar till långt ut på natten och först inemot midnatt eller kl. 1 bortdör så småningom denna feberlika swallning af rastlöst sträfvande och fäktande, för att påföljande dagen återuppwakna till förnyadt lif. Ända till kl. 10 på förmiddagen förblifver det emedlertid temligen tyst och stilla, och de rödkindade, starke och raske mjölkflickorne, äro nästan de, hwilka äro tidigast på benen och med sina snygga tennbyttor ses skynda genom gatorne klappande på den ena dörren efter den andra för att aflemna sin mjölk.

D. 10 Sept. Wid denna tiden wandrade Hellesen och jag påföljande dagen (d. 10 Sept.) åstad, långt in uti City och ner till den gammla märkwärdiga fästningen Towern,[97] belägen tätt inwid Themsen. Efter att ha försett oss med bil-

Towern 1842. Efter litografi av T. Shotter Boys, London, past and present.

jetter, anwistes oss ett rum, hwarest wi redan före oss förefunno några andra i samma ändamål, som wi ditkomne personer och där wi fingo stanna qvar, till dess antalet 12 af besökande blifvit fullt, hwilket innan kort war öfverstigit; då en af de här tjenstgörande uppsyningsmännen infann sig med tillkännagifvande, att 12 af de närwarande kunde följa med honom. Ordningen är neml. den, att endast nyssnämnde antal i sänder wisas omkring i fästningen, men likwäl på så wis, att flera sådane sällskaper på en och samma gång, fast på olika ställen följa, hwart med sin wägwisare, så att sedan det sällskap, i hwilket jag nu befann mig wunnit ett litet försprång ett nytt sällskap följde efter. På detta sätt förekommes all trängsel och oordning, som annars lätt skulle kunna uppstå i de många ganska trånga passagerne; men tillika förhindras man derigenom ifrån att med den noggrannhet, som man gärna ofta skulle önska, taga föremålen i betraktande, då man icke alltid kan finna sig tillfredsställd med den utanlexa, som ciceronen frampladdrar om några wissa märkwärdigheter och den skyndsamhet hwarmed han öfvergår ifrån en sak till en annan. Denna fästning eger ett betydligt omfång och är särdeles starkt befästad. Hufvudingången till densamma är genom fyra porthwalf- det ena innanför det andra. Efter att ha passerat gnm det tredje af dem, kommer man öfver en massiv stenbrygga, som är byggd öfver grafven till det fjerde, hwilket tycktes wara det starkaste och är försedt med ett fällgaller samt bewakas af soldater och de så kallade "Warders" eller uppassarne, hwilka sednare, till ett antal af 40 personer, hufvudsakligast äldre ha omhänder att wisa besökande omkring i fästningen och i öfrigt ha tillsyn och hålla ordning öfver alla märkwärdigheterne. Dessa äro klädde i samma uniform som Kongliga gardet på femtonde århundradet. Rockarne hafva en egen snitt och ett särdeles pittoreskt utseende. De äro af fint skarlakansrödt kläde med wida armar och rundt-omkring slutande med flera rader guldborder prydda skört. En bred gördel sammanhåller rocken ikring lifvet. Hattarne äro runda med låga kullar samt försedde med coulörta band. På bröstet såwäl som på ryggen bära de den kungliga orden, föreställande en broderad tistel och en ros och derföre äfven kallad tistelorden. Wår wägwisare, klädd uti en dylik uniform, förde oss först in uti den så kallade "Horsearmory" eller Häst-rustkammaren, hwarest uti ett stort rumm ett antal af icke mindre än tjugotwå personer i kroppsstorlek, sittande till häst i full rustning och föreställande Englands berömdaste konungar, äro rangerade i en lång rad och i chronologiskt ordning, hwars anblick är af en aldeles egen effect. Flera af dem äro iklädde samma rustning, som de i lifstiden buro och

öfver hwar och en af dem hwälfver sig en göthisk båge, i hwars midt är fästadt ett banér, på hwilket man i gyllne bokstäfver på båda sidorne läser deras namn samt födelse- och döds- data. Hästarne stå utan något synligt stöd på ett murstensgolf ett trappsteg högre än det för åskådarne bestämda. Wäggarne och taket äro dessutom fullhängde med en mängd af wapen och rustningar, försedde med nätt anbragte data af tiderne då desamme woro i bruk, och framför hwarje af konungarne finnes en simpel soldat från samma tid uppställd till fots. Sålunda ser man här Edvard I, Henrik VI, Henrik d. 7de & 8de o.s.v. Den imponerande storhet och det djupa interesse som hwilar öfver denna scen är troligtwis utan like och hwarje beundrare af riddaretiden måtte i åskådningen deraf finna en stor njutning. Ifrån detta rumm kommo wi in uti ett mindre hwarest ibland flera andra saker wisades en mameluksadel, öfverklädd med carmosinrödt samet och rikt broderad med guld, äfven en hjelm, ett par swärd och en lifgördel, som tillhört sultanen Tippo Saib,[98] som genom sina klokt uttänkte och djerft utförda planer på ett så fruktanswärdt sätt sökte att beröfva Engelsmännen sitt fotfäste uti Ostindien. Passerande förbi åtskilliga figurer i kroppsstorlek och rustningar äfvensom allahanda sorter wapen, inträdde wi derefter uti drottning Elisabeths rustkammare, hwilket rum i enlighet med traditionen lär har warit Sir Walter Raleighs[99] fängelse och att det blifvit anwändt såsom fängelse tyckes så mycket mindre kunna sättas i twifvelsmål, som inscriptioner ännu finnas bibehållne, hwilka af fångar blifvit inristade i stenarne å dörrposten till en cell, som blifvit bildad uti sjelfva muren som är af en ansenlig tjocklek. En oräknelig mängd af olika sorter wapen, som brukades i forntiden, såsom spjut, stridsyxor, hellebarder, swärd och dolkar m.m. möta här blicken öfverallt tillika med torturinstrumenter såsom tumm- och hals- skrufvar, en maschin att draga ihop händer och fötter och hufvud o.s.v. hwilket allt, wid tanken på sammas fordna anwändande, framkallar en känsla af hemskhet hos den besökande. Detta rum innehåller tillika flerehanda wapen och rustningar, som togos fr. den så kallade oöfvervinnerliga spanska Armadan 1588, och ibland föremål på vilka wår cicerone specielt fäste wår uppmärksamhet woro Henrik d. 8des spatserkäpp, försedd med trenne pistoler och en kort bajonett, med hwilken han säges hafva emellanåt promenerat omkring i Londons gator om nätterne för att undersöka huruwida polisen gjorde sina skyldigheter, hwarwid han en gång lär ha blifvit satt i fängsligt förwar, derifrån han icke befriades förrän påföljande morgon; samt en bila, hwarmed Anna Boleyn[100] säges ha blifvit halshuggen. Wid den ena ändan

af rummet ses drottning Elisabeth sittande på en häst, som hålles af en page. Hon är iklädd samma klädsel, i hwilken hon i procession begaf sig till kyrkan för att hembära Gud tacksägelse och lofsång för segern öfver spanska armadan. Ehuru säkra facta intyga, att knappt halfva spanska flottan återwände till hemmet och ett i förhållande ännu ringare antal soldater och sjömän, så bar likwäl konungen af Spanien sitt öde med klok undergifvenhet, så att, medan Elisabeth anbefallde tacksägelsefest uti alla kyrkor för den lyckliga utgången, konung Philip låt göra detsamma – därför att utgången icke blifvit wärre.

Härifrån begåfvo wi oss till Tyghuset i det s.k. White Tower, en colossal, men oregelbunden byggnad, som är belägen ungefärligen i midten af fästningen. Uti nedersta stockwerket äro uti ett långt och rymmligt rum ett stort antal kanoner, hwaraf några äro af ansenlig storlek såsom ifrån 24 till 32 pundiga stycken, uppställda i historisk ordning för att wisa konstens succesiva framsteg i förfärdigandet af kanoner. Flera af dem äro eröfrade i krig, och stå här såsom minnen af brittisk tapperhet. Ifrån detta rum leder en stor trappuppgång till öfra wåningen. Då man stiger uppför denna, frapperas ögat af en glänsande, å wäggen anbragt trophé-sammansättning, bestående af såwäl antika som moderna wapen af innemot 200 olika sorter, rangerade och grupperade med utmärkt smak. I midten är en halfpelare med Wilhelm d. 4des bust på, som är behängd med en förgyldt sköld, en stridsyxa m.m. Det hela är uti en fördjupning i muren placeradt på en platform, som uppbäres af åtta i slaget wid Waterloo tagne kanoner, hwilka tjena som pelare. På en tafla emellan tvenne af kanonerne är följande inscription:

"The kettle-drums (pukorne) in this trophy were taken at Blenheim on the 2 August 1704 by the british troops under the command af John, Duke of Marlborough. The Guns were taken att Waterloo on the 18te of June 1815 by the british troops under the command of Arthur, Duke of Wellington".

På båda sidorne äro twenne stora stjernor, bildade af swärd, bäljor, bajonetter och pistoler. På båda sidorne om trappuppgången äro twenne öfverraskande grupper å piedestaler, den ena förställande en riddare i full rustning, och beredande sig till strid, åtföljd af twenne wapendragare, hwaraf den ene spänner på hans sporrar – och den andra gruppen föreställande en riddare i begrepp att störta sig i striden, swängande en fana i ena handen och med wärjan i den andra stötande framför sig och liksom uppeldande sina twenne följeslagare; denna sednare grupp är isynnerhet wäl lyckad och full

af lif. Nu inträdde wi uti den magnifika wapensalen och genomwandrade här riktiga alléer bildade af wapen, hwilka, nående ifrån taket till golfvet uti stora regelmäsiga fyrkantiga afdelningar, äro ordnade med en beundranswärd skicklighet och elegans, alla blankt polerade och färdiga till ögonblickligt bruk för l a 200.000 man. Alla wäggarne äro fullhängde med diverse sorter wapen uti en stor mångfald af alegoriska bilder eller figurer, såsom ormar, kransar, fönster, portar, kronor, stjernor m.m., sammansatte af pistoler, swärd & bajonetter. När man ställer sig i medelpunkten af salen och först skådar till höger och venster längsåt de långa sträckorne af bajonettmurar och derefter genom den öppna ingången ser framför sig den förut beskrifna stora trophé-decorationen å wäggen till trappuppgången, eger man en coup d'œil af oförliknelig och praktfull effect.

Vännen Hellesen och jag skiljde oss här fr. det öfriga sällskapet för att förskaffa oss entré till rummet, uti hwilket de kostbara och glänsande Riks-Juvelerna, som anwändas wid kröningarne äro förwarade, för hwilkas beseende erfordras en särskild afgift som erlägges wid ingången. Detta rumm är helt litet och anspråkslöst, liknande ett källarhwalf, utan något fönster, men upplyst af sex silfwerlampor, hwilka kasta ett starkt sken på de åsterstrålande juvel-smyckena, som äro ordnade innanför ett starkt med kläde öfverdraget jerngaller och återspegla sig uti bakom desamma i wäggförjupningen infattade spegelglasskifvor. Frammanför stå några få bänkar för åskådarne och på en af desse togo wi nu plats medan ett ungt fruntimmer började att lemna oss en detaljerad beskrifning öfver all den härrlighet, som här stack oss i ögonen. Detta skedde likfullt med en sådan wighet i tungan och hastig öfvergång ifrån ett föremål till ett annat att wi funno oss föranledda be henne med tydlighet blott utmärka för oss några wissa af de anmärkningswärdaste saker, emedan det för oss, såsom utlänningar, wore en ren omöjlighet att följa med och än mera att bibehålla något i minnet. Afbrottet i hennes radenga (rabbel) föreföll henne något besynnerligt i det hon förklarade att, då innom några minuter snart åter några andra besökande torde infinna sig, tiden icke medgåfve henne någon utförlighet, ; till någon del efterkom hon emedlertid vår önskan och drog sig derefter tillbaka, hwiskande, skämtande och småskrattande med en af de der "warders" uti pittoreska uniformer. Sålunda beskådade wi: Drottningens krona, helt och hållet sammansatt af diamanter utaf största slaget, hwilken säges hafva kostat 111.000 £ Sterl., således nära 2 millioner i rgsdr (riksgäldsdaler), – twenne riksäpplen af guld, fullsatte med perlor och diamanter; en gyllene örn, ur hwilken regenterne

wid kröningarne emottaga smörjelseoljan och som blifvit hitbragt fr. Frankrike hwarest traditionen berätter att en abbé emottagit den ur en engels hand fr. himlen, ett stort och magnifikt dopbäcken af guld; en krona som blef förfärdigad till Georg d. fjerdes kröning (1820) af den skönaste form med spetsiga bågar och ett klot af de wackraste briljanter, på hwilket sitter ett med tre stora perlor prydt briljant-kors; frammantill är ett större kors, likaledes helt och hållet besatt med briljanter och en stor blå ädelsten i midten; genom någon osynlig mekanism vände sig denna praktfulla krona rundtikring och utwecklade derunder, återkastande skenet af lamporne, en bländande följd af olika färgor; dessutom finnas här flera spiror och inalles inemot 40 olika pjeser.

Sedan man uti en något befallande och barsk ton tillsagt oss, att lemna plats för ett annat utanför wäntande sällskap, aflägsnade wi oss, besågo det yttre af den gamla och enkla härwarande göthiska kyrkan, i hwilken stoftet af många, höga och till en del kongliga personer hwilar, som i Towern blifvit halshuggne och derefter härstädes i tysthet begrafne, och gjorde derefter en promenad på de widsträckte wallarne, som kringsluta Towern och hwilka på Themssidan, hwarest omkr. 60 kanoner äro uppställde, erbjuda en interessant prospect af de å floden fram- och återseglande fartygen och båtarne.

Med tanken på invitationen till herrskapet Engströms skyndade jag nu att komma hem, för att kunna ajustera (snygga till mig) mig; men inkommen i mitt rum, förefann jag där på bordet en biljet från Hr Engström, hwaruti han säger sig till sin "innerliga ledsnad" få tillkännagifva att han wid sin hemkomst föregående aftonen funnit sitt äldsta barn insjuknadt i scharlakansfeber och derjemte hade anledning befara att äfven hans yngre barn skulle bli smittade deraf, hwilken owäntade händelse försatt såväl honom som hans fru i den största inquietude (oro) och följaktligen äfven förhindrade dem ifrån att se främmande hos sig – hwarför han då tillika på ett särdeles artigt sätt anhöll om ursäkt hos mig såwäl som Lieutn. Wong, hwilken kort efter, klädd med all elegans från topp till tå, inträdde i rummet, då wi enl. öfverenskommelse skulle följts åt till Engströms. Beswäret att kläda mig förgäfves hade jag åtminstone undsluppit, ehuru wi annars båda sågo något snopna på hwarandra. Efter att ha suttit och språkat tillsammans en stund, begåfvo wi oss emedlertid åter ut i staden och styrde denna gång coursen till Londons Hufvud-Post-Contor.[101] Detta är en stor & praktfull byggnad med en lång trappuppgång, försedd med pelare. Inkomne i den rymmliga försalen, som likaledes prydes af sex colossala pelare, blefvo wi här wittne till en ofantlig trängsel af mennis-

kor, som, då tiden för brefvens emottagande snart war tilländalupen, hwar och en på sitt wis, sökte att arbeta sig fram till contorsluckorne för att få sina bref aflemnade. Ett par polismän woro närwarande för att upprätthålla ordningen och dessa wisade alla dem, som icke hade bref och således blott infunnit sig af nyfikenhet, öfver på motsatta sidan af luckorne, hwilka på klockslaget blefvo stängde ; hwarefter wi begåfvo oss ut till gården hwarifrån postwagnarne fara af. Det dröjde icke länge innan 6 till 8 dylika wagnar, hwilka äro nett och jemnt så stora, att postiljonen jemte postwäskan rymmes deruti, & med två hjul, rullande på engång en suite (i rad) åstad – en scen af werkl. originell beskaffenhet och icke utan ämne för betraktelser. Hästarne, alla af ett kraftfullt och lifligt utseende, trafvade åstad med största skyndsamhet liksom medwetande af deras bördas betydelse och angelägenhet, och posthornen, som ljödo högt och återskallande från de olika directioner, i hwilka wagnarne sedermera i staden fördelade sig, framkallade en liflig föreställning af ryktet, som far fram med sina hundrade tungor. Sedan wi warit omkring på åtskilliga andra ställen i staden, tillbragte jag återstående delen af dagen i mitt logis, sysselsatt med diverse anteckningar.

D. 11 Sept.

D. 11 Sept. Då jag kommit öfverens med Hellesen om, att i sällskap med honom nästa Söndag anträda resan längre in i landet, måste jag wara betänkt på, att dertill förse mig med nödiga penningar och begaf mig dertillfölje i dag till Engström & Perkins contor, för att på samma gång aflägga min afskedsvisit och särskildt tacka Perkins för dess artighet, att föregående dagen ha sökt mig i mitt logis för att bereda mig något påtänkt nöje enl. hwad jag af uppasserskan wid min hemkomst erfor. Engström träffade jag uti en mycket nedstämd sinnesförfattning, ty nu hade ytterligare ett af hans barn insjuknat och hans fru war likaledes illamående. Förutan en anwisning på sin bankir för det belopp jag önskade uppbära, lemnade han mig trenne recommendationsbref till några af de städer, uti hwilka jag på min resa hade för afsigt att se mig om, äfvensom ett dylikt till det stora porterbryggeriet i London, som jag ännu samma dag ämnade besöka.

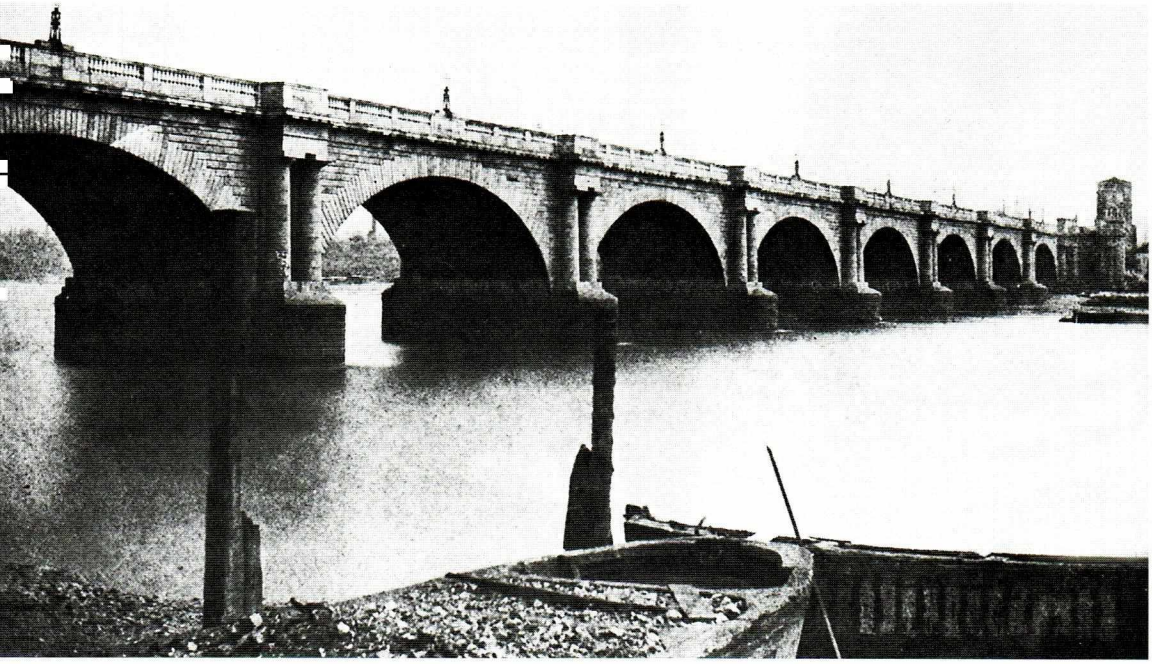
Jag sökte nu upp bankiren för att erhålla valuta för anwisningen och begaf mig derefter till Generalconsul Thotti, då jag wid mitt förra besök icke hade träffat honom sjelf hemma. Jag fann uti honom en särdeles complaisant (tillmötesgående) och treflig man. Han förklarade sin ledsnad öfver att icke förut ha egt någon kännedom om mitt wistande i London och, då jag omnämnde att jag redan förut en gång sökt honom, men derwid icke haft förmonen träffa någon annan än hans Hr son hemma, förebrådde han

denne, som kort efter inträdde i rummet, sin försumlighet att icke ha omnämnt detta, emedan han derigenom "blifvit beröfvad tillfället att wisa mig någon artighet".

Efter att sedermera i sällskap med Hellesen ha warit på spannmålsbörsen, letade wi oss fram genom en riktig irrgång af gator, som till en oräknelig mängd utgrena sig isynnerhet i denna delen af staden, till Barclay & Perkins porterbryggeri, hwilket med den stora och widsträckta mängd af tillhörande byggnader utgör en liten stad för sig. På contoret hwarest wi aflemnade recommendationsbrefvet, förelades oss en bok, i hwilken wi fogade wåra namn till deras, som förut, liksom wi warit här, för att taga kännedom af denna en af Londons största och originellaste märkwärdigheter, hwarefter wi wisades omkring uti den colossala byggnaden utaf en wid bryggeriet anställd karl. Man skulle tro, att det här hwimlade af arbetare för att få alting i behörig ordning uträttadt; men nej – twertom synes nästan ingen menniska till och det hela tyckes liksom af en osynlig makt bli satt i rörelse; ty alting ifrån det största till det minsta, uträttas och tillwägabringas gnm en mängd för den oinvigdes begrepp särdeles inwecklade machinerier, hwilka i sin ordning åter hemta sin rörelsekraft från en enda stor ångmaschin. Icke desto mindre äro omkring 300 personer utom hus sysselsatte i och för bryggeriinrättningens räkning och 170 hästar äro dagligen i rörelse att borttransportera portern i alla riktningar af staden. Humlen lägges uti inmurade gigantiska kittlar, som rymma hwardera c:ca 300 fat och röres under kokningen oupphörligt deruti omkring af stora upp- och nedstigande roder, att den icke må bli widbränd. 5 enorma mäskekar stå genom rör i förening med nyssnämnde kittlar och i hwart af dessa inmäskas åt gången 150 tr malt. Endast 3ne kar hade under loppet af sistförflutna året blifvit anwände och till desse hade åtgått 110.000 qvarter[102] malt. Maltet förwaras uti 30 djupa afdelningar, hwilka fyllde, hwardera rymmer 1.000 qvarter, och föres genom häfmaschiner upp till öfversta stockwerket (våningen) af byggnaden, hwarifrån det genom kanaler distribueras till de ställen, hwarest det skall börja sina olika och succesiva metamorphoser (förvandlingar). För att afswala portern, ledes den genom långa rör, hwarefter kallt watten strömmar samma wäg för att åter afkyla rören, så att wexelwis porter och kallt watten drifves genom samma rör. Efter att derjemte äfven ha blifvit afkyld på stora, täta och luftiga loft, som likna dammar, och sålunda ha genomgått alla förädlingsgrader, nedrinner portern slutligen uti fat, hwars storlek är förwåningswäckande. Icke mindre än 160 fat, af flera etagers höjd, äro fyllde med porter och innehålla ifrån 800 ända

till 3.500 barrels eller tunnor à 36 gallon = 63 sw.[103] Kannor; således innehålla de fat, som äro af ansenligaste storleken, men hwilka blott äro några få till antalet, det enorma qvantum af 220.500 kannor i swenskt mått. Ifrån det att wi spatserat omkring ofvanpå dessa jettefat, stego wi ända ned i källaren till desammas fot och läto här tappa till hwardera af oss begge ett glas porter, hwars godhet jag icke war competent at bedömma, men som af wännen Hellesen beprisades såsom särdeles förträfflig. Ännu sågo wi oss om uti en af stallarne, som nyligen på det elegantaste hade blifvit inrättade för 24 hästar och om aftonen upplyses med gas, samt begåfvo oss derefter hem.

På wägen passerade vi öfver Londonbryggan[104] och interesserade det mig att derwid taga densamma något närmare i betraktande. Denna bro är ett werk, som utmärker sig både gnm sin storartade beskaffenhet och sin classiska skönhet. Med fem ofantliga hwalfbågar omfattar den hela flodens bredd och eger derjemte på båda sidorne en hwalfbåge, byggd öfver de längs strömmen gående båda gatorne, i hwilka således trafiken under broen aldrig

Waterloo Bridge ritades av John Rennie och byggdes 1811–17. Sitt namn fick den till minne av segern över Napoleon. Efter foto från 1845, H. Hobhouse, Lost London.

störes af passagen från motsatta stranden, hwilket är af stor fördel uti denna beständigt af åkande och gående hwimmlande delen af staden hwarest annars tvenne så betydliga industrikanaler skulle gnm hwarandras korsande förorsaka en ofantlig trängsel och stort hinder. Trafiken öfver Londons bro kan man lätt af följande uppgift finna wara enormt stor; enl. förde anteckningar lära neml. öfverhufvudtaget dagligen passera öfver henne nära 90.000 fotgängare & c : ca 5.500 wagnar & kärror af alla slag. Broens längd inberäknad båda sidohwalfbågarne, utgör 950 eng. fot och midtelhwalfvet har 152 fots spänning; dess bredd är 55 fot. Uti 7 års tid arbetade oupphörligen 800 man på denna colossala byggnad och kostnaderna lära uppgå till den wackra summan af 2 millioner pund sterling, hwaruti likwäl är inberäknadt inköpet af de närgränsande husen på båda stränderne, hwars nedrifvande war nödwändigt för approchernas (tillfartsvägarnas) uppförande. I afseende på construction och solidité lärer Londonbryggan stå främst af alla de öfrige öfver Themsen byggde broarne, ehuru äfven desse äro construerade uti en utmärkt wacker stil och med, ehuru icke fullt så höga, likwäl särdeles ansenliga hwalfbågar, som medgifva de mindre ångfartygen en obehindrad passage derunder. Hwad åter längd och hwalfbågarnes antal beträffar öfverträffar Waterloobroen alla sina medtäflare. Med en längd af 2.450 fot sträcker sig denna på 9 hwalfbågar, alla af lika widd och höjd, öfver floden. Det är en jettebyggnad af högst imposant och beundranswärd beskaffenhet. På båda sidorne om hwalffötterne äro twenne pelare anbragte, som mycket bidraga till förhöjande af broens skönhet. Passagen öfver denna bro är förenad med en liten afgift och wid båda ändarne, där afgiften erlägges, har man träffat en ganska egen anstalt för att controllera uppbördsmännens påpasslighet och redlighet. Hwarje fotgängare måste nemligen passera gnm ett wändkors af jern, hwilket endast medgifver en person åt gången, att slippa igenom; och för hwarje gång, en af wändkorsets armar sålunda föres fram, widröres något dermed i förening stående machineri, i likhet med ett urwerk, nerinunder, som utwisar huru många personer under loppet af dagen passerat öfver bryggan. En likadan inrättning finnes derjemte äfven för wagnar och ridande. Längs båda sidorne af broen sträcka sig massiva balustrader af granit. Namnet af denna bro uppwäcker hos mig tanken på den något småaktiga fårfänga, som hos den annars så storsinnta engelska nationen wisar sig deruti, att gator, broar, torg och byggnader tilläggas namn efter antingen utmärkta engelska fältherrar och statsmän eller af engelska arméen wunna bataljer, såsom Waterloo, Trafalgar, Wellington- Russel-

både -street, sqvare och -bridge etc. hwilket förhållande man återfinner uti nästan alla rikets större städer; särskildt anmärkningswärdt är det löjliga skryt, hwarmed engelsmännen tillegna sig segern – äran af slaget wid Waterloo, oaktadt hwar och en wet att engelska arméen ofelbart skulle warit totalt tillintetgjord, om icke general Blücher ankommit just uti det afgörande ögonblicket och i spetsen för preusarne räddat engelsmännen från undergången, om hwilken Napoleon war så wiss att han redan hade affärdat courir till Paris med underrättelse om sin seger. Ibland de öfrige broarne, äro märkwärdigast: Southwarkbridge, hwars trenne wäldiga hwalfbågar äro construerade af gjutet jern, hwilande på massiva stenpelare, samt den wackra Blackfriarsbroen, från hwilken man eger en förträfflig prospect af St. Paulskyrkan, som uti imponerande majestät nedblickar på den storartade amphitheater af byggnader, som omgifver densamma; här framställer sig för blicken det praktfulla Sommersetpalatset[105], Westminster abbey, Towern och inemot 30 af stadens kyrkor och erbjuder ett ypperligt tillfälle för den, det interesserar, att jemföra byggnadskonstens olikartade stylar. Förutan de omnämnde 4 broarne prydes Themsen af twenne likaledes ganska respectabla, men jemförelsewis mindre betydande broar, hwars namn äro Westminster- och Wauxhall-bridge.

I skymningen togo H. & jag plats uti en så kallad "cab" med tillsägelse åt kusken att köra oss till Madame Thussauds[106] "exposition" af waxfigurer, som för närwarande utgör en af Londons faschionablaste attractionspunkter. Efter en lång färd, stannade wår cab slutligen midt ibland en mängd andra wagnar. Wi stego ur och intogos, inkomne uti försalen, genast af en hög föreställning om det skådespel, hwartill den här rådande utmärkta elegans utgjorde introductionen. Efter att ha gått upp för en alldeles rak och särdeles wacker, med bildstoder prydd trappgång anträffade wi uti ett rumm, hwars wäggar woro beklädde med spegelglas, ett åldrigt fruntimmer sittande uti en länstol, med ett litet nätt bord framför sig, samt på de trenne öfrige sidorne omgifven att tätt intill slutande glaswäggar. Af hennes fina och wördnadsbjudande utseende föranleddes jag till att tro, att det war Madame Tussaud sjelf som sålunda här i egen hög person framlade entrébiljetterne till de inträdande. Jag såg på henne med ett wisst interesse; ty Madame Thussaud är en person som icke saknar sin märkwärdighet. Under Ludwig d. 16des regering tillbringade hon flera års tid i Versaille, där hon underwiste Prinsessan Elisabeth i modellerings- och rit-konsten & war under den franska revolutionen innesluten i fängelse jemte den kungliga

Madame Tussaud (1761–1850). Självporträtt 1842. Se även not 106.

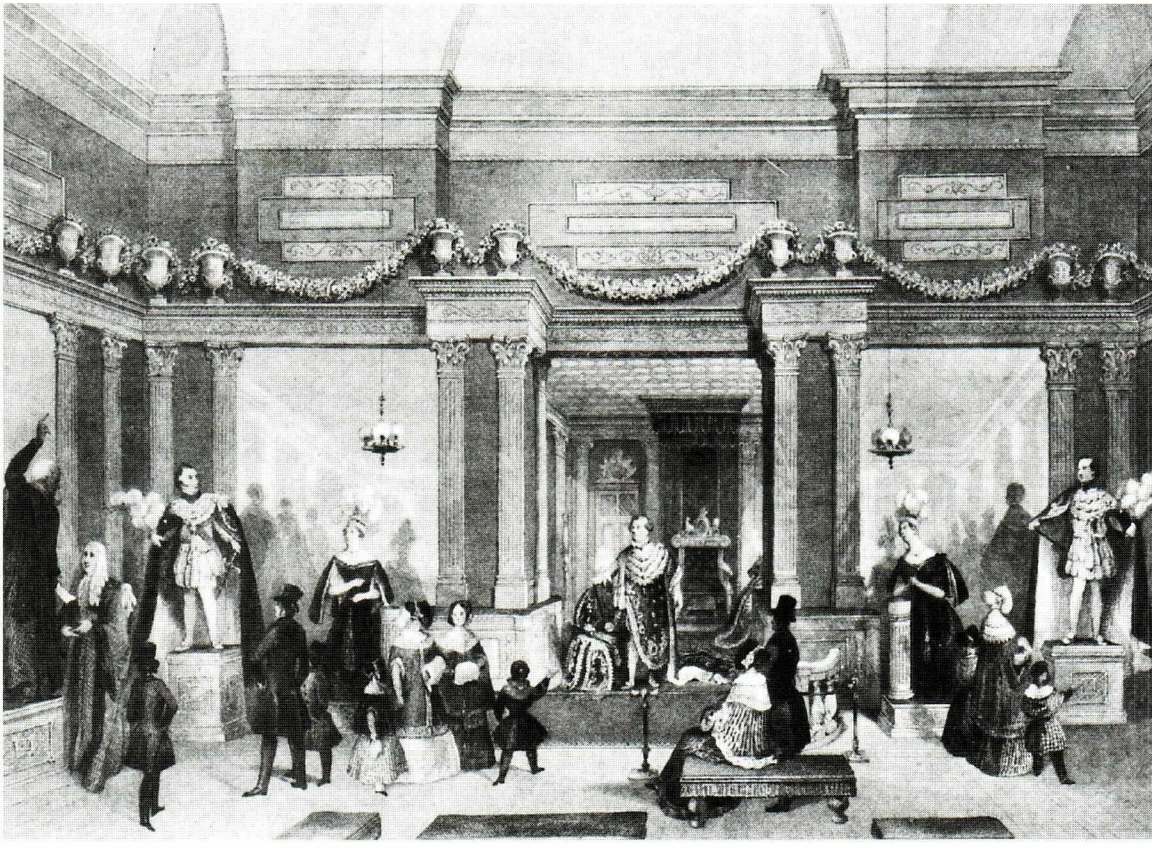
familjen. Hennes lefnadsöden, som hon meddelat allmänheten uti några tryckta memoirer, ställde henne under wistandet i Paris i beröring med flera andra namnkunniga personer, hwaribland äfven Napoleon, med hwilken hon haft flera samtal. Wi inträdde nu uti den särdeles rymmliga, höga och på det briljantaste eclairerade expositionssalen och fördjupade oss här, omgifna af ett stort sällskap herrar och damer, snart uti åskådning af den rika mångfald af interessanta föremål, som här fängslade wåra blickar. Waxfigurerne, som alla föreställa märkwärdiga personer i kroppstorlek och af den noggrannaste likhet både till ansigtsdrag, statur och klädsel, äro uti olika grupper uppställde längsåt wäggarne, på estrader och andra passande fotställningar; men midt uti salen ådraga sig isynnerhet tvenne stora grupper de besökandes uppmärksamhet. Den ena föreställer de namnkunnigaste personerne under sista stora europeiska kriget[107] och för att gifva densamma så mycket större effect supponeras att de allierade monarkerna erbjuda åt Napoleon såsom fredsförslag en lika stor utwidgning af Frankrikes gränser

som samma egde under Ludwig d. 14des regering. Uti sin anspråkslösa gråa rock står Napoleon på en trappupphöjning, wisande med ena armen upp mot en ofvanför swäfvande förgylld örn, som säges wara densamma som han förärade åt sitt garde, och hwilken i slaget wid Waterloo blef detsamma fråntagen af Preusarn, och hållande med andra handen wärjan, som banade honom wägen till ryktbarhetens culminationspunkt. Uti blicken, ansigtsdragen och hela hans hållning uttaler sig ett orubbligt lugn i förening med en oförskräckt och befallande beslutsamhet. I stolt förlitande på sin makt och alla hinder besegrande lycka, föredrager han att bjuda hela Europa spetsen och riskera krigets ombytlighet, emot att afstå från sina anspråk på en fullkomlig universal monarki och förkastar således det fredstillbud som å de allierade furstarnes wägnar göres honom af kejsar Alexander, wid hwars sida stå konungen af Preusen och general Blücher. I midten af trappupphöjningen sitter kejsaren af Österrike på en stol. Strax bakom Napoleon ser man Marschall Ney och Murat, kung af Neapel, och ett stycke nedanför dem, Napoleons favorit-mameluck, klädd i turban och turkisk drägt. Några steg derifrån stå bredwid hwarandra Wellington, Hill och Anglesey och på motsatta sidan likaledes nedanför trappupphöjningen äro fursten Talleyrand och general Bernadotte inbegripne uti ett samtal med hwarandra och ett stycke ifrån dem står för sig sjelf liksom bortglömd af det öfriga sällskapet, den odödlige admiral Nelson.[108]

Midt framför denna grupp, som är omgifven af en messingsledstång, hade man på en af de med rödt kläde öfverdragne bänkarne, som äro till ett stort antal i salen ställde framför figurerne till åskådarnes beqvämlighet, placerat en wälklädd, något corpulent herre af ett särdeles godlynt och trefligt utseende, hwilken med en snusdos i ena handen och en käpp med guldknapp jemte hatt i den andra, tycktes wara helt och hållet fördjupad i åskådningen af de interessanta figurerna, wändande blicken under sina stora glasögon från den ena till den andra. Haben Sie den Herrn dort mit die brillen auf der Nase bemerkt, tillfrågade jag Hellesen, i det jag fäste hans uppmärksamhet på nyssnämnde gubbe. "Nej hur så då?" – War god betrakta honom då något närmare – "Ja, jag gör så; han tyckes wara mycket intagen af denna grupp och den förtjenar i sanning beundran. "Först då jag började småskratta, upptäckte han illusionen, och werkligen war det ganska lätt att bli förd bakom ljuset, i synnerhet som flera af de besökande hade tagit plats bredwid honom på samma bänk. Kort efter stöter Hellesen helt förtroligt med armen på mig: "Haben Sie die Dame dort bemerkt?" Jag ser dit bort

och blir warse en bildskön flicka, stående orörligt stilla och med bortwänd blick beskådande något föremål. För waxfigurer behöfver man icke genera sig, tänkte jag och fixerade henne närmare. I detsamma wänder hon sina stora glänsande ögon emot mig, som nu stod henne helt nära och då hon genast bemärkte mitt misstag, kunde hon lika litet som jag, tillbakahålla en dragning på munnen.

Den andra stora gruppen, längre fram i salen föreställer Drottning Victorias kröningsakt. Hennes Majestät har med en särdeles wärdig hållning intagit sin plats på tronen, med kronan på hufvudet och hållande riksspiran och riksäpplet uti händerna. Bakom står erkebiskopen af Canterbury, nedkallande himmlens wälsignelse öfver henne. Nedanför tronen stå på en platform flera af rikets högsta dignitärer, hwaribland Lord Melbourne, hållande

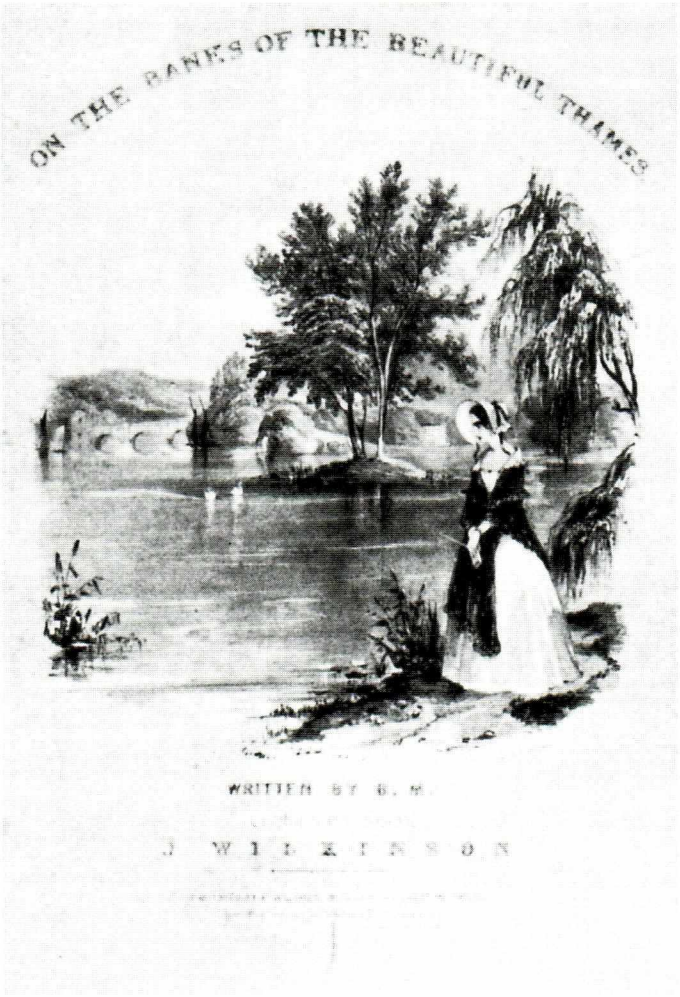
En av utställningssalarna i Madame Tussauds vaxkabinett. Litografi.

riksswärdet, Hertigen af Cambridge, Lord Lyndhurst m.fl. äfvensom Hertiginnan af Kent, alla klädde fullkomligt lika som wid kröningstillfället.[109] På ett annat ställe i salen ser man åter den unga, intagande och tillika så mäktiga drottningen uti en ytterst glänsande skrud, hand i hand med den lycklige Prins Albert, klädd uti fältmarschalksuniform, båda blickande så hjertligt och förnöjdt i hwarandras öga – under det de af erkebiskopen af Canterbury emottaga äktenskapswälsignelsen. Ungefärligen midt emot på andra sidan dröjde min blick en lång stund på en grupp som utgöres af några det femtonde århundradets[110] märkwärdigaste karakterer. Med ett uttryck af djup, men undergifvet lidande sitter den wackra Maria Stuart[111] på en stol, hållande i ena handen ett litet crusifix och stödjande den andra armen på ett bredwid stående bord, å hwilket är ställt ett större crusifix jemte några böcker. Hon är klädd uti en swart sammetsklädning med långt släp, å hwilken en öppning framtill blottar en hwit sidenunderklädning. Midt emot henne sitter drottning Elisabeth af ett stolt och skarpsinnigt utseende, klädd uti röd sammetsklädning. Emellan båda står den hårdhjertade och nedrige Wällustingen Henrik den 8de och dessutom på ena sidan af samma platform: John Knox,[112] som tyckes göra Maria Stuart någon framställning samt bakom honom de stora reformatorerne Luther och Calvin. Hela denna grupp återspeglar sig uti en stor briljant spegel å wäggen. I fonden af salen ådraga sig trenne figurer under en wacker tronhimmel företrädeswis uppmärksamheten – neml. Georg den 4de af ett imponerande wackert utseende, med sin gemål, från hwilken han blef skild; wid ena sidan, och sin dotter, Prinsessan Charlotte, som med ett uttryck af mild melankoli stödjer ena armen på en kolonn, – wid andra sidan om sig. I närheten står kung Leopold af Belgien, Kung Ernst af Hannover, sista kungen af England William d. IV med sin gemål, – m. flera – På ett annat ställe åter sitta i förtroligt samtal med hwarandra Henrik d. 4de af Frankrike och statministern Sully och icke långt derifrån Ludwig d. 16de och hans gemål med deras lille son lekande framför sig. Några steg längre fram möter blicken Ludwig Philipp och kejsare Nicolaus, emellan hwilka båda furstar synes en figur föreställande ryktet å en piedestal. Dessutom ser man sig här i sällskap med personer som sådane en Shakspeare, Lord Byron, Walter Scott, Voltaire, Swedenborg, Wesley, Canning, Brougham, Durham, Robert Peel, O Connell, Pitt, Fox, Washington, Madame Malibran, Miss Siddons och många andra europeiska ryktbarheter, som jag nu icke så speciellt wet att uppräkna.[113] Här spatserade jag således helt ogenerad omkring ibland furstar och furstinnor, ministrar, parlaments-

ledamöter, generaler, admiraler, wettenskapsmän, universalgenier o.s.v. betraktande dem med en nära nog till impertinens (näsvishet) gränsande närgångenhet och ehuru det naturligtwis skulle warit af ett ännu högre interesse om några, åtminstone de ännu lefvande ibland de uppräknade personerne, befunnit sig i werkligheten uti sällskapet, så erbjödo likwäl de dem här representerande waxfigurerne den fördelen, att med större noggrannhet kunna göra bekantskap med deras utseende. En person, som jag här sökte förgäfves, war Bulwer;[114] derimot war det till min icke ringa förundran som jag uti detta annars så utwalda sällskap träffade på slikt menskligheten afskumm, som en Fischi, hwilken föreställes här i det ögonblick, då han står i begrepp att lossa helfvetsmaschinen, en Oxford, stående och döljande pistolen under rocken, förutan ett par eller tre andra bofvar. Detta förhållande wäckte så mycket mera min förundran, då jag efter att ha slutat min interessanta promenade uti salen, emot en särskild afgift inträdde uti ett mindre rum, som föreställer det inre af ett fängelserum uti Bastillen och hwarest föremålen äro samt och synnerligen af en ryswärd beskaffenhet. Icke utan en känsla af hemskhet skådade jag här uti det halfdunkel, som några få ljuslågor spredo, omkring mig en fasawäckande samling af blodiga hufvuden, med bleka och wanställda anletsdrag, efter afrättade missdådare, hwars namn höra till de mörkaste skamfläckar uti menskligheten annaler, såsom en Robespierre, Ravaillac, Fouquier-Tinville, Carrier & Lord Russels mördare m. fl.[115] Hwad som likwäl erbjöd den hemskaste anblick war Marat, liggande med knifven i bröstet uti sista dödskampen, öfverhöljd med blod och med ögonen så vildt framstirrande ur de förwridna anletsdragen. Såwäl för detta missfoster, som Robespierre wore följande grafskrift särdeles passande:

”Wandrare, beklaga icke dennes öde,
ty lefde han, tillhörde du helt wisst de döde”.

Med medlidande betraktade jag deremot i samma rum en swart klädd, åldrig man, liggande innanför ett jerngaller på knä bredwid sin säng och ett bord med några böcker och ett brinnande ljus på. Det war grefve de Lorgi, hwilken endast tillfölje af en förolämpning emot en minister måste undergå 30 års fångenskap uti Bastillen. Man berättar, att sedan han slutligen återwunnit sin frihet, denna då till den grad skulle förlorat allt behag för honom, att han med tårar i ögonen bedt att bli återförd till sitt lilla rum uti Bastillen för att där uti fullkomlig enslighet få tillbringa sina återstående dagar – dessa

On the banks of the beautiful Thames. Titelsida ur en notsamling tillhörig J. P. Bager. Efter H. Villius, Glimtar från det gamla Malmö.

woro emedlertid icke många, ty ett par eller tre weckor efter sin befrielsedag dog han. Dessutom wisades här åtskilliga andra curiositeter, hwaribland Henrik d. 4des blodbefläckade skjorta, densamma han hade på sig, då han mördades af Ravaillac och för hwilken Madame Tussaud lär har warit i tillfälle att erhålla 200 guinéer utan att antaga anbudet, äfvensom ett modell af guilotinen, hwars uppfinnare säges hafva dött af sorg öfver det förskräckliga bruk som gjordes med denna hans uppfinning. Utkommen från detta

ohyggliga rum, andades jag åter lättare, gjorde i förbigående ännu min reverens för Madame Tussaud och åkte derefter åter hem.

Då jag för att göra min wärdinna till wiljes på förmiddagen eller rättare morgonstunden hade flyttat ur det rumm jag hittills bebott, ner till ett annat uti nedre wåningen, och uti detta förefanns ett fortepiano, kunde jag, huru sent det nu än war, likwäl icke motstå en liflig dragningskraft att öppna detsamma och ännu en god stund öfverlemna mig åt den angenäma njutning, som detta sköna intrument så ofta låtit mig finna uti dess toner, både under glad och vemodig sinnesstämning, och hwaraf jag nu så ovanligt länge hade warit i saknad. Några notböcker, som jag dels medtagit fr. hemmet, dels köpt här på stället, kommo derwid rätt wäl till pass.

Wid uppwaknandet påföljande morgon, war det icke utan en känsla af motwilja som jag tänkte på, att ännu endast en dag återstod för mitt wistande i London, och att jag således nu måste iakttaga hwad som ännu här kunde wara för mig att uträtta, för att derefter rusta mig till afresan. Min egentliga afsigt hade warit, att ännu qvardröja här en weckas tid till, och detta skulle jag utan twifvel äfven ha gjort, om jag icke derigenom ej allenast hade handlat wännen H. emot, utan äfven beröfvat mig hans sällskap för återstående delen af resan i England, då det i anseende till en föresatt tid för hans bortowaro från hemmet icke war möjligt för honom att förlänga sitt wistande här. Med hwarje dag hade London stegrat mitt intresse. Det är icke strax wid första inträdet i London som det förwånar och bländar. Staden är för stor, widsträckt och labyrintisk för att af ögat eller fattningsförmågan på en gång kunna öfverskådas, inses och omfattas, och neka kan jag icke, att de owanliga och colossala förhållanden, med hwilka jag här kommit i beröring, i början woro af en något tryckande och nästan obehaglig inwerkan på sinnet. Det erfordrar en närmare bekantskap ett djupare inträngande för att rätt kunna uppfatta och njuta mångfalden, originalitén, storheten och glansen af förhållanderne, hwilka sedan i snabb och oupphörlig fortgång hänföra främlingen i liflig beundran, och den will jag se som sedan han något lärt känna London icke förklarar det för den förnämsta af alla städer. Att gifva någon skildring öfver London i sin helhet, will jag icke försöka; det skulle wara en altför widtomfattande och stor uppgift för min stackars penna och dessa anspråkslösa blad, så mycket mer, som dertill skulle erfordras ej allenast en insigtsfull omdömmesförmåga, utan äfven ett långwarigt wistande på stället. En öfverblick hade jag på mina ströftåg emedlertid tillegnat mig och dermed måste jag wara nöjd.

D. 12 Sept.

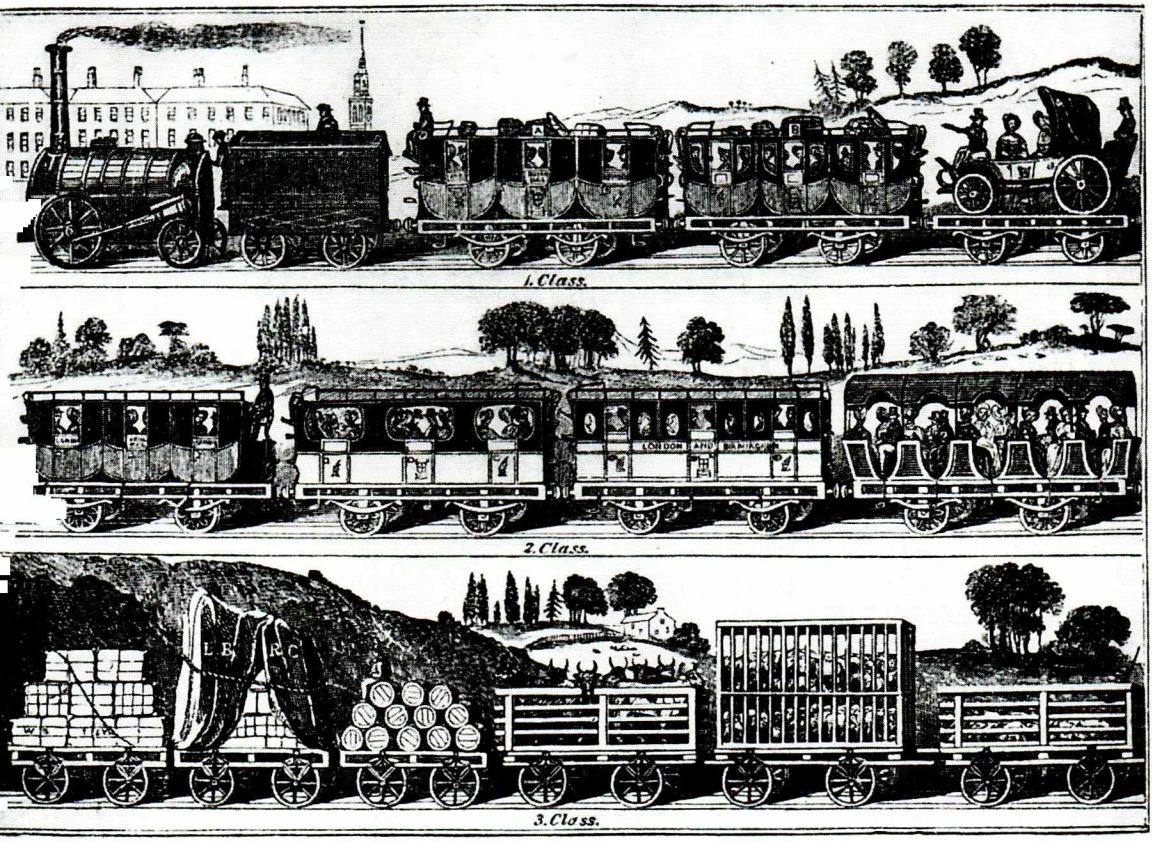
Sedan jag anwändt större delen af dagen till åtskilliga små inköp och reseарrengementer förde mig nyfikenheten ännu om aftonen till den widtberömda Astleyska Theatern, för att åskåda den så högt beprisade skicklighet och utmärkta lux, hwarmed här enl. hwad som påstås i större scala än på något annat ställe i Europa, wisas konstberidning, olympiska lekar & krigsscener, såsom bataljer, stormlöpningar etc. Då är det ett utmärkande drag hos Londons innewånare att häldre wilja åskåda och beundra, än känna och njuta, så faller äfven konsterne och lekarne uti cirkusen, liksom kapplöpningarne, mera uti deras smak, än concerter, tragedier, comedier etc; ty öfverallt gör sig här förståndsaristokratien gällande och är derföre äfven, enl. hwad som säges Astleys theater hwarje afton uppfylld af åskådare, då deremot Coventgarden och Drury Lane theatrarnes logerader ofta lära wara teml. glest besatta. Och i sanning woro de konster, hwilka jag här såg utföras, till större delen särdeles egnade att locka huset fullt af skådelystne. Elegant klädda herrar och damer kommo först inridande uti den stora circus, ikring hwilken logeraderne sträcka sig, och utförde allehanda tourer emot hwarandra efter dansmusik fr. orkestern, hwarwid i synnerhet en häst, som reds af en herre, hwilken troligtwis war sjelfva directeuren, wisade en werkligen förwånande skicklighet i den ädla danskonsten. Sedan detta sällskap aflägsnat sig, insläpptes en häst, som med en lydaktighet och precision utan like utförde en mängd olikaratde konster, blott på mundtliga tillsägelser af en i midten stående karlperson. Alt eftersom befallningen lydde, sprang den i full galopp rundtikring, saktade utaf, stannade plötsligen, wände om, än till höger än till wenster, trafvade i flerahanda olika figurer, komm fram till herren, lade sig på knä, reste sig på bakbenen, dansade, hoppade öfver stänger och genom stora tunnband o.s.v. Derefter wisade en liten gosse flerahanda konster stående på en galopperande häst, hwaribland några sågo werkligen halsbrytande ut, men likfullt utfördes med största ledighet. En pajazzo försökte derunder att medelst en hop grimaser, infall och upptåg wäcka munterhet, men misslyckades deri ända till wämjelse, hwilken känsla dennes beklaganswärda yrke alltid i mer eller mindre grad måste uppwäcka. Efter att ha slutat sin ridt, dansade den lille gossen med en obegriplig outtröttlighet en den curiösaste dans jag någonsin sett, uti den djupa sanden.

Hwad som mest ådrog sig min beundran, woro twenne eqvilibristers konster på twå bredwid hwarandra galopperande hästar. Medan den ene, stående på båda hästarne, dirigerade desse, steg den andre upp på honom,

ställde sina fötter emot hans sida och utsträckte sig, fasthållande med en gördel kring lifvet, i en parallel riktning med jorden, aldeles rak ut i den fria luften; derefter klättrade han, med en oöfverträfflig säkerhet och vighet i rörelserna, upp på sin kamrats axlar och ställde sig slutligen med båda fötterne kapprak på dennes hufvud, utan att på ringaste wis fasthålla sig wid något föremål, och från sin ansenliga höjd med den trankilaste (lugnaste) min i werlden skådade in i logerna till spectatorerne – alt medan hästarne utan uppehåll galopperade ikring. Dessutom utfördes diverse andra sällsynta konster, men hwad som här skulle interesserat mig mera, än allt detta att få se, och hwarföre jag hufvudsakligast hade begifvit mig hit, måste jag likwäl tyvärr försaka, neml. sednare afdelningen af representationen för aftonen, hwilken kom att utgöras af en krigsscen, och, om jag minns rätt, t.o.m. slaget wid Waterloo, hwarmed engelsmännen så gärna skryta. Då det nemligen redan war sent på aftonen, wägen till mit logis icke den kortaste, och mina saker ännu samma natt skulle packas ner, emedan jag öfverenkommit med H. om att redan kl. 6 påföljande morgon wara i ordning till afresan, såg jag mig förhindrad från att qwardröja längre. En afskedsbiljet till L. Wong, ett bref till Engström och 1 dº till mäklaren Lindgren bidrogo i förening med nerpackningen, den tråkigaste omständighet på resor, och liqvidens uppgörande med min wärdinna, att jag icke förr än kl. 3 om natten kom till hwila; denna warade emedlertid icke länge, ty redan kl. inemot kl. 1/2 6 wäcktes jag åter af min uppasserska, och kort efter inträdde äfven min resklädde wän H. med underrättelsen att hyrwagnen, som skulle transportera oss och wåra saker till jernwägsstationen, höll för dörren. Jag tömde i hast min kopp thé, bad om min compliments framförande till min ännu sofvande wärdinna och for derefter åstad.

D. 13 Sept.

Wi framkommo i god tid till stationen, där småningom ett icke obetydligt antal resande församlade sig, försedde oss med biljetter, intogo wåra platsar uti en af wagnarne, och – nu bar det af emot Birmingham[116] till. Det är en härlig sak med de där resorne på jernbanor! Massiva, orubbliga och präktiga framrulla wagnarne med en jemn och tyst rörelse, först sakta, sedan i stigande fart, alt raskare och raskare, och när de sålunda, komme i full fart, framflyga med en lätthet och snabbhet, som liknar pilens, och föremålen på båda sidorne, knappt sedda, i ögonblicket åter förswinna, åtminstone de som äro på närmare håll, intages man owillkorligen ej blott af en känsla af sublimitet och belåtenhet öfver den hastighet, säkerhet och beqvämlighet, hwarmed man således färdas fram, utan äfven af förwåning och beundran

Järnvägen mellan London och Birmingham öppnades 1833, endast fyra år efter det att den berömda lokomotivtävlingen i Rainhill hade ägt rum. Till att börja med byggde man första-klassvagnarna med diligensen som förebild. Även andra-klssvagnarna påminde om diligensen men var betydligt obekvämare invändigt. Efter stick från 1837.

öfver det storartade och snillrika uti anläggningen af dessa jernbanor, hwars resultater wisserligen redan wisat sig öfver all beräkning stora, men troligen i en framtid, sedan dessa företag äfven i andra länder hunnit bli mera allmänna, komma att bli af en ännu wida större betydenhet. Hwem wet, om de icke äro bestämde att i det europeiska samhällstillståndet framkalla en stor och allmän omhwälfning. Wore det wäl t.ex. någon fullkomlig omöjlighet, att i en framtid, huru långt denna nu än må wara aflägsen, det genom jernbanornes uppfinning så ansenligt förkortade afståndet och den derigenom förorsakade lätta och lifliga communicationen skulle så småningom kunna

medföra en cosmopolitisk amalgamation (sammansmältning) emellan olika nationer, språkskiljaktiheternas sammansmältning och nationalantipatiernes utrotande, äfvensom att den wighet och hastighet, hwarmed en hel armée transporteras ifrån ena gränsen af riket till den andra, skulle kunna bli det säkraste och bästa correctivet emot krigsoroligheter? Det lysande fördöme, som England gifvit i afseende på jernbanors anläggning, har äfven redan wunnit en nästan till mani gränsande efterföljd i andra länder på continenten, synnerligast i Frankrike, Belgien och Tyskland, och med hwarje år utgrena sig jernbanorne alt mer och mer, så att de måhända slutligen komma att sträcka sig genom alla Europas länder.

Ett bewis på den ofantliga rörelse, som eger rumm emellan London och Birmingham, finner man deruti, att hwarje dag en train afgår hwarannan timme från båda ställen. En sådan train utgöres alt efter passagerarnes antal af ifrån 14 till några och tjugo colossala wagnar, hwaraf hwarje liknar 3ne med hwarandra sammanbyggde wagnskorgar. Uti hwarje af dessa wagnafdelningar rymmes, på första platsen 6 personer och på andra platsen c:ca 10. – Första platsen eller som den här kallas "the first train" är naturligtwis beqvämast, snyggast och gentilast; man sitter i de dertill hörande wagnar liksom uti stora mjuka ländstolar och dörrarne äro försedde med glasfönster att släppa ner och draga upp. Uti den andra afdelningen eller "the second train" sitter man likaledes i täckta wagnar, men får här hålla till godo med bara, antingen betsade eller målade brädsäten, och är, när det blåser mera utsatt för winddrag, då inga glasfönster äro anbragte wid sidorne; men så är ock afgiften för platsen här wida billigare, än i första afdelningen, och när wädert är wackert, sitter man äfven här mycket bra, då inredningen är snygg och proper, och någon stötning eller skakning icke alls märkes. Tredje trainen utgöres af wagnar, på hwilka waror och boskap transporteras. Alla dessa wagnar äro i en lång rad fasthakade wid hwarandra och fortryckas på banan af en framför den främsta förespänd ångwagn eller så kallad locomotiv. Sjelfa jernbanan består af sammanfogade jernskenor, hwilka framlöpa på ett parallelt afstånd af 4 till 5 fot från hwarandra och ungefärl. hwarje 3 fot hwilar på ett underlag af antingen sten eller bjelkar. På yttre sidan äro jernskenorne försedde med en uppstående kant för att bättre hålla hjulen i banen. Wägen i sin helhet upptages af twenne dylika jernbanor, neml. en för kommande och en för afgående, så att wagnarne wid möten, utan omständligheter passera förbi hwarandra. Den utomordentligt snabba fart härleder sig derifrån, att frictionen på en jernbana är en sjundedel ringare, än på en wanlig

jemn wäg, så att samma kraft, som erfordras för fortskaffandet af t.e.x. 10 skeppund på den sednare, fortskaffar minst 70 skpp på en jernbana, hwarjemte motståndet för hwarje snabbhet är detsamma, så att för dennas fördubblande eller tredubblande endast erfordras att kraften i samma mån förökes. En endast obetydlig höjning såsom 1 fot på 50 eller 100 fot, som på en wanlig landswäg icke är bemärkbar, påkallar deremot på jernbanan en icke oansenlig tillökning i kraften, för att öfverwinna motståndet, emedan, då wanliga tyngden i förhållande till kraften är 7 gånger så stor som på en jemn landswäg, motståndskraften i så fall äfven blir 7 gånger så stor. Derföre är det äfven en oundviklig nödwändighet, att jernbanorne äro aldeles jemne eller horizontela, hwarjemte det likaledes är af stor vigt att de framlöpa i en möjligast rak riktning på det att den genom vägens böjning förorsakade frictionen wid sidorne af jernskenorne icke må medföra någon förminskning af farten. Just desse twenne omständigheter äro det, som förorsaka de ofantliga swårigheter och kostnader, som äro förenade med jernwägars anläggning. Först och främst måste rättigheten att få leda wägen öfver främmandes egor merendels köpas för enorma penningsummor, och sedermera återstår att besegra alla hinder för wägens ändamålsenliga construering, som erfordrar en alldeles gränslös åhärdighet och ansträngning. Då man ser dessa jettewerk, häpnar man wid föreställningen huruledes de ha kunnat utföras. Här har man måst werkställa stora och långa utgräfningar genom berg och backar, där åter sett sig nödsakad till att ufylla dalgångar eller sänkningar; på några ställen har wägen måst ledas öfver floder, kanaler och djupa dalar på en lång följd af hwalfbågar, på andra ställen har den blifvit förd under någon twärsöfver gående landswäg eller genom tunnlar. På samma wis går äfven jernwägen från London till Birmingham öfver flera långa dalar och genom icke mindre än 11 eller tolf mer och mindre långa tunnlar eller underjordiska gångar.

Den trakt wi genomforo war omwexlande och interessant. Städer, landslott och farmhus med täcka trädgårdar, sädesåckrar, oöfverskådliga gräsfält med betande boskapshjordar, wackra trädplanteringar och mörka skogar syntes och förswunno i ständig omwexling. Dels för att aflemna och dels för att emottaga nya passagerare stadnade trainen på åtskilliga stationer, hwaribland äfven utanför en restauration, för att lemna de resande tillfälle att på 10 minuters tid restaurera sig med en kopp kaffe och "något att doppa", hwilket likwäl mer än en måste försaka som förgäfves bemödade sig att i trängseln komma fram till disken och göra sin begäran gällande hos de få af

alla påskyndade stackars fruntimmern, som här hade serveringen om händer; nära nog hade jag fått räkna mig sjelf till dessas antal. Slutligen rullade wagntåget in uti en stor byggnad; – wi woro anlände till Birmingham och hade tillryggalagt 112 engelska mil på något öfver 5 1/2 timmar.[117]

Då wi stego ur wagnen, funno wi här ett mer än tillräckligt antal hyrwagnar och omnibusar tillreds för passagerarnes och deras sakers transporterande ut i staden. Wi togo in uti ett hotell icke långt ifrån stationen, kallad Railway-hotel. Efter att ha spisat middag, promenerade wi några timmars tid omkring i stadens gator utan något bestämdt mål, då wi i anseende dertill, att det war söndag icke woro i tillfälle se oss om uti någon fabrik eller manufacturinrättning, som wi ehuru aldeles oerfarne och profane i hwad som hör till de mekaniska wettenskaperne och konsterne, likwäl icke wille försumma, synnerligast som fabrikerne utgöra Birmingham's hufvudsakligaste märkwärdighet.

Wår wärd uppgaf oss påföljande morgon (d. 14 Sept.) såsom de interes- D. 14 Sept.
santaste: en papier maché fabrik och Georg Richmond Collis & Co manufactur i guld-, silfver- och bronce-arbeten. Uti förstnämnde fabrik genomwandrade wi flera werkstäder och sågo huru som wanligt groft papper, genomgående diverse metamorphoser, slutligen presenterar sig i form af smakfulla och glänsande thébrickor, sybord, etuier och en mängd andra prässade och lackerade artiklar, som uti ett särskildt större rumm finnas uppställde till försäljning. Jag efterfrågade priserne på åtskilligt, men afskräcktes genom sammas oväntade dyrhet ifrån att köpa något. Egarnes namn är James & Bettridge.

Uti silfver- och bronz-gjuteriet inkommo wi först uti några rumm, i hwilka en rik mångfald af glänsande guld-, silfver- och broncearbeten, såsom praktfulla bord- och théserviser, kandelabrar m.m. äfvensom stålarbeten af alla slag woro ordnade med en utmärkt och bländande elegans, wittnande om de stora framsteg engelsmännen gjort äfven i denna branchen af mekanisk konst. Dessutom förefanns här en icke obetydlig samling af medaljer i alla sorter metaller, utgörande copier bestämde för wettenskapliga sällskaper och inrättningar. Med ett wisst uttryck af sjelfförnöjsamhet fäste den oss omkringwisande herren wår uppmärksamhet på en magnifik sköld, utgörande modellen till en likadann, som här blifvit arbetad såsom present åt Hertigen af Wellington. Uti ett särskildt rumm wisades oss en copia i bronce af den berömde colossala Warwick-wasen[118], som har 21 fot i omkrets. Att denna copia kostat emellan 3 och 4.000 £ sterling finner jag

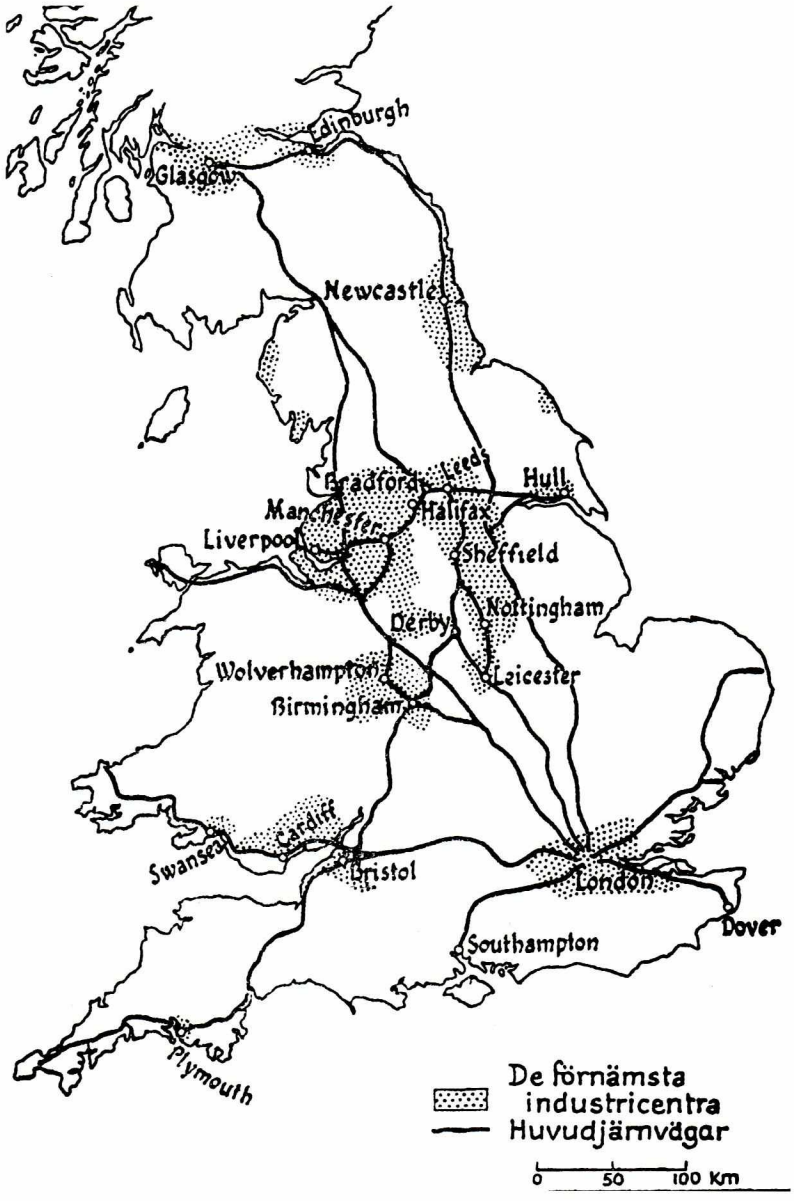
något otroligt; men så uppgifves likwäl förhållandet wara. Wår önskan att få se oss om uti werkstäderne efterkomms med beredwillighet, och war det där liksom uti papiermachéfabriken af interesse att inhämta på hwilket sinnrikt och ändamålsenligt sätt arbetet fördelas och på samma gång derigenom underlättas och förenklas; emedan hwar och en uteslutande endast befattar sig med någon wiss del af tillwerkningen, hwarigenom sjelva arbetet fortgår med wida större både skyndsamhet och fullkomlighet, än om en enda person ifrån början till slut skulle ha befattning med arbetets hela utförande. Hwad således konstnären och handwerkaren ensamme uträtta i smått, tillwägabringa manufacturerne och fabrikerne i stort genom mångas förenade krafter och skicklighet, så att stora massor af en artikel kunna lemnas på kort tid och till ett billigt pris. Om en person skulle gå från ett arbete till ett annat, skulle ej allenast derigenom bortspillas en dyrbar tid, utan en stor del skulle då tillika komma att uträttas af en skicklig och dyrlönt arbetare, hwilket lika bra kunde göras af en pojke, som blott har en ringa aflöning, och ett slikt förhållande skulle naturligwis till en icke obetydlig grad fördyra arbetet. Derjemte kan man påräkna att en person som uteslutande sysselsätter sig med ett föremål, förwärfvar sig större både skicklighet och fermité i arbetets utförande än när den måste wara alt i allom.

Härifrån begåfvo wi oss till det ståtliga stadshuset,[119] – the Town Hall kallad, som innehåller en sal af ofantliga dimensioner, i hwilken årligen stora musikaliska fester ega rum. I anseende till en förhandenwarande reparation, måste wi åtnöja oss med att betrakta det yttre af denna ansenliga byggnad, som är af ett särdeles imponerande utseende. Den består af en mycket massiv underwåning, på hwilken, längs åt alla fyra sidorne, höjer sig ett stort antal gigantiska, ofvantill med uthugget löfwerk prydde och i öfrigt refflade marmorkolonner, hwilka uppbära det colosala taket. En annan byggnad som kort efter tog wår uppmärksamhet i anspråk, war ett wackert skolhus i göthisk styl af ett alldeles nytt utseende, i hwars försal en mängd skolgossar woro församlade och, alla swartklädde, tycktes wara hitkomne till firande af någon högtidlighet.

Birminghams gator äro, såwidt jag kunde finna, öfverhufvudtaget reguliera, men blott några få woro försedde med trottoirer och de flesta woro smutsiga och derjemte icke särdeles jemna. Någon elegant stad fann jag Birmingham i det hela taget icke wara och den oupphörligt från de talrika fabrikerne uppstigande röken gifver det ett dystert utseende. Wi trifdes ej här rätt wäl och redan kl. 3 på eftermid. sade wi Birmingham farwäl och

flögo på jernwägen åstad till Manchester, dit wi anlände i mörkningen och där wi togo wårt logis i Hotel Albyon.

Då wi erforo att djurtämjaren Carter, som öfverallt wäckte ett så stort uppseende, samma afton å härwarande theater kom att gifva en representation, woro wi icke sena att kort efter wår ankomst leta oss fram till Theaterhuset. Uti en ganska rymlig men i öfrigt icke wacker salong förefunno wi här en talrik samling åskådare. Sedan först en mindre pjes af temligen trivial beskaffenhet och derjemte ganska medelmåttigt exeqverad, hade gifvits såsom ett slags inledning, tog den egentliga representationen sin början, som utgjordes af en dramatisk composition af scener, i hwilka Carter wisade sitt wälde öfver djuren. Och i sanning war detta i hög grad förwånande. Först då ridaun gick upp, hade man framför sig en wild skogstrakt, där, på en höjd i fonden, en karl syntes liggande utsträckt under en framskjutande buskbewuxen klippa. Alt är tyst – då framblixtrar emellan buskarne twenne stora ögon, och knappt har man bemärkt dem, förr än en tiger nedstörtar sig från klippan på den sofvande mannen och på ett fasanswärdt sätt tyckes wilja sönderslita honom. En förfärlig kamp på lif och död uppstår, hwarunder båda rulla om hwarandra ned för flera klippafsatser och fram på scenen, där striden en god stund fortfar. Tigern är i fullt raseri och den stackars mannen synes wara ohjelpligen förlorad. Då sammanfattar han ännu en gång hela sin styrka, reser sig upp med en beundranswärd wighet och nedtrycker tigerns hufvud med kraftfull arm emot jorden så att denne nu förgäfves försöker att ånyo rusa upp emot honom. Ibland åtskilliga andra scener kom han äfven wid ett tillfälle inåkande uti en rommersk wagn förespänd med ett lejon. Uti sista acten syntes midt på scenen en colossal bur, i hwilken woro tillsammans innestängde ett lejon, ett panterdjur, en leopard och en tiger. Carter framträdde, öppnade dörren och steg, endast försedd med ett litet spö, helt dristeligen in till det fruktanswärda sällskapet. Med en makalös djerfhet fattade han tag i nacken på leoparden och tvang denne att utsträcka sig på golfvet; derefter ledde han fram panterdjuret och låt detta lägga sig tvärs öfver leopardens hufvud och slutligen utsträckte han sig sjelf helt makligt, som om han hade ämnat taga sig en lur, – ofvanpå dessa wilddjur, hwarwid pantern liksom tjenade till hufvudgärd. Nu närmade sig tigern och kröp upp på sin oförskräckte herre, som, på detta wis liggande en lång stund emellan djuren, än smekte dem & än ryckte upp gapen på dem obekymrad om deras morrande & läggande sin arm emellan deras tänder. Plötsligen reste han sig upp med en hastighet, som tycktes förskräcka dju-

Det samhälle som Bager mötte var resultatet av den snabba industriella utvecklingen. Kartan visar de viktigaste produktionsområdena och det nätverk av järnvägslinjer som höll dem samman. Efter A. L. Rowse, Englands historia i sammandrag.

ren, hotade dem med sitt spö och aflägsnade sig gående baklänges ut ur buren. Efter pjesens slut framropades Carter enhälligt. Han framträdde, bärande ett wilddjur på axlarne och emottogs med ett stormande bifall. Med ett manligt wackert utseende förenar Carter en werkl. atletisk figur, Hwad som under mellanacterne föreföll mig högst opassande, war den frihet man medgaf twenne karlar att tränga sig fram emellan bänkarne och under högt ropande utbjuda till åskådarne mat och dryck – neml. på parterren. –

D. 15 Sept. Då Manchester är att anse såsom den brittiska industriens centralpunkt, hade det warit en alt för stor försummlighet, att icke ha tagit någon kännedom, huru ytlig den måste bli, af de härwarande manufacturinrättningarne. I och för detta ändamål hade jag försett mig med ett recommendationsbref till en härwarande handlande Joseph Railton, som med mycken beredwillighet förskaffade mig inträde såwäl uti ett af de största bomullsspinnerierne, hwilket tillika war förenadt med en cattunfabrik, som äfven till ett tygtryckeri. Det war förwånande att inhemta i hwilken ofantlig scala detta bommuls spinneri blifvit anlagt och på hwilket snillrikt sätt det bedrifves. Icke mindre än 1.400 personer äro derwid engagerade och likwäl woro i 16 stora salar en ansenlig mängd spinnstolar i sysselsättning, hwars beundranswärda mekaniska inrättning tyckes göra menniskokraften nästan aldeles öfverflödig. En enda sådan spinnstol uträttar nemligen nu detsamma, hwartill fordom erfordrades ifrån ett och till två hundrade personers händer, och skötes derwid blott af en enda person; ty förmedelst en maschin spinner den ända till 200 trådar på en gång, hwarwid personen, som står frammanför, icke har någonting widare att iakttaga, än att förse maschinen med bomull och att, när någon tråd sönderslites, fastknyta den igen. Maschinen består af twenne par walsar, som genom mekanisk kraft sättes i rörelse; den öfre walsen af hwarje par är öfverdragen med läder på det bomullen må fastna derwid, hwaremot de undre walsarne äro reflade, och emellan dessa framkommer bommullen och utdrages samt spinnes i trådar af spindlarne. Alt efter som man önskar trådarne finare, sättes det främsta walsparet i 3 eller 4 gånger fortare omlopp. Alla spinnstolarne äfvensom wäfstolarne i cattunfabriken och öfriga maschinerierne sättas i rörelse af en enda stor ångmaschin på 100 hästars kraft. Genom denna förundranswärde fulländning af bomullsspinnerierne har den stora triumf för de mekaniske konsterne blifvit en möjlighet som man måste finna uti det märkwärdiga förhållandet, att engelsmännen, efter att hafva köpt Bommullen i Ostindien och transporterat densamma 1.000 mil öfver hafvet hemm till sina fabriker, D. 15 Sept.

ändå finna sin fördel wid att återskicka till Ostindien och sälja där de af bommullen tillwerkade tygerna. Utan öfverdrift torde man kunna räkna de brittiska bommullsmanufacturernes raska tillwäxt och öfverlägsna storhet till de märkwärdigaste fenomener i den menskliga industriens historia, och likfullt är det icke otroligt att en ytterligare ännu wida större och inflytelserikare utweckling framdeles kommer att göra sig gällande. På sådana ställen som Birmingham och Manchester tycker man sig först riktigt bli uppmärksam på de ämnen eller kunskapsfrön, hwilka ligga dolda under framtidens slöja, äfvensom på dem dermed i sammanhang stående wansklighet och osäkerhet, hwarmed hwarje beräkning i wår tid är förenad, då hwilket ögonblick som heldst en förändring af de närwarande förhållanderne kan framkallas genom någon ny och snillrik uppfinning. I bommullsfabrikerne sysselsätts här öfver 20.000 menniskor. Uti tygtryckeriet, tillhörande Hrr Heald Wilson & Co war det interessant att se med hwilken fermité tryckningen går för sig. Tyget nedkommer från öfra wåningen och passerar genom flera valsar af hwilka hwarje par påtrycker någon apart couleur och facon hwarefter det slutligen emellan sista valsparet framkommer fullkommligt färdigtryckt.

På wår wandring genom stadens gator kommo wi händelsewis att stanna utanför en byggnad, som genom sin wackra architectur ådrog sig wår uppmärksamhet och hwilket om jag icke misstager mig war stadens Town -hall; och då wi sågo flera personer gå dit in, samt erforo att för närwarande en exposition af målningar derstädes egde rum, lockade nyfikenheten oss att följa med och att som hastigast beskåda en icke särdeles betydlig, men ganska interessant samling af, såsom jag tyckte mig finna, till en stor del utmärkta målningar. – Att lefva i en stad, sådan såsom Manchester, skulle jag finna särdeles oangenäm i anseende till den tryckande, trista och ohälsosamma atmosfer, som förorsakas af de ur tusendetals tornlika skorstenar uppstigande swarta rökmassorne, hwilka derjemte meddela de massiva och höga husen ett mörkt och något dystert utseende. Likwäl saknar stadens nyare anläggningar, som äro betydliga, icke stora och wackra gator. Inwånareantalet beräknas till nära 300.000.

Kl. emellan 3 och 4 på eftermid. sutto wi åter i ett liksom i fullkomlig frihet framstormande wagntåg – skådande flyende utsigter på båda sidorne om oss, åt djup och höjder med städer, landställen, skogar och ängar i pittoresk omwexling och dessemellan någon gång plötsligen uppslukade af någon tunnel och för några minuter försänkte i den djupaste natt – och efter

ungefärligen 1 1/2 timmes förlopp befunno wi oss i det så kallade Lilla London eller rättare det stora Liverpool. Jernbanan emellan Manchester och Liverpool war den första som anlades i England och måste med ofantliga kostnader och swårigheter föras genom långa moraser och berg. Ifrån ett ställe som kallas Edge hill och ända fram till stationen i Liverpool genomforo wi en tunnel af icke mindre än 2.230 yards[120] längd, & 25 fots bredd, & hwilken sträcker sig ett långt stycke under sjelfva staden. Stationen här är utmärkt stor och omfångsrik samt derjemte särdeles elegant; facaden, som wetter åt en stor öppen plats, är prydd med ett stort antal Korintiska pilastrar, och försedd med fyra höga, hwälfda infartsportar.

Efter att ha låtit anwisa oss wåra rumm i hotellet Union, tillbringade wi en interessant afton uti stadens s.k. Kungliga theater, hwars salong är i en glänsande stil rikt och smakfullt ornerad. Wi sågo uppföras twenne pieser hwaraf den ena utgjorde en dramatisk composition af Walter Scotts "Heart of Midlothian" och i hwilka skådespelarepersonalen utwecklade en mer än wanlig skicklighet och ensemble. De uti förenämnde pjes förekommande twenne systrarnes roler utfördes isynnerhet särdeles förtjenstfullt genom det fint nyancerade och behagfulla föredrag, som utmärkte de båda actriserne, hwilka fått dessa roler på sin del. Mimik, action, accentuation – alt förenade sig hos dem i en fulländning, som gaf deras spel utomordentlig sanning och intresse.

D. 16 Sept.

Såsom staden mest karakteriserande blefvo de härwarande skeppsdockorne påföljande morgon d. 16 Sept. första föremålet, för wår utwandring. Dessa äro utmärkt rymmliga och sträcka sig till ett antal af 12 till tretton, förutan tillhörande särskilde bassiner, längs åt floden Mersey. De woro samt och synnerligen uppfyllde med en för blicken ogenomtränglig skog af master, och den rörelse, som med lossningar och lastningar här war rådande, tycktes wara fullkomligt lika så storartad, som i Londons dockor, hwilka likwäl ega det företrädet, att magazinerne äro uppförde helt nära intill så att lossningen af warorne sker directe från fartygen in uti desamma, hwilket icke är fallet här. Första rangen ibland härwarande dockorne intager troligen "Prince's" dockan, wid hwilken wi äfven uppehöllo oss längst; ty att spatsera ikring uti alla skulle ej allenast ha medtagit allt för mycken tid, utan hade äfven warit utan synnerligt ändamål. Denna docka uppgafs wara 500 Yards lång och 106 yards bredd. För warornes skyddande emot wäderlekens åwerkan under lossning eller lastning har längs båda sidorne blifvit uppförd en på pelare hwilande, stor takbyggnad. Hela dockan inneslutes af en hög

stenmur, å hwilken äro anbragte flera portar på något afstånd fr. hwarandra. Skiljd från denna docka genom den muren, sträcker sig bakom densamma, längs åt floden, en lång med ett stenbröstwärn försedd promenad, från hwilken man eger en interessant utsigt. på det oändliga hwimmlet af gående och kommande fartyg samt den wackra med hus öfversådda landtliga trakten på andra stranden, till och från hwilken ett stort antal ångfartyg skyndade fram och åter då icke här såsom i London öfver Themsen finnas några jettebroar. Näst London är Liverpools hamn den mest betydande i hela Storbrittanien och handeln emellan England och Nordamerika eger här sin medelpunkt. Detta förhållande härleder sig hufvudsakligen från Liverpools så högst fördelaktiga läge i och för communicationen med såwäl sistnämnde land som de wigtigaste engelske fabriksstäderne, så att man beräknat, det öfverhufvudtaget inemot hälften af alla bommullspartier, som årligen skickas fr. Nordamerika till Europa, blir lossad här. Derföre utgör äfven handeln med bommull och bommullswaror hufvudsakligaste delen af Liverpools handelsaffärer och till exempel på den stora scala hwaruti samma bedrifves, anföres att öfverhufvudtaget hwarje wecka hitkommer 15 à 16.000 balar Bommull och deremot på samma tidrymd försändes manufacturwaror till ett wärde af 2 à 300.000 £ sterl. Likwäl eger Liverpool sjelf icke några bommullsmanufacturer – dertill är det för mycket handelsstad; utan då det genom kanaler och jernwägar står i förbindelse med de större fabriksstäderne, fortskaffas rudimaterierne (råvarorna) med lätthet dit och fabrikaterne deremot derifrån och hit. Liverpools handelsflotta utgöres af öfver 1.000 segelfartyg och emellan 70 à 80 ångbåtar. Öfverhufvudtaget utrustas här årligen 12 nya ångbåtar. I synnerhet är en Hr Wilsons hwarf anmärkningswärdt; under loppet av 10 år har å samma årligen 10 ångfartyg lupit af stapeln. 7 fabriker sysselsätta sig uteslutande med ångmaschineriers tillwerkande och erhålla derå beställningar till och med från Ostindien och Amerika. –

Till min ledsnad försummade wi att besöka något af dessa fabriker, emedan wi först sedermera hörde dem beskrifvas. Uti ett af dem äro inemot 600 arbetare engagerade och likfullt lär större delen af arbetet uträttas genom ångkraft, såsom ej allenast tyngders bortskaffande utan äfven jernets smidning, filande och polering.

Något praktfullare tullhus än det härwarande torde knappt nog någonstädes finnas. Både centern och sidofacaderne af denna ansenliga byggnad äro försedde med stora portiker, hwaraf hwarje uppbäres af åtta pelare, och

öfver midten af byggnaden reser sig en wacker med pilastrar prydd dom. Wår wäg härifrån förde oss till det i närheten belägna, för municipala angelägenheter bestämda stadshuset och då wi hos en förbipasserande herre efterfrågade på hwad wis wi skulle kunna winna tillåtelse att bese det inre af byggnaden, hänwisade han oss till en sidoingång, som, sedan wi gnm en å dörren fästade ringklocka tillkännagifvit wår önskan att få slippa in, genast öppnades för oss. Sedan dörrwaktaren wisat oss upp för en trappa, emottogos wi af twenne hyggliga unga fruntimmer och wisades omkring uti flera magnifika salar med massiva mahognydörrar, hwarefter wi stego upp för en spiraltrappa till kupolen, ifrån hwilken en widsträckt utsigt öppnade sig öfver den gigantiska staden med sina långa, wackra och till en stor del palatslika husrader. Wid första inträdet till nyssnämnde trappuppgång mötes ögat af en utmärkt wacker och stor marmorstatue af den namnkunnige Canning,[121] stående med armarne i kors öfver bröstet, hållande i ena handen en pappersrulla och med den andra svepande en rommersk toga kring lifvet. Uti anletsdragen uttrycker sig en genialisk kraft och eldighet. Stadshusets yttre architectur är i en praktfull stil och den af pelare omgifne kupolen prydes ofvanpå af en colossal statue föreställande Brittania.

I symetrisk öfverensstämmelse med ena sidan af townhall är strax bredwid den eleganta Börsen, som med en lång arcadegång på 3 sidor innesluter en öppen plats, på hwilken ett stort, af flera alegoriska bilder bestående monument finnes upprest till den hjeltemodige admiral Nelsons ära. Wi woro som hastigast inne uti den rymliga och ljusa samlingssalen, där flera herrar för tillfället woro sysselsatta med tidningsläsning och besökte derefter den präktiga St. John's marknadsbyggnaden, som icke kan förfela att ådraga sig hwarje främmandes beundran. Då man inträder häpnar man aldeles – både öfver sammas ofantliga omfång och den originella idéen i anläggningen. Byggnaden är 184 yards lång och nära 45 yards bred samt betäcker eller innesluter en enda stor plats, hwilken genom långa rader af jernpelare är indelad uti fem långa gångar eller avenuer, längs åt hwilka marknadsstånden äro uppställde. Om aftonen upplyses platsen af 150 från pelare utgående gaslågor.

På hemwägen till logiet öfverföllos wi af ett häftigt owäder, som gaf anledning till en kapplöpning af ganska egen art och i afseende på hwilken jag häldre skulle welat wara åskådare än deltagare. Det stormade och rägnade aldeles förfärligt och rätt som jag gick, grep blåsten i min uppspände paraply och wände ut och in på den. Medan jag nu bemödade mig om att

få paraplyen i sitt rätta skick igen, war den skälmaktige Äolus strax tillreds med en ny vindstöt, som ryckte min hatt från hufvudet och förde den ett långt stycke fram åt gatan. Snabb som ett locomotiv for jag efter den lätt och ätheriskt framdansande flyktingen, Nu började den, imiterande luftbalongens natur, att höja sig uppåt, och redan tänkte jag, liksom en engelsk wisa börjar, "Fare thee well! we meet no more", då – till all lycka sänkte den sig åter ned mot jorden och som örnen slår ner på sitt rof war jag i samma ögonblick framme och fick tag i min hatt, som likwäl nu i stället för sin fordna hwita couleur hade antagit en tyvärr alt för mörk anstrykning af smuts. Jag föreställer mig lätt hwilken komisk anblick denna kapplöpning emellan mig och min hatt måtte ha erbjudit, och tvifvelsutan war den ganska wäl egnad till någon karikaturmålning. Emedlertid förbarmade sig min uppasserska i logiet öfver den stackars hatten, torkade den wid kaminen och presenterade mig densamma påföljande morgon i ett skick, som satte mig i tillfälle att åter kunna nyttja den – och så vandrade jag genast åter ut i staden för att ännu före wår afresa härifrån, som wi samma förmiddag ämnade anträda, bese den märkwärdiga St. James kyrkogården. Denna är af en högst egen och romantisk beskaffenhet. Då den blifvit anlagd på samma ställe, hwarest fordom warit ett stort stenbrott uti en staden dominerande kulle, ser man, nedstigen uti den sålunda utbrutna dalen sig på alla sidor omgifven af emellan oregelbundna trädgrupper framstående klippor, af hwilka man genom några uthuggit gångar. Intill en del af klippwäggarna ha uti twenne afdelningar, den ena öfver den andra, murar af bränd sten blifvit uppförde och å dessa långa rader af katacomber anbragte. Ungefärligen i midten af begrafningsplatsen står omgifvet af träd & buskar ett smakfullt construeradt mausoleum, upprest till åminnelse af den utmärkte parlamentsledamoten Huskinsson[122], som wid jernbanans öppnande emellan Liverpool och Manchester, blef öfverkörd af en ångwagn, hwarwid båda benen till den grad krossades, att han strax efter afled. Detta mausoleum är i form af en liten rotunda med pilastrar, på hwilka hwälfver sig en med ett kors prydd cupol; genom å denna anbragte fönster infaller dagsljuset och belyser en wacker statue, föreställande den berömde statsmannen, under wältalighetens inspiration, med en pappersrulla i ena handen, och i hela sin hållning tillkännagifvande ett ädelt väsende. På öfre delen af begrafningsplatsen frapperas ögat af en elegant, på en trappupphöjning af sten hwilande byggnad med pelare-prydd facade, uti hwilken jordfästningsceremonierne förrättas. Som hastigast togo wi på wägen härifrån den helt nya i göthisk stil

uppförda samt särdeles smakfullt och rikt ornerade St. Lukaskyrkan i ögnasigte, spisade derefter ännu i hotellets restauration en ganska utförlig och propert serverad fruckost, hwarwid i England merendels brukas att hwar och en efter behag sjelf skär och hemtar sina portioner från ett midt på golfvet stående bord, som plär wara betäckt med rostbeaf, skinka, kalfstek, och åtskilliga andra kötträtter, samt foro emellan kl. 10 och 11 på jernwägen åstad emot Manchester, dit wi efter att hafva tillryggalagt 32 engelska mil anlände redan kl. 12.

Den tid wi woro på wägen bortflydde blott altför hastigt och gärna skulle jag denna gång önskat, att ångwagnen förminskat sin fart åtminstone till hälften. Aldrig uppstår bekantskaper lättare än på resor, men då de derjemte merendels blott äro af ephemerisk (flyktig) natur glömmas de lika fort som de blifvit inledda. "Att samlas och att skiljas åt, wälkommen och farwäl, se, det är lifvets del" säger en norsk författare och uti en ännu högre grad erfar man detta förhållande på resor. Emellanåt händer det likwäl att det wänliga intryck, som sammanträffandet med någon af dessa menniskor, till hwilka man känner sig dragen och fattar förtroende wid första anblicken, meddelar åt ens inre, wid skilsmessan medför en wiss känsla af saknad, och en slik bekantskap war det äfven på ifrågawarande korta färd jag råkade göra. Ibland de resande som fått sina platsar uti samma wagnsafdelning som jag ådrog sig genast en medelåldrig uti swart sidenklädning och hwit sidenhatt klädd dam företrädeswis mitt interesse. Ehuru wisserligen redan utöfver skönhetens gyllene period, egde likwäl hennes ansigtsdrag detta själfulla och ädla uttryck, som mera talar till hjertat än denna beundran väckande kroppsliga skönhet, som motswarar alla anspråk på idealisk regelbundenhet, men som saknar själ och hjerta. Med en okonstlad belefvenhet förenade sig hos henne en fin bildning och hela hennes sätt att wara och tala röjde en djup kännande och tänkande själ. Då wi uti wårt samtal händelsewis kommo att widröra resor i allmänhet uttryckte hon i lifliga ordalag den oemotståndliga lust, hon altid känt innom sig att besöka främmande länder, i hwilka man war i tillfälle att beundra naturens och konstens mångsidiga skönheter, träffa goda och likstämmiga menniskor samt göra bekantskap med interessanta olikartade förhållander. – Föregående året sade hon sig ha tillbringat en längre tid uti tyska Rehnprovinserne och kunde icke nog berömma den uppriktiga artighet och förekommande gästfrihet hon rönt hos tyska nationen. Då hon erfor att jag hade hemma i Sverige, måste jag lemna henne flerahanda upplysningar såwäl om landets beskaffenhet som

folkets seder och klädedrägt. Alt emellanåt inblandade hon någon träffande anmärkning uti en särdeles liflig discours (samtal), som hade uppstått emellan vännen Hellesen och en lång elegant herre i afseende på Napoleons och Wellingtons fältherreegenskaper. Engelsmannen lät hänföra sig af sin patriotiska ifver ända derhän att wilja påstå, det Wellington wisat sig såsom general ega större geni än Napoleon och ehuru H. med de tydligaste bewis sökte att öfvertyga honom om motsattsen widblef han likfullt enwist och stolt sin yttrade åsigt. –

Så treflig nu denna färd war, så oangenäm blef deremot fortsättningen af resan fr. Manchester till Leeds. Då den emellan dessa städer under arbete warande jernwägen ännu blott ungefärl. till hälften medhunnits måste större delen af resan ske på wanlig wagn eller en så kallad stage-coach, som rymmer c:ca 18 personer, hwaraf likwäl endast 4 få plats inuti och då dessa platsar redan woro upptagne, måste jag sitta utanpå. Dermed skulle jag i wackert wäder warit särdeles belåten i anseende till den friare och widsträcktare utsigten som erbjuder sig fr. sätet ofvanpå wagnen, men nu war händelsen att under hela wägen ett det häftigaste hällrägn jag någonsin warit ute för, nedströmmade från himmeln, hwarigenom ej allenast utsigten förmörkades utan äfven, oaktadt jag såwäl som de öfrige resande hela tiden hade paraplyen uppspänd, kläderne på det obehagligaste genomblöttes. Wår wäg förde oss i öfrigt genom en bergig, ofruktbar och ödslig trakt, som endast här och där upplifvades af några på bete gående hästar och får. Huru förnöjd jag wid wår framkomst till den dystra, mörka och i rökmoln inswepta staden Leeds kände mig wid tanken på att få tak öfver hufvudet, så litet woro de rumm, hwilka lemnades oss här i hotellet Rose & Crown egnade att uppwäcka någon känsla af behag och trefnad, såsom de sämsta jag någonsin träffat på uti något wärdshus, som tagit sig tittel af hotell, Ruskiga efter resan brydde wi oss emedlertid icke om att efterhöra något annat logis, synnerligen som det redan war sent på aftonen och wi nästföljande dag åter ämnade afresa härifrån sedan wi någorlunda tagit notis om hufvudpunkterne af stadens karakteristiska märkwärdigheter.

D. 18 Sept.

D. 18 Sept. Första stället som wi här beságo the Cloth-Hall eller klädessalen, uti hwilken hwarje wecka fabrikanterne från landet samla sig för att sälja sina otillredda och ofärgade kläden, hwilka sedermera i Leeds erhålla sin fulländning till appretur (glans) och couleur. Denna sal är af ofantliga dimensioner, ehuru för öfrigt utan någon nätthet och elegans, samt utgöres af fyra 130 yards långa gångar, hwilka äro fullsatte med flera långa rader af

bänkar, hwaråäro inemot 2.700 (olika) målade och med nummer försedde afdelningar. Hwarje manufacturist har en eller flera afdelningar, hwaraf hwarje plär betalas med 4 à 5 £, och å dessa placeras klädesstycken wid marknadstillfället samt ligga i öfrigt qvar till dess de bli sålde eller ock såsom profstycken. Ehuru de betydligaste partierne kläde, neml. otillredt, hitföras från fabriker på landet, finnas likfullt äfven i staden, många och ansenligt stora klädesfabriker och uti ett af dessa introducerades wi af en härwarande handlande Ludolph, till hwilken jag medhaft ett recommendationsbref och som genom sitt utmärkt hyggliga sätt och sin förekommande angelägenhet att bereda oss nöje förwärfvade sig anspråk både på wår aktning och tacksamhet. Född i Hamburg hade han för flera år sedan flyttat hit och idkar en betydlig handel med ull. Uti klädesfabriken fann jag liksom uti bommullsspinnerierne det hufvudsakligaste bli uträttadt genom ångkraft och interessant war det att se huru som wäfstolarne liksom genom egen inneboende lifskraft sjelfve förrättade wäfningen utan någon menniskas tillhjelp; samma förhållande war det med klädets kardning. På wår wandring genom stadens gator blefvo wi i tillfälle observera att Leeds icke saknar stora och reguliera gator, ehuru den äldre delen af staden är illa och krokig byggd. Husen äro öfverhufvudtaget uppförde utan all smak, flera wåningar höga, och i anseende till dörr och fönsterskotten temligen sparsamt försedde med dessa prydnader. Inwånareantalet beräknas till 132.000. –

Kl. 3 på eftermiddagen sutto wi uti en till Hull afgående train, som framrullade med detta tysta och monotona dön, som har ett så mildt melankoliskt inflytande på fantasien. – Trakten genom hwilken wår wäg ledde blef beständigt mer och mer wänlig och interessant, erbjudande omväxlande utsigter på oöfverskådliga sädesfält, öfver hwilka lian till större delen redan gjort sin ronde, ännu i frisk grönska prålande ängar, mörka skogssträckor, wackra till byggnadssättet varierande landtställen samt stora byggnader. Alt emellanåt passerar man förbi någon på afstånd belägen fabriksort, åt hwilken de oupphörligt ur jetteskorstenarne framblixtrande stora eldslågornen gifva utseendet af en brinnande stad. En lång sträcka närmast Hull framlöper jernwägen längs åt stranden af Humberfloden, som upplifvades af hundratals fartyg och båtar och ju närmare wi kommo staden desto rörligare och lifligare blef taflan.

Wi togo wårt logis i Minerva hotell, hwarest wi från wårt rumm hade utsigt på en del af hamnen, där flera nationers olika flaggor swajade i aftonwinden och några ångfartyg med sina höga skorstenar laggt sig till hwila för

den instundande natten. Allt bar wittne om att wi kommit till en betydande handelsstad och hwilket stort företräde måste man icke i allmänhet gifva sjöstäderne framför fabriksorterne. Här inandas man en frisk och hälsosamm luft, där nedtryckes sinnet af en tung och dimmig atmospher, här ser man glada och lifliga menniskor, där åter dystra och liknöjda ansigten, här råder en fri och naturlig rörelse, där ett innom hus afmätt och mekaniskt lif. London, Liverpool och Hull efterlemnade derföre äfven af alla de städer i England genom hwilka jag passerade – hos mig det angenämaste intryck. Lefve Handeln! Den är ej allenast sjelfva driffjedern för industrien, den fördelar ej allenast naturens gåfvor och underlättar desammas bäst möjliga anwändning, utan den utbreder derjemte civilisationens wälsignelser och wettenskapernes och konsternas skatter till de aflägsnaste delar af werlden, den bannlyser fördommarne och framkallar i stället ett wänligt närmande emellan länder och nationer, sprider lycka och wälstånd samt åstadkommer en wälgörande och nödwändig circulation uti folkens stora universallif –

Om aftonen åskådade jag uti den härwarande ganska smakfulla men till storleken teml. obetydliga theater ett werkligt Salmagundi[124] till pjes kallad Robert Macaire eller de twå mördarne, hwaruti förekommo till den grad båda rysliga och wämjeliga scener, att jag, då en stor del af åskådarne midt under representationen aflägsnade sig, icke kunde anse detta annorlunda än såsom ett uttryck af rättwis indignation. –

D. 19 Sept.

D. 19 Sept. Sedan förmiddagen åtgått till ett besök hos Hrr Hassel & Co äfvensom till åtskilliga små excursioner i staden, hade härwarande danske general-consuln Good, realiserande den wackra betydelsen af sitt namn, godheten att på eftermiddagen wisa oss omkring på flera ställen, hwaribland äfven uti ett stort bommullsspinneri, som sysselsätter c:ca 1.200 personer och hwarest jag till det hufvudsakliga tyckte mig finna samma principer anwände som uti det förut i Manchester besedda spinneriet. Hull förekomm mig icke att wara någon wacker stad, men här liksom i de andra engelska städerne saknades icke en ansenlig mängd af rika boutiker och gatorne på hwilka rörelsen war utomordentlig liflig woro nästan öfverallt försedde med breda trottoirer. – Stadens fängelse sågo wi till det yttre och fann jag samma uppfördt efter samma plan, ehuru i en betydligt mindre scala, som the Penitentiary i London. Hull räknas för att wara den 4de i ordningen af Englands handelsstäder; hwarje år afgår härifrån en liten flotta på hwalfiskfångst, hwilken hemför betydliga partier tran. Utskeppningarne af Twist och bommulswaror äro högst ansenliga.

Om aftonen, då gatorne upplysas med gas, besökte wi ännu den här hwarje Lördag rummegande marknaden, på hwilken det hwimlade af menniskor samt begåfvo oss kl. 10 ombord på det colossala ångfartyget "the Tiger", som skulle återföra oss till Continenten. Jag hade genomflugit det sköna England och medförde derifrån bilder af ett interesse och en mångfaldighet, som hos mig gifver dem ett utmärkt rum uti minnets panorama. Och likwäl war det blott en högst ringa del jag medhann att bese och inhemta af landets märkwärdigheter i jemförelse med hwad man under ett längre wistande här kan finna; ty så rikt är England på konstskatter, under, naturskönheter, anmärkningswärda inrättningar och originella förhållanden, att hwarthän man än må wända sig beständigt något nytt och sällsynt skall frappera ögat. Och hwem förtjenar wäl mera att bo på denna wackra ö än just engländaren! Hwilket snille, hwilken storsinthet, hwilken beslutsamhet, ihärdighet och arbetsamhet utmärker ej engelska folket framför så många andra nationer! Erfarenheten påminner mig derjemte om denna berömwärda artighet emot resande, hwilken så mycket mera öfverraskar ju mindre man wäntat den. Hos alla, till hwilka jag hade recommendationsbref att aflemna rönte jag ett hjertligt emottagande och aldeles obekanta bemötte mig med en wänlighet, som jag här minst hade förmodat. Wisserligen är engelsmannens karakter för stolt att slösa med onödiga complimenter, men så snart man närmar sig honom med förtrolighet motswaras samma altid med wärma och uppriktighet. Ställer man sig deremot i beröring med den sämre klassen, torde man ganska ofta få anledning att beklaga sig öfver ett frånstötande och oartigt bemötande. –

Efter en lycklig resa af nära 2 dygn fälldes ankaret om aftonen d. 21 Sept. på Elb-strömmen och då de fleste passagerarne längtade efter att ju förr ju häldre komma fram till Hamburg, men ångfartyget i anseende till ebben icke förr än påföljande morgon kunde segla upp till staden, beslöto wi att låta sätta oss i land wid byen Schulau. Här beställdes genast wagnar, men då dessa icke kunde lofvas att wara för dörren förr än om en timmes tid, läto några af de resande, animerade af en ung och liflig Hamburgare, hwaribland äfven Hellesen och jag, icke afskräcka sig genom det djupa mörker, som nu omgaf oss, att, följande efter en erhållen wägwisare, begifva sig till fots åstad emot Blankenese, där wi woro wissa om att genast få hästar och wagn. Efter twå till tre timmars wandring framkommo wi kl. 1 på natten till Blankenese, af hwars romantiska belägenhet wi tywärr wid denna tid icke kunde profitera något. Alting låg försänkt i en djup och tyst hwila och blott emellanåt hördes någon waksam D. 21 Sept.

hunds skällande. Efter att en god stund ha bankat på porten, innan folket waknade, sluppo wi in uti det snygga "Fährenhaus", hwilket tillika är wärdshus, och framställde wår begäran om skjuts till staden. Först läto wi likwäl koka chocolade och drucko denna under munter och treflig conversation.

Derefter bar det genast af emot Hamburg till, der det, sedan wi i twenne hoteller wid Jungfernstieg erhållit det besked, att icke något enda rumm funnes ledigt, först uti det likaledes wid Alsterbassinen särdeles wackert belägna hotellet Belvedere lyckades oss att få logis. Med glad känsla såg jag mig nu åter i midten af detta sköna Hamburg, der alla föremål framställde sig för mig i så bekanta och tillika upplifvande drag. Dessa praktfulla småpalatser, dessa förföriskt inbjudande boutiker, dessa stora och wackra alléer, denna interessanta och oförlikneliga Jungfernstieg med sitt brokiga och storartade hwimmel och sina trefliga paviljonger, denna klara och lugna Alsterbassin med sina stolt omkringsimmande svanar och sina talrika gondoler, dessa förtjusande omgifningar med sina smakfulla och eleganta landställen, denna rika tillgång på musik, hwarmed man troligtwis ingenstädes på hela jorden regaleras (undfägnas) i större öfverflöd än här, icke att räkna af de i kringwandrande musikanterne på gatorne, utan af de små förträffliga orkestrarne uti paviljongerne och caffèerne och den ypperliga orkestern i theatern och på de talrika concerterne, dessa – men kort sagdt allt förenar sig här att med ett retande behag intaga främlingens sinne.

Jag qvarstannade här till weckans slut och, oaktadt wäderleken för det mesta war dyster och rägnig, förflöt likwäl tiden rätt angenämt.

Andra dagen efter min ankomst war jag inviterad till middag och afton ute på det hyggliga herrskapet Schencks lilla wackra landställe; en afton åskådade jag uti den stora Theatern några aldeles förträffligt uppförde vaudeviller af ett sig här för tillfället uppehållande franskt skådespelaresälskap; en annan afton åter hänrycktes jag på samma ställe af den härrliga musiken och sången äfvensom det förtrollande sceneriet uti Rossinis magnifika opera Moses; ett par gånger bewistade jag börssammankomsterne uti den namnkunniga Börsenhalle och såg der den lilla, men tillika så mäktige penningefursten Heine[124]; en dag spisade jag middag hos Herrar Robinow Söhne, en annan dag åter åkte jag i sällskap med Hellesen och en son till Handl. Jacob Holm i Köpenhamn, med hwilken jag på öfverfarten fr. England kommit i bekantskap, ut till Rainvilles garten, en den charmantaste parkanläggning med en praktfull Rotunda, colonnader och spistält, & erbjudande en skön utsigt på den tätt förbiflytande Elben.

Om aftonen d. 26 September afreste jag härifrån med diligensen till Kiel och med ångfartyget Löwen widare till Wordingborg. Här skiljdes jag åt från min aktningswärde reskamrat, Consul Hellesen, fortsättande min resa utan uppehåll till Köpenhamn, dit jag anlände om morgonen den 28 Sept. Samma dag på eftermiddagen begaf jag mig ombord på det till Malmö afgående ångfartyget och såg mig efter ett par timmars angenäm öfverfart åter i skötet af det kära hemmet, i kretsen af alla föremål för mitt hjertas innerligaste tillgifvenhet och kärlek. D. 26 Sept.

Passagier-Billet

zur

Königl. Diligence zwischen Hamburg und Kiel

und

Personenpost zwischen Wordingburg und Kopenhagen

für Johann Bager zur Fahrt

von nach und von Wordingb. nach Copenhagen

Von **Platz-№** 3

Die Post geht ab um 6 Uhr Abends am

Hamburg den 27 Sept 1840

Es ist bezahlt:

	Zwischen Hamburg und Kiel.		Zwischen Kopenhagen u. Wordingburg.	
	ℛ	β	ℛ	β
a) **Passagiergeld**, worin Alles eingegriffen ist, was der Reisende zu bezahlen hat, **sowohl am Abgangs- als am Ankunftsorte** und auf den Stationen unterwegs, imgleichen Postillon-Trinkgeld und Sitzenbleibergeld.	4	–	5	–
b) an Ueberfracht für 24 Pfund	–	–	–	16
Summa:	4	–	5	16

An Gepäck ist eingeliefert oder 104 ℔

zusammen an Gewicht ℔, wovon 50 ℔ frei sind.

Kiel den 28 Sept 1840

Königl. Posterpedition.

pr. Frahl Bokm.

Från J. P. Bagers hemresa har bevarats hans "Passagier-Billet", gällande för resa med Kungl. Diligence mellan Hamburg och Kiel samt för "Personenpost" mellan Vordingborg och Köpenhamn. Einar Bagers samling. Malmö Stadsarkiv.

Noter

[1] *Jean Paul*. Psedonym för den tyske författaren Johan Paul Friedrich Richter (1763–1825). R. vann stor popularitet som romanförfattare.
[2] *Ångfartyget Malmö*. År 1836 hade malmköpmannen Lorenz Isac Bager, Mathias Flensburg och Christian Petter Möller bildat ett bolag i syfte att anskaffa ett ångfartyg, som skulle trafikera leden Malmö–Köpenhamn–Lübeck. I augusti 1838 kunde de tre malmöredarna se sina planer förverkligade när hjulångaren Malmö stävade ut på sin första reguljära tur.
[3] *Skeppsbron eller Skeppsbryggan* var sedan slutet av 1600-talet en vanlig benämning på den s.k. Färjebron, en pålad brygga – mitt för nuvarande Frans Suellsgatan – som före Malmö hamns anläggning var tilläggsplats för småbåtar.
[4] *Rector Almquist*. Författaren C. J. L. Almquist (1793–1866), som lämnat tjänsten som rektor vid Nya elementarskolan i Stockholm, hade nyligen legat i fejd med domkapitlet i Uppsala och blivit tilldelad en varning.
[5] *C. F. Wingård* (1781–1851) hade blivit ärkebiskop 1839 och ledde därmed Uppsala domkapitels reaktion mot Almquists radikala åsikter om äktenskapet i bl.a. novellen Det går an.
[6] *Handelsagenten Melchior* syftar sannolikt på den danske köpmannen Moritz Garson Melchior, som 1840 blev "Grosserer og Medindehaver af det af hans Farfader 1760 stiftede store Handelshus Moses og Søn G. Melchior".
[7] I brev till hemmet (utg. i bokform under titeln "Hvad är en tourist") omnämner Almquist sina båda reskamrater från Stockholm, slottssnickaren Heinrich Dumrath (1793–1866) och instrumentmakaren Hulting, men har ingenting att säga om Bager.
[8] *Hedman och Fougstedt* tillhörde båda kända malmöfamiljer. Hedman är identisk med Gabriel Hedman, som tidigare arbetat som kontorist hos J. P. Bagers farbror, handelsmannen L. I. Bager. Sedan 1838 drev Gabriel Hedman egen handelsrörelse vid Lilla Torg i Malmö. Hans stora handelsgård bär allt alltjämt namnet "Hedmanska gården". En dotter till Gabriel Hedman, Sophie, gifte sig 1883 med Harald Bager, son till Johan Peter Bager. – Fougstedts identitet framgår av ett brev som J. P. Bager skrev till sina föräldrar 15/8 1840. Bager berättar i brevet att han vid ankomsten till Lübeck träffat "Hr N. Fougstedt" från Malmö. Denne är tydligen identisk med Nils Fougstedt (1791–1864), som framgångsrikt drev en garverirörelse vid Grynbodgatan i Malmö.
[9] de 7 Kurfurstarne : Fram till 1806 valdes den tyske kejsaren av de sju riksfurstarna, som var och en bar titeln kurfurste.
[10] Hospitalet *"Zum heiligen Geist"*. En vårdanstalt, tillhörande Heiligen Geist-Orden, som räknade både lekmän och präster som medlemmar. I det medeltida Danmark fanns liknande inrättningar, helligaandshus, bl.a. i Malmö, där Heligandsklostret med kyrka och hospital låg på nuvarande Stortorget.
[11] *berlinarewagn* : en fyrsitsig täckvagn med två sidofönster.
[12] *Jungfernstieg* : ett av de förnämare promenadstråken i Hamburg. (Jungfern, ty.: jungfru, flicka)
[13] *Alster* är en mindre biflod till Elbe och bildar vid Hamburg två dammsjöar, Binnen-Alster och Aussen-Alster.
[14] Schenck & Co i Hamburg var en känd bankirfirma, som anlitades av ett flertal malmköpmän.
[15] *Alster-Halle*. En populär kafélokal vid Jungfernstieg.
[16] *pilastrarne* : pelare som framträder i låg relief från väggytan.
[17] *Lieutn. Wong*: Löjtnant F. Wong tillhörde officerskåren vid Kronprinsens husarregemente i Malmö.
[18] *Millernthor* : en av portarna i det gamla befästningssystemet kring Hamburg. – *Blankenäs* Försvenskning av namnet Blankenese, en by vid Elbe väster om Hamburg.
[19] *Manten min Herr* o.s.v. : ett lågtyskt uttryck som kan svara mot ett svenskt "Lägg en schilling i näven, min herre!"
[20] *Hbco* : Hamburger Banco var en räkneenhet som användes av Hamburgs bank 1774–1872.
[21] *Reeper-banan* : ett nöjesfält som låg strax utanför Millernthor i förstaden S:t Pauli.
[22] Den tyske skalden Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) bodde under senare delen av sitt liv i Hamburg.

[23] *4/courant* : 4 schilling.
[24] *Robert le Diable* : Robert Djävulen, historisk opera av Giacomo Meyerbeer. Operan hade haft premiär i Paris 1831 och blev en av 1830-talets stora operasuccéer.
[25] *Dem* : Demoiselle, fröken.
[26] *parterre* : enligt Bager var detta en benämning på hela teatersalongen. I den bakre avdelningen fanns det alltjämt en s.k. stående parterr, där man enligt Bager "stod upp till varandra som packade sillar".
[27] *Mercurii vinningslystna söner* : affärsmän. I den romerska mytologin var guden Mercurius handelns beskyddare.
[28] *Thorsperre* : portstängning. Efter stadsportarnas stängning måste man betala en avgift för att få komma in i staden. "Thorsperre" avskaffades först 1860.
[29] *Elbpavillonen* : en konsertsalong, belägen i västra delen av Hamburg. (Se kartan på s. 22)
[30] *danske konungens höga besök* : Kristian VIII av Danmark med drottning Caroline Amalie besökte Hamburg i augusti 1840. – *transparenter* : målningar på oljat papper eller tunn väv, som belyses bakifrån.
[31] *Guido och Genevra* : Opera av den franske tonsättaren Fromental Halévy (1799–1862).
[32] *St. James's Park* var ursprungligen en sumpig trakt, där det låg ett spetälskesjukhus, på vars plats Henrik VIII lät bygga ett palats, St. James's Palace, och anlägga en hjortpark. St. James's fungerade som kungligt residens fram till 1837, då drottning Viktoria flyttade in i Buckingham Palace.
[33] *gasljus* : redan omkring 1815 hade gasbelysning börjat införas i London. I Sverige fick de större städerna gasbelysning vid mitten av 1800-talet (Göteborg 1846, Stockholm och Norrköping 1852, Malmö 1854).
[34] *trainen* : tåget (eng. train). Ordet "järnväg" är belagt i svenska språket första gången 1808.
[35] Tidkulan, the time-ball, utnyttjades länge för reglering av fartygens kronometrar. En dylik tidkula fanns bl.a. i Malmö hamn fram till 1930-talet.
[36] Generalkonsul *Thottie* tillhörde en svensk släkt, som invandrat från Skottland på 1680-talet. Charles Thottie (1781–1870) grundade 1808 en egen firma i London, där han var svensk-norsk generalkonsul 1815–1869.
[37] *macadamiserade* : omkr. 1820 hade man börjat förstärka vägbanorna med krossad sten. Metoden uppkallades efter den skotske vägbyggaren John MacAdam.
[38] Den skotske skalden *James Thomson* (1700–1748) hade gett ut sin berömda diktsamling "The seasons" 1730.
[39] Uppkallad efter en mytisk kung Lud.
[40] *frontespice* : framskjutande parti på en byggnads framsida.
[41] *Wie gefällt Ihnen dises Gewölbe?* : Vad tycker ni om det här valvet? – *Ganz ausserordentlich gut.* : Synnerligen bra!
[42] Hambro, Joseph, (1780–1848), dansk grosshandlare och bankir, från 1840 bosatt i London.
[43] Kväkarna tillhörde ett i England under 1600-talet uppkommet religiöst samfund. Allmänt verkade kväkarna för hederlighet och sunda affärsmetoder och hade ofta stora framgångar som köpmän och industriidkare.
[44] *domicilera* : ange växelns betalningsort.
[45] Hör ni inte? Ni måste komma med! – Vilka landsmän!
[46] En engelsk mil = 1,609 m.
[47] *Eduard Eröfraren* : Bör vara Vilhelm Erövraren (1027–1087). Denne efterträdde Edvard Bekännaren (död 1066).
[48] *Rembrandt* (1606–1669) holländsk målare. – *van Dyck, Anthonis* (1599–1641), flamländsk målare. – *Tintoretto, J.* (1518–1594), venetiansk målare. – *Sir Thomas Lawrence* (1769–1830), engelsk porträttmålare.
[49] Drottning Victoria (1819–1901), drottning 1837, gift i februari 1840 med Albert (1819–1861) av Sachsen-Koburgh-Gotha.
[50] *ein klein wenig smickrande*: en smula smickrande

[51] *Adolphus Frederick, hertig av Cambridge* (1774–1850), yngste son till Georg III. Han var farbror till drottning Victoria.
[52] *Kardinal Wolsey* (1475–1530), engelsk prelat och statsman.
[53] *Lionardi da Vinci* (1452–1519), italiensk målare och vetenskapsman. – *Corregio* eg. Antonio Allegri (1489–1534), italiensk målare. – *van Dyck*, se not 48. – *Veronese, Paolo* (1528–88), italiensk målare. – *Tizian* (1477–1576), italiensk målare. – *Holbein, Hans* (1498–1543), tysk målare. – *Rubens, Peter Paul* (1577–1640). *Tintoretto*, se not 48. – *Claude Lorrain* (1600–82), fransk målare. – *West, Benjamin* (1738–1820), amerikansk-engelsk målare, var med om att grunda The Royal Academy 1768 och var dess president i 27 år från 1792 – *Raphael* (Rafael), (1483–1520), italiensk målare.
[54] *Casanova.* Förmodligen har kopian utförts av en av den ryktbare äventyrarens två bröder som båda var målare. Den äldste, Giovanni C., var dessutom professor vid konstakademin i Dresden.
[55] Planterat 1768.
[56] *Ariadnetråd,* ledtråd. I den grekiska mytologin berättas att hjälten Theseus räddade sig ut ur labyrinten på Kreta genom att följa den tråd som han fått av kungadottern Ariadne.
[57] *svenska läster.* Ordet läst betecknar här vikt. 1 svår läst = 12 skeppspund = 1.704 kilo.
[58] *1 gallon* = c 4,5 liter. – Kr: kannor.
[59] *L'envie de voir* : lusten att se mig omkring.
[60] *Goldsmith, Olivier,* (1728–74), engelsk författare.
[61] *festoner:* ornament, bestående av blomsterslingor.
[62] *Prior, Mathew,* (1664–1721) engelsk skald och diplomat. – *Jonson, Ben,* (1573–1637) engelsk författare. – *Gray, Thomas* (1716–71), engelsk skald och professor i nyare historia vid Cambridge. – *Milton, John* (1608–74) engelsk skald. Hans mest kända verl är Paradise lost.
[63] *Wilberforce, William* (1759–1833), filantrop och ihärdig förkämpe för slaveriets avskaffande.
[64] *Newton, Sir Isaac,* astronom, fysiker och matematiker (1642–1727).
[65] *Kneller, Sir Godfrey* (1646–1723), tysk-engelsk målare.
[66] *James Fox* (1749–1806) ledde oppositonen i parlamentet mot *William Pitt* (1759–1806) under slutet av 1700-talet.
[67] *Sir Walter Scott* (1771–1832), skotsk skald och romanförfattare.
[68] *Robert Peel* (1788–1850) och *Daniel O'Connel* (1755–1847) var de två ledande politikerna i England vid tiden för Bagers besök i London.
[69] *Carl I.* : Efter att ha besegrats av Oliver Cromwell i inbördeskriget avsattes den engelske kungen Charles I, dömdes till döden och avrättades 1649.
[70] *Barry, Sir Charles* (1795–1860) arkitekt, vars mästerverk är parlamentshuset. Detta är byggt på det 1834 nedbrunna Westminsterpalatsets område och sammanbyggt med Westminster Hall, som räddades vid branden. Nybygget pågick 1840–57.
[71] *Canova* : Antonio Canova (1858–1822), italiensk skulptör.
[72] Fransmannen *L. J. M. Daguerres* uppfinning hade offentliggjorts 1839.
[73] *unge greve Björnstjerna* är identisk med Oskar Magnus Björnstjerna (1819–1905), son till dåvarande envoyén i London Magnus F. F. Björnsterna. 1841 blev Oskar Magnus B. attaché vid beskickningen i London.
[74] År 1710 grundades en svensk församling i London.
[75] *Monumentet* : Det minnesmärke som Bager betraktar vid St. James's Park är Duke of York column, uppfört för att hedra minnet av hertig Fredrik av York (1763–1827), överbefälhavare för den engelska armén under Napoleonkrigen. Bager har tydligen förväxlat detta minnesmärke med "The monument", som uppfördes på 1670-talet i närheten av Towern som en erinran om the Great Fire (den stora eldsvådan) 1666.
[76] Området som ursprungligen ägdes av Westminster Abbey, gjordes av Henrik VIII till hjortpark och användes av stuartarna för hästkapplöpningar. Georg II:s drottning Caroline (1683–1760) lät anlägga en långsträckt sjö, The Serpentine, i parken.
[77] Hertigen av Wellingtons palats uppfördes 1771–78 efter ritningar av arkitekten Robert Adam för 2:e earlen av Bathurst. Köptes av Wellington 1817. Idag benämnes palatset Apsley House och är museum.

[78] *Hogaths karikaturer* : William Hogarth (1697–1764), berömd engelsk konstnär, känd för sina samhällskritiska målningar och grafiska verk.
[79] *Thames-tunneln* började byggas 1825 och var färdig 1843.
[80] *Pipa* : ett gammalt rymdmått. I Sverige var en pipa = 4,71 hl.
[81] *Tyrus* i Fenicien och *Kartago* på Afrikas nordkust var under antiken mäktiga handelsstäder i det romerska världväldet.
[82] *Lucie Elizabeth Westris* (1797–1856), berömd skådespelerska och direktris för Olympic- och Covent Gardenteatrarna.
[83] Arrhén, Sven Claesson (1785–1858), kallades av grevinnan Amelie Sparre till kyrkoherde i Allerums pastorat och efterträdde där kyrkoherde Gabriel Thulin. Allerum var vid denna tid en samlingspunkt för landets hernhutare.
[84] *Lagman G. B. Kleman* (1784–1839) f.d. landssekreterare i Karlstad. Avsattes 1825 på grund av förskingring. Efter avtjänat straff på Malmö fästning bosatte han sig i London där han avled 1839.
[85] *die Hülle die Fülle* : förf. avser antagligen uttrycket "in Hülle und Fülle" = i överflöd.
[86] *Wig*: peruk. I den följande engelska texten gör firman Brown & Syrett reklam för sina peruker. Man framhåller att perukerna är lätta som spindelväv, hållbara och hygieniska samt ger sin bärare ett charmfullt utseende.
[87] *Smithfield,* eg. Smoothfield (smooth = jämn) medeltida torneringsplats utanför City.
[88] *ett svenskt skålpund* = 0,45 kg. 1 *quarter* : som viktmått = 12,7 kg.
[89] *National Gallery* var ganska nyuppfört, när Bager besökte London. Byggnaden uppfördes 1832–38
[90] Rembrandt, se not 48, Rubens, Corregio och West se not 53.
[91] British Museums samlingar inhystes först i palatset Montague House. En ny museibyggnad uppfördes på samma plats 1823–47 av arkitekterna sir Robert Smirke (1780–1867) och dennes broder Sidney Smirke (1799–1877).
[92] *Marryat, Frederick* (1792–1848), engelsk sjöofficer och författare till ett flertal sjöromaner, bl.a. "Peter Simpel".
[93] *Cook, James* (1728–79), engelsk sjöofficer, känd som en av de största geografiska upptäckarna.
[94] *Sir William Edward Parry* (1790–1855), amiral, statshydrograf och polarforskare. – *Sir John Ross* (1777–1856), amiral och polarforskare.
[95] *Magna Charta* : "Det stora frihetsbrevet", en författningsurkund från 1215, som reglerade förhållandet mellan kungamakten och aristokratin i England.
[96] *Guernsey* : en av de brittiska öarna utanför Normandies kust.
[97] *Towern, The Tower,* började byggas på 1000-talet, utvidgades efter hand och restaurerades på 1600-talet av Sir Christopher Wren. Borgbyggnaden, som till en början användes som kungabostad och statsfängelse, ligger vid Themsen på en låg kulle, Tower Hill, där också avrättningsplatsen var belägen.
[98] *Tippo Saib* vanl. Tipu Sahib (1750–1799), sultan över hindustaten Mysore i Främre Indien.
[99] Sir Walter Raleigh (1552–1618), sjökrigare, upptäcktsresande och författare. Drottning Elisabeths gunstling. Råkade i onåd hos James I, dömdes till livstids fängelse 1604 och avrättades 1618.
[100] *Anna Boleyn* (1507–1536), Henrik VIII:s andra gemål, dömd till döden p.g.a. obestyrkta beskyllningar för otrohet. Halshöggs i Towern 1536.
[101] *Londons Hufvud-Post-Contor,* The General Post Office. Den enorma byggnaden, som upptog 9 kvarter, uppfördes 1825–29 och var således relativt ny vid Bagers besök. Den revs 1912–18.
[102] *qvarter* som rymdmått = 290,9 l.
[103] *63 sw. kannor* = c 164 l; 1 svensk kanna = 2,6 l.
[104] *Londonbryggan, London Bridge,* uppfördes på 1820-talet och öppnades av konung William IV 1831. Den var ritad av Sir John Rennie (1794–1874).
[105] Somersetpalatset började byggas 1547 av Edward Seymour, hertig av Somerset, avrättad 1552. Palatset ombyggdes 1775. Det övergick senare i statlig ägo.
[106] *Madame Tussaud* var född i Strasbourg 1762. Hon adopterades av en onkel i London, som lärde henne arbeta i vax. Hon fick anställning vid det franska hovet och gifte sig med en fransman. 1802 flyttade hon tillbaka till London, där hon ärvde sin adoptivfars vaxfigurutställning. Hon avled 1850.

[107] *"sista stora europeiska kriget"* åsyftar de s.k. Napoleonkrigen, som slutade 1815.
[108] *Alexander I* av Ryssland (1777–1825) – *Fredrik Wilhelm* av Preussen (1770–1840) – *Gebhard von Blücher* (1742–1819) preussisk fältmarskalk – *Frans I* av Österrike (1768–1835). – *Michel Ney* (1769–1815) fransk marskalk. Arkebuserades 1815. – *Joachim Murat* (1767–1815), fransk marskalk, konung av Neapel. Arkebuserades 1815. *Hertigen av Wellington* (1769–1852), engelsk härförare och statsman. – *Sir Rowland Hill* (1795–1879), engelsk skolman och ämbetsman. Hans förslag till reformering av postväsendet ledde till införandet av enhetlig posttaxa. – *Anglesey, Henry* (1768–1854), engelsk militär och statsman. – *Talleyrand, Charles* (1754–1838), fransk biskop och statsman. – *Bernadotte, Jean Baptiste* (1763–1844), fransk marskalk, svensk tronföljare (1810) och kung (1818). – *Nelson, Horatio* (1758–1805). Lord, engelsk amiral.
[109] *Lord Melbourne* (1779–1848), premiärminister 1835–41. – *Hertigen av Cambridge* (1774–1859), yngste son till Georg III. – *Lord Lyndhurst* (1772–1863), jurist och politiker, lordkansler i Peels ministär 1834–35.
[110] *"det femtonde århundradet"* bör vara det "det sextonde århundadet", d.v.s. 1500-talet.
[111] *Maria Stuart* (1542–87), drottning av Frankrike och Skottland, katolik.
[112] *John Knox* (o. 1505–72), Skottlands reformator.
[113] *Lord Byron* (1788–1824). Skald. – *Walter Scott*, se sid. 70. *Voltaire* (1694–1778), fransk upplysningsförfattare. – *Swedenborg, Emanuel* (1688–1772), svensk naturforskare och religiös förkunnare. – *Wesley, John* (1703–91), präst, den metodistiska väckelserörelsens främste ledare. – *Canning, George* (1770–1827), se sid. 125. – *Brougham, Henry* (1778–1868), engelsk statsman. – *Durham, John* (1792–1840), engelsk politiker. – *Peel, Robert* (1788–1850) se sid. 72. – *O'Connell, Daniel* (1775–1847), se sid. 72. – *Pitt, William* (1759–1806) se sid. 70. – *Fox, Charles* (1749–1806) se sid 70. – *Washington, George* (1732–99), amerikansk president. – *Malibran, Marie* (1808–36), spansk-fransk sångerska. – *Siddons, Sarah*, f. Kemble (1755–1831). Anses ha varit Englands främsta tragiska skådespelerska.
[114] *Bulwer* : Edward Bulwer-Lytton (1803-1873), engelsk politiker och författare, berömd av samtiden för sina skildringar av den aristokratiska salongsmiljön.
[115] *Robespierre* (1758–94), fransk revolutionspolitiker. – *Ravaillac* (1758–1610), mördade Henri IV av Frankrike. – *Fouquier-Tinville* (1746–95), fransk jurist och politiker. Avrättades 1795. – *Carrier, Jean Baptiste* (1756–94), fransk advokat och revolutionspolitiker. Avrättades 1794. – *Marat, Jean Paul* (1743–93), fransk läkare, författare och revolutionspolitiker. Han mördades i sitt badkar av Charlotte Corday. – *Russel, William* (1639–83), engelsk politiker. Misstänkt för delaktighet i en sammansvärjning mot Karl II avrättades han 1683.
[116] *Birmingham* hade anor sedan medeltiden. Med den industriella revolutionen började stadens utveckling till en av Englands största fabriksstäder. Först genom den stora parlamentsreformen 1832, fick staden rätt att sända ombud till parlamentet.
[117] *112 engelska mil* = c 18 svenska mil.
[118] *Warwickvasen* : en antik vas, som lär ha påträffats i kejsare Hadrianus (76–138 e.Kr.) villa i Tivoli norr om Rom.
[119] The Town Hall uppfördes 1832–50.
[120] *1 yard* = 0,914 m.
[121] *Georg Canning* (1770–1827), engelsk statsman. Han var en av sin tids dominerande politiska personligheter i Europa.
[122] *William Huskisson* (1770–1830), engelsk politiker och nationalekonom. Han tillhörde kretsen kring Canning och ingick i flera omgångar i regeringen.
[123] *Salmagundi* : namn på en humoristisk tidskrift, som gavs ut 1807–1808 av den nordamerikanske författaren Washington Irving (1783–1859). Ordet "salmagundi" anspelar på en kryddad stuvning vars innehåll är lika blandat som tidskriftens.
[124] *"penningfursten Heine"* är identisk med bankiren Salomon Heine (1767–1844). Dennes brorson var den berömde tyske författaren Heinrich Heine.

Register över orter, byggnader och sevärdheter, som J. P. Bager besökte under sin resa

Birmingham	128 ff
Hamburg	18
Alster	20
Alster-Hallen	20, 24
Altona	25, 29
Blankenese	27 f
Börsen	25 f
Elbe-Pavillon	28
Jungfernstieg	18 ff, 24
Lilla St Michaelis-kyrkan	21 f
Millernthor	22
Reeperbanan	24
Stadsteatern	26 f
Stora St Michaeliskyrkan	21
Süllenberget	23
Tivolitheatern	24 f
Hull	142
Leeds	141
Liverpool	136 ff
Börsen	138
Hamnen	136 f
St James kyrkogården	139
Stadshuset	138
London	
British Museum	104 f
Burlington Arcade	103
Covent Garden Market	102
" " Theatre	91 f
Greenwich	41 ff
Hampton Court	64 ff
Haymarket Theatre	63
Huvudpostkontoret	112
Hyde Park	85 f
London Bridge	115
National Gallery	104
Parlamentshusen	72 f
Polytechniska Institutet	75 ff
Richmond	45
St James's Park	84

St Paul's Chathedral	46 f
Temple Bar	38
Thames tunneln	87 f
The Penitentiary	81
The Docks	88 f
Towern	107 ff
Mme Tussauds vaxkabinett	117 ff
Waterloo Bridge	115 f
Wauxhall-gardens	81
Westminster Abbey	68 ff
Westminster Hall	74
Windsor Castle	53
Lübeck	15
St Marie-kyrkan	15 f
"Zum heiligen Geist" (Hospitalet)	17
Manchester	132
Bomullsspinnerier	134
Tygtryckerier	135

Johan Peter Bager (1818–1888)

För ett och ett halvt sekel sedan företog den 22-årige malmöbon Johan Peter Bager en studie- och bildningsresa till Hamburg och London. Med denna resa avslutades hans lärotid, innan han, som traditionen bjöd, övertog faderns stora handelsfirma och därjämte anlitades i offentliga uppdrag, bl a som rikdagsman. Sina reseminnen samlade Johan Peter till ett läsvärt dokument, där han skildrar sitt möte med ett Europa i omvandling.

